

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В АСПЕКТІ	
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	7
1.1. Речення як одиниця найвищого рівня мови.....	7
1.2. Граматична природа речення.....	9
1.3. Принципи класифікації складнопідрядних речень.....	11
1.4. Типи підрядних речень.....	13
1.4.1. Підрядні підметові речення.....	14
1.4.2. Підрядні присудкові речення.....	16
1.4.3. Підрядні додаткові речення.....	19
1.4.4. Підрядні означальні речення.....	20
1.4.5. Підрядні обставинні речення.....	22
1.5. Зіставна характеристика складнопідрядного речення в українській та англійській мовах.....	31
1.6. Трансформаційні зміни при перекладі складнопідрядних речень.....	44
1.6.1. Лексичні трансформації на рівні складного речення.....	45
1.6.2. Граматичні трансформації на рівні складного речення.....	47
1.7. Трансформаційні процеси на структурному рівні.....	56
Висновки до Розділу 1.....	58
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ РЕЧЕННЯ ПРИ	
ПЕРЕКЛАДІ	60
2.1. Передача складнопідрядних речень з підрядними підметовими та додатковими на українську мову.....	61
2.2. Передача складнопідрядних речень з підрядними атрибутивними на українську мову.....	74
2.3. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними часу та місця на українську мову.....	80
2.4. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними способу дії на українську мову.....	90

2.5. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними умови на українську мову.....	93
2.6. Передача складнопідрядних речень з підрядними причини та наслідку на українську мову.....	98
2.7. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними допусту на українську мову.....	101
2.8. Передача багатокomпонентних складнопідрядних речень на українську мову.....	101
Висновки до Розділу 2.....	108
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	110
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	114
ДОДАТКИ.....	121

ВСТУП

В історії кожного народу переклад займає особливе місце. Він завжди є засобом опосередкованого спілкування, взаємопроникнення літератур, могутнім джерелом збагачення національної культури. Вплив перекладної літератури на світовідчуття людства – загально визнаний.

Будь-яка розвинена мова має множину варіантів перекладу кожного твору класики. Це динамічна множина, що живе внутрішньою взаємодією, поповнюється й постійно оновлюється. Саме тому дослідження адекватності перекладу завжди було актуальним на будь-якому етапі розвитку науки про переклад. До того ж творчість такого письменника як А. Хейлі є малодослідженою, а тому здійснення перекладу одного з ключових аспектів та детермінантів стилю будь-якого письменника – СПР – цікаве та актуальне.

Актуальність. Дослідження граматичних трансформацій при перекладі з однієї на іншу мову завжди було актуальним у лінгвістиці. Інтерес до дослідження таких явищ зумовлений прагненням пояснити мову як глобальне явище з точки зору сучасного мовознавства, як цілісний засіб комунікації, глибше вивчити зв'язок мови з різними сторонами людської діяльності, що реалізується через текст. У рамках зазначеної проблематики важливе місце посідає визначення шляхів конструювання речень при передачі з однієї мови на іншу так, щоб це відповідало нормам, на яку здійснюється переклад, та жанрам стилю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота пов'язана з проблематикою наукової теми кафедри германської філології та перекладознавства «Проблеми лексико-граматичної семантики, прагматики та стилістики в когнітивно-дискурсивній парадигмі».

Об'єктом дослідження є складнопідрядне речення.

Предметом дослідження – є типи та види трансформації при перекладі складнопідрядних речень.

Метою дослідження є опис основних характеристик структури СПР, їх класифікація, систематизація граматичних та лексичних трансформацій,

переклад СПР, встановлення граматичних та лексичних трансформацій, здійснених при перекладі на українську мову.

Згідно з метою у дипломній роботі ставляться такі **завдання**:

- дослідити структуру СПР;
- схарактеризувати граматичні трансформації, які використовуються для передачі синтаксичних одиниць на українську мову;
- встановити особливості перекладу СПР;
- описати граматичні труднощі при перекладі;
- проаналізувати отриманий український переклад СПР та
- вказати граматичні трансформації, які були використані при перекладі з англійської мови.

Методи дослідження включають компаративний аналіз СПР та метод синтезу отриманих результатів, індуктивний метод та статистичний, на базі якого було отримано дані про кількісне використання трансформацій при перекладі СПР.

Теоретичне значення. Отримані результати та висновки сприяють подальшому розвитку теорії граматики, доповнюють та поглиблюють лінгвістичну характеристику СПР та теоретичні аспекти лексичних та граматичних трансформацій.

Практичне значення роботи полягає у використанні отриманих результатів на практичних заняттях та семінарах з практики перекладу.

Структура роботи. Поставлена мета та завдання зумовили структуру роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та переліку використаних джерел.

У **Вступі** обґрунтовується актуальність та новизна дослідження; визначаються об'єкт та предмет, вказується матеріал, на основі якого виконана практична частина дослідження; схарактеризовується мета та визначаються завдання. Подається також теоретичне та практичне значення роботи.

У **першому розділі** подаються основні теоретичні положення стосовно СПР, здійснюється порівняльний аналіз гіпотаксичних структур в українській та англійській мовах, систематизуються основні відомості стосовно

граматичних трансформацій, базуючись на класифікаціях видатних вчених-перекладознавців.

У **другому розділі** подається переклад англійських СПР, аналіз лексичних та граматичних класифікацій, використаних при перекладі СПР на українську мову.

У **Висновках** подаються основні результати проведеного дослідження.

Перелік використаних джерел вміщує 84 позиції, із них 60 – це основні джерела, та 22 – це довідкова література й 2 джерела – це ілюстративний матеріал.

РОЗДІЛ 1. СКЛАДНОПДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТА

1.1. Речення як одиниця найвищого рівня

Денотативна функція займає провідне місце серед інших функцій мови, адже вона пов'язана з однією із найважливіших цілей спілкування – передачею інформації про навколишнє середовище. Механізмом для передачі інформації служать семантичні відношення, що виникають між мовним знаком та поясненням (денотатом) і дозволяють наділити знак певним значенням. Сукупність мовних знаків утворює мовну картину світу.

Передача денотативної функції складається з аналізу семантичних відношень вихідного тексту та подальшого їх вираження мовними знаками мови, на яку здійснюється переклад. Розгляд проблем, котрі виникають при перекладі, логічно почати з деяких базисних положень, що лежать в основі семантичного аналізу.

Перш за все слід уточнити співвідношення понять мова та мовлення, що входять до праць французького лінгвіста Ф. де Соссюра. У сучасному трактуванні мова розглядається як сукупність мовних знаків та правил їх комбінування. Мовлення – це застосування системи мовних знаків для цілей спілкування. У мовленні мовні значення актуалізуються, тобто співвідносяться з конкретними предметами та явищами.

Для подальшого розгляду перекладацьких перетворень важливим є розмежування, котре має місце в лінгвістиці, між одиницями мови та мовлення. У ролі одиниць мови виступають слова та речення.

Подібно слову, речення також служить знаком, але знаком особливого роду. Його денотатом є не окремі поняття, а узагальнені формули типових предметних ситуацій. Під терміном *предметна ситуація* мають на увазі предмети об'єктивного світу та зв'язку між ними, що змальовуються в мові. У мовленні слово свідноситься не з поняттям, а з конкретним предметом або процесом.

Реченню, яке виступає в системі мови як абстрактна модель, у мовленні відповідає поняття *висловлювання*.

Говорячи про актуалізацію мовних одиниць у висловлюванні, слід згадати і такі важливі для перекладу поняття, як *значення* та *смысл*. У науковій літературі це поняття тлумачиться по-різному. У сучасному мовознавстві існує добре відоме трактування, згідно якому *смысл* – це актуалізоване в мовленні значення мовної одиниці. У конкретній мовленнєвій ситуації актуалізується одне з названих значень. При цьому воно стає *смыслом* відповідного висловлювання.

Речення – це абстрактна модель, узагальнена граматична структура, яка утворена за формулою підмет – присудок – додаток – обставина. На семантичному рівні членам речення відповідають категорії суб'єкта, предиката, об'єкта та локатива. Модель речення може бути наповнена словами. Формула речення разом зі словами це вже дещо інше – не просто формула, а формула з певним наповненням, одним з більшості. Отримане утворення багатше за змістом, але воно ще не включене в комунікативну ситуацію, тобто не актуалізовано. Актуалізація речення відбувається в конкретній мовленнєвій ситуації, де вона стає висловлюванням [2].

Таким чином, висловлювання – це одиниця мовлення, але у нього та ж граматична, семантична та лексична структура, що і у відповідного речення. Це уточнення є досить важливим для цілей перекладацького аналізу. Перекладач має справу лише з висловлюваннями. Але змалювання перекладацьких перетворень здійснюється з опорою на члени речення та відповідні семантичні категорії. Необхідно також враховувати значення слів, що входять до висловлювання, оскільки без наповнення моделі речення словами не може виникнути і саме висловлювання.

Дуже важливим засобом висловлювання, що має безпосереднє відношення до передачі денотативної функції тексту, є вибірковість у способі змалювання предметної ситуації.

При побудові висловлювання ситуація може описуватися різними ознаками. Наприклад, ситуація *книжка, яка знаходиться на столі* може бути

відображена так: «На столі лежить книжка», «Книжку поклали на стіл», «Я бачу книжку на столі», «А книжка, виявляється, на столі».

Не дивлячись на те, що одна і та сама ситуація може описуватися різними способами, кожна мова надає перевагу певним способам, характерним саме для неї. Ситуація ніби повертається різними сторонами, причому в певній мові можуть бути переважні сторони для представлення тієї ж самої ситуації.

1.2. Граматична природа речення. Синтаксичний зв'язок між компонентами складного речення

Основною одиницею синтаксичного рівня, одиницею центрального ярусу є речення. Речення – це мінімальна одиниця спілкування, що має такі ознаки:

- 1) комунікативна функціональність;
- 2) предикативність;
- 3) модальність;
- 4) відносна смислова завершеність;
- 5) граматична та інтонаційна оформленість (структурна завершеність).

Розуміння речення на різних етапах розвитку синтаксичної науки було різним. Кожна нова синтаксична концепція вносила в нього свої корективи. Речення і зараз розуміється неоднозначно. Існує більше 250 тлумачень самого поняття «речення». З одного боку, речення являє собою визначену стійку структуру, члени якої завжди виконують у її складі одну й ту ж саму незмінну роль. Ця структура володіє комплексом синтаксичних категорій роду, часу та модальності, поєднаних в понятті предикативності. З іншого боку, речення – це мінімальна комунікативна одиниця, тобто відносно завершене висловлювання, яке виділяється специфічними інтонаційними сигналами. Речення як комунікативна одиниця тісно пов'язане з ситуацією мови та за допомогою своїх специфічних засобів (інтонація та порядок слів) відображає «функціональну перспективу», «комунікативне завдання», яке з'являється в процесі висловлювання. Речення, що розглядається під таким кутом, – структура динамічна, оскільки в залежності від тієї чи іншої ситуації мови, смислове

співвідношення, яке відображається в порядку слів та інтонації речення і складає власне його структуру як комунікативної одиниці, рухливе та може бути різним в одному і тому ж словесно-граматичному комплексі [4, с. 9].

Речення як комунікативна одиниця не може розглядатися як мовне явище, на відміну від речення як предикативної структури, яке є мовним явищем. Звичайно, як комунікативна одиниця речення функціонує саме у мові; в мові, в залежності від її ситуації, з'являється смислове членування, яке визначає порядок слів та інтонацію.

Складне речення – одиниця вищого ярусу синтаксичного рівня, яке реалізується в двох корелятивних категоріях: складнопідрядному реченні або гіпотаксисі та складносурядному реченні або паратаксисі [10, с.5].

Складне речення має дві характерні граматичні властивості: воно складається з частин, кожна з яких побудована за тією чи іншою формулою простого речення та наділена предикативністю; разом з тим складне речення є таким об'єднанням, яке, по-перше, має свою власну будову, внаслідок чого частини складного речення можуть включати зв'язні засоби або мати інші структурні особливості, що диктуються будовою складного речення як цілого; по-друге, має значення, не зведене до суми значень частин, володіє смисловою цілісністю і, таким чином, складає структурну та семантичну єдність, яка функціонує як одна комунікативна одиниця. Частини складного речення, так як і простого речення, є предикативними одиницями або їх контекстуальними еквівалентами, але, на відміну від простих речень, призначені для функціонування не в якості окремих комунікативних одиниць, а в якості частин однієї комунікативної одиниці, яку складає все складне речення в цілому. Таким чином, складне речення може бути визначено як сполучення предикативних одиниць або їх контекстуальних еквівалентів, побудоване за тією чи іншою структурною схемою та призначене для функціонування в якості однієї комунікативної одиниці.

Предикативні одиниці, які є компонентами складного речення, можуть бути пов'язані сурядним або підрядним зв'язком [4, с. 174].

Підрядний зв'язок між компонентами складного речення є аналогічним до різних видів підрядного зв'язку в словосполученні та зв'язку між компонентами предикативної основи речення (підметом та присудком). Він також може не мати аналогів в синтаксичних зв'язках між словом та формою слова або між формами слів, але завжди характеризується тим, що об'єднані ним елементи розрізняються за своєю синтаксичною функцією та кожен з них має своє особливе місце в складному реченні. Засоби вираження підрядного зв'язку між компонентами складного речення є специфічними: основними виразниками відношень тут є підрядні сполучники та відносні займенники, котрі набувають функції сполучника.

Сурядний та підрядний зв'язок чітко диференційований в складних реченнях сполучникового типу. У безсполучникових реченнях протиставлення сурядного та підрядного зв'язку знято, оскільки синтаксичний зв'язок між частинами формально не виражений [3, с. 178].

1.3. Принципи класифікації складнопідрядних речень

У синтаксичній науці в різний час були запропоновані три принципи класифікації складнопідрядних речень. Найбільшу популярність отримала класифікація, заснована на уподібненні складнопідрядного речення в цілому до простого, а підрядних частин – до членів простого речення. Побудована на цьому принципі класифікаційна схема, головним чином, склалася в середині ХІХ століття; в її створенні особливо великою є роль Ф.І. Буслаєва. Відповідно до вихідного принципу цієї класифікаційної схеми серед підрядних речень виділяються **підметові, присудкові, додаткові, означальні та обставинні**, а серед останніх, як їх різновиди, – **підрядні місця, образу дії, міри та ступеня, часу, причини, мети, умови, допусту** [5, с. 216].

Хоча ця класифікація і має низку недоліків, та все таки вона безумовно заслуговує на увагу, оскільки вона розглядає складнопідрядне речення як побудову, основу на синтаксичних зв'язках, аналогічних до тих, які можна

виявити в простому реченні, утворюючи тим самим ізоморфізм синтаксичної системи в цілому.

Класифікації, оснований на уподібненні підрядним членам простого речення, протистоїть формальна класифікація складнопідрядних речень стосовно засобів зв'язку головної та підрядної частини. Цю класифікацію запропонували та відстоювали А.М. Пешковський, М.Н. Петерсон, Л.А. Булаховський, А.Б. Шапіро.

У відповідності з принципом, покладеним в основу формальної класифікації, серед складнопідрядних речень розрізняють два основних типи: речення із сполучниковими словами (відносно підпорядкування) та речення із сполучниками (сполучникове підпорядкування); подальший поділ всередині цих двох типів оснований на подрібненні сполучникових слів та сполучників за значенням. Формальна класифікація за своєю сутністю – це спроба звести аналіз складнопідрядного речення до аналізу сполучників та сполучних слів.

Третя класифікація виходить з більш широкого розуміння форми складнопідрядного речення; вона оснований на розумінні «структурно-семантичного типу». Оскільки в ній одночасно враховуються і структурні і семантичні критерії, то її було названо структурно-семантичною класифікацією. В основі цієї класифікації лежить встановлення характеру співвідношень між головною та підрядною частинами. У створенні структурно-семантичної класифікації значну роль відіграли роботи Н.С. Поспелова, котрий виділив два основних типи складнопідрядних речень: тип одночленний та тип двочленний. Різниця між одночленними та двочленними реченнями Н.С. Поспелов пов'язує з різним характером співвіднесеності між головною та підрядною частинами: в двочленних реченнях підрядна частина співвідноситься зі всією головною частиною загалом, в одночленних реченнях підрядна частина відноситься до одного слова в головній частині, доповнюючи, розвиваючи або конкретизуючи його. Пропонуючи такий поділ СПР, Н.С. Поспелов продовжує давню традицію російської граматики. До такого виділення складнопідрядних речень були близькими Ломоносов, Барсов, Востоков, Давидов, Шахматов [5, с.219].

1.4. Типи підрядних речень

Складнопідрядне речення складається з нерівноправних речень, тобто одне речення залежить від іншого та пояснює його. Речення, яке пояснює інше речення, називається підрядним. Речення, яке пояснюється другорядним, називається головним. Підрядне речення з'єднується з головним безсполучниковим зв'язком або за допомогою підрядних сполучників чи сполучних слів. До підрядних сполучників відносять:

1) сполучники, котрі вводять підрядні підметові, присудкові та додаткові речення: *that, if, whether*;

2) сполучники, котрі вводять підрядні обставинні речення:

- часу: *after, as, as long as, as soon as, hardly (scarcely) ... when, no sooner ... than, until (till), when, while*;
- причини: *as, because, for, now (that), on the ground that, seeing (that), since*;
- умови: *if, in case, once, on condition (that), provided (that), providing (that), so (as) long as, supposing (that), unless*;
- мети: *for fear that, lest, so that, that, in order that*;
- способу дії: *as, as if (as though), so ... that, such ... that*;
- порівняння: *as ... as, (not) so ... as, than*;
- наслідку: *so that*;
- допусту: *in spite of the fact that, notwithstanding that, though (although)*.

До сполучних слів відносять: *who, whose, what, which, that, when, where, how, why*. Сполучні слова відрізняються від сполучників тим, що вони не лише з'єднують підрядне речення з головним, але й входять до складу підрядного речення в якості одного з його членів.

Підрядне речення виконує в реченні функцію одного з членів речення: підмета, іменної частини присудка, додатка, означення та обставини. Підрядні речення, зазвичай, відповідають на ті самі запитання, на які відповідають члени простого речення.

Відповідно до праць В.Д. Івшина, Л.Л. Іофіка, В.Л. Каушанської та інших відомих вчених-філологів ми виділяємо 12 типів підрядних речень: підрядні підметові речення, підрядні присудкові речення, підрядні додаткові речення, підрядні означальні речення та підрядні обставинні (часу, місця, причини, наслідку, мети, способу дії, умовні та допустові) речення.

1.4.1. Підрядні підметові речення виконують функцію підмета стосовно присудка головного речення. Увагу слід звернути на особливості структури головного речення, у якому, в такому випадку, немає підмета. Тож підрядне підметове речення виконує цю функцію. Наприклад, *What I want to do is to save us both (Dreiser)*.

Функції підрядних підметових речень в англійській та українській мовах можуть бути як спільними, так і відмінними. Структурно спільними є:

1. підметові речення, в яких компенсується або замінюється підмет в двочленному реченні зі складним номінативним присудком *of being or seeming*. Ці підметові речення вводяться в складне речення за допомогою:

а) відповідних сполучників (*that, whether, if, because, either...or, whether...or* – *що, щоб, якщо, тому що, чи, або...або, чи...чи*); підметове речення може вводиться

б) за допомогою відносних займенників або прислівників: *who, whose, what, which, whom, where, when, how, why* – *хто, що, який, котрий, чий, де, коли, як / яким чином*:

What you say is true (Dreiser) ... whether is does not create worse difficulties in place of the one removed is another question (Voynich). *Те, що ти кажеш, є правда.., чи це не створить більших труднощів замість цієї подоланої – залишається ще одним запитанням.*

Підметове речення в кожному з наведених вище прикладів є однаково заміненим в обох мовах на займенник, іменник та інші числівники. Наприклад, *What he said is true – That / the document is true. Що він сказав (є) правда.*

Спільним в цих та інших підметових реченнях такого типу в обох порівнюваних мовах є їхня семантична природа.

2. Другу спільну групу складають поширені тематичні підметові речення. Вони, головним чином, представлені займенником (зазвичай неозначеним або відносним) або іменником, визначені означальним реченням, які утворюють разом із займенником / іменником поширене підрядне речення, яке представляє складне речення:

All I want's to die in my own place...(Prichard). The thing that made me decide on the place to build my house was the sea elephants (O'dell). Єдине, чого / що я бажаю, - померти у себе вдома... Те, що змусило мене визначитись щодо місця для побудови хати, були морські слони.

Стосовно англійської мови ревматичні підметові речення є визначеними в постпозиції щодо головного речення і представлені займенником **it**. Наприклад, *It has been said that the greatest events of the world take place in the brain (Wilde). It is no exaggeration to say that one was told he must have plums (T. Wolfe).* Ця структурна форма англійського підметового речення має кілька семантичних еквівалентів, хоча вони не є абсолютно ідентичними в українській мові. Головна відмінність полягає у відсутності вказівного займенника **it** та у використанні різноманітних форм предикативних дієслів. Вони виділяються у наступні групи:

1. Підметові речення, які введені сполучниками та приєднуються до предикативного дієслова з **-ся**: *З'ясувалося, що він перевіряє, чи справжній кулемет (Яновський)... і мариться їй, що йде біля волів її Остап уже вусатий, уже жонатий, може (Головка). І снилось, як гаряче дихають дні (Малишко).*

2. Підметові що вводяться в українській мові сполучниками **що** і пов'язані з середнім родом дієслова в пасивній часовій формі: *Бувало, що зіпсується на мені ударник або вчиниться хімічна реакція в гримучім живім сріблі капсули (Яновський). При цьому його не лякало, що він може оступитися, схибити (Гончар).*

3. Підметові речення, що вводяться сполучником **що** і пов'язані з присудком, що виражають завершену дію: *Просто дивно, що йому пасувало власне прізвище (Гуцало). Ще хоч добре, що дочка недалеко (Головка).*

4. Підметові речення, що вводяться прийменниковими сполучниками:

He poet, у кого думки не літають у світі (Л. Українка).

Слід зауважити, що деякі англійські підметові речення, представлені займенником *it*, можуть мати в українській мові семантично подвійні підметові або додаткові речення, представлені сполучником *що*, який поєднує підрядне речення з головним. Такі номінативні речення відносять в сучасному українському синтаксисі до групи підрядних з'ясувальних речень. Наприклад:

It was rumored that he had been seen brawling with foreign sailors in a low den...(Wilde). Подейкували, що хтось бачив його в бійці з н'яними іноземними моряками в якомусь брудному притоні...

Іноді структурні еквіваленти в українській мові не мають жодних трансформацій в англійському підметовому реченні, яке вводиться займенником *it*. Тож англійському складному реченню можуть відповідати українські прості поширені або навіть прості непоширені речення:

It is smoking itself that is not nice (London). Уже само собою палити / куріння не гарно.

... it may be from them (dolphins) that the name came (O'Dell). ...це мабуть він них (дельфінів) походить і сама назва острова.

Деякі англійські складні речення такого типу можуть мати в українській ідентичні структурні форми. Наприклад:

It was about five years after this that I decided to live in Paris for a while (Hemingway). Це було десь років п'ять по тому, як / коли я вирішив пожити / провести якийсь час у Парижі.

1.4.2. Підрядні присудкові речення виконують функцію присудка. Особливістю складних речень з підрядними присудковими є те, що в головному реченні ми можемо знайти лише одну частину присудка, тобто слово-зв'язку яке разом із підрядним присудковим реченням утворюють складний номінативний присудок.

Присудкові речення в українській та англійській мовах характеризуються деякими ізоморфними та аломорфними рисами. Таким чином, присудкові речення можуть бути:

а) структурно поширеними або непоширеними;

б) вони можуть виконувати функцію номінативної частини присудка в головному реченні;

в) в англійській мові вони завжди стоять у постпозиції до головного речення, в той час як в українській мові вони іноді можуть займати початкову позицію і навіть можуть знаходитися всередині складного речення;

г) вони можуть бути введені головним чином звичайними семантичними та структурними сполучниками, відносними та сполучними (відносними займенниками, відносними прислівниками), а саме: *that, whether, as, as if, as though, because, lest, either...or, whether...or; who, whose, whoever, what, which, where, whenever, when, how, why* – *що, щоб, як, ніби / нібито, наче / неначе, мов / немов, такий, кого, яким* та ін.

Особливою рисою в англійських присудкових реченнях є те, що вони знаходяться на місці номінативної частини присудка, тобто вони майже завжди стоять у постпозиції щодо зв'язуючого слова головного речення: *That's **what he did** (Maken). My experience is that **they're mostly pleasant** (J.K. Jerome). It was **as if they had not been there at all** (O. Dell).*

Така ж сама структурна форма складних речень спостерігається тоді, коли деякі однорідні присудкові речення слідують за зв'язуючим дієсловом. Наприклад, *Our judgements were (1) That the lectures were of no importance; (2) that nobody took them; (3) that they don't matter; (4) that you can take them if you like; (5) that they do not harm (Leacock).*

Слід зазначити, що деякі англійські присудкові речення можуть бути приєднані до головного асиндетично як, наприклад, у реченні *The outcome was, **the dogs never appeared again** (O'Dell).* Вони також можуть вводитися в англійське речення за допомогою передбачуваного займенника *it*: *It was **that Mary was a lasy girl** (O'Hara).*

Головною групою серед сучасних присудкових речень в українській мові, котрі визначають номінативну частину головного речення, є така, яка вводиться вказівними займенниками *такий, той*, яким можуть передувати заперечна частка *не*: *Команду подали пошенки, а враження було таке, **що пролунала вона***

громом (Гончар). Він був не з тих, що швидко погоджуються (Руденко). Та часи тепер були зовсім не ті, щоб однією пихою жити (Мирний).

Маючи різну природу, комплексні речення є структурно подібними, чиї головні речення в українській мові містять номінативну частину присудка, виражену порядковим числівником або прикметником та визначену вказівним або відносним займенником *хто / кого, такий, така, таке, такі*: *Ганна була першою, кого Крайнів зустрів в інституті* (Собко). *Моє життя зараз таке коротке, що я кроками можу зміряти його* (Коцюбинський). *Чоловік це був такий високий, що в хаті зробилося раптом тісно й темно* (Тютюнник). Лише в українській мові складним реченням, в яких головні речення мають простий номінативний присудок, виражений вказівним займенником, може передувати заперечна частка *не*, або прикметник. Наприклад, *Я той, що греблі рвав* (Воронько). *Та й люди у них не такі, щоб пустити докторів на свої виноградники* (Коцюбинський). *Сьогодні я такий веселий, що молодіти хочу знов* (Сосюра). *Повітря таке запашне од гірських трав, що аж п'янить* (Коцюбинський).

Українські присудкові речення часто мають емпліцитне атрибутивне значення, вказуючи на попереднє головне речення: *Круто повернувся і вийшов з-за перегородки такий же поважний і урочистий, яким і зайшов туди* (Шовкопляс). *Тарас дивився на Остапа такий здивований, начебто це був і не Остап зовсім...* (Довженко).

Крім того, найбільш яскравим аломорфом у системі присудкових речень у порівнюваних мовах є їхня можливість (в українській мові) іноді займати початкове місце, а також навіть може знаходитися і в середині складного речення. Це спостерігається тоді, коли ідентичність відповідних рис в присудкових реченнях та в головних реченнях є підкресленою або визначеною. Наприклад, *Яке життя, таке й товариство* (Мирний). *Який Сава, така й слава*. Або всередині: *Першим, кого він побачив, був Захар Побережний, знатний хлібороб* (Стельмах).

Спільними в синтаксичній системі обох порівнюваних мов є складні речення, які складаються з двох підрядних речень, перше з яких знаходиться у

позиції підметового речення, а друге, слідуючи за зв'язуючим дієсловом, – у позиції присудкового речення. Складні речення такого типу є майже ідентичними в обох мовах у своїй структурі, за винятком вказівних займенників *той / те*, котрі іноді можуть бути опущені в англійській мові. Отже, речення цілком легко можуть бути перекладені, наприклад:

All she knew was that it was wonderful (Saroyan) ...*все, що вона знала, було те, що це просто прекрасно. What had troubled her was that she had no thread to mend her children's clothes* (Parker). *Що її турбувало, було те, що вона не мала ниток, аби полатати своїм дітям одежини.*

1.4.3. Підрядні додаткові речення виконують функцію додатка до дієслова-присудка головного речення:

*I don't know **what you are talking about*** (Gow and D'Usseau).

Підрядне додаткове речення може також відноситися до неособових форм дієслова (інфінітива, герундія, дієприкметника), до прикметника, або до слова, яке належить до частини висловлювання, яке вирадає стан:

*I formed the habit of calling in on him in the evening to discuss **what I had heard*** (Leacock).

*Soames averted his eyes and became conscious **that Winifred and he were alone*** (Galsworthy).

*They were not sure **what the morrow would bring forth*** (Dreiser).

*She was aware **that someone else was there*** (Eliot).

Підрядні додаткові речення приєднуються до головного речення наступним чином:

а) за допомогою сполучників *that, if, whether*:

*You know quite well, Ariadne, **that I have not an ounce of pettishness in my disposition*** (Shaw).

*Jane ... wondered **if Brian and Margaret were really suited to one another*** (Lindsay).

*Time will show **whether I am right or wrong*** (Collins).

б) за допомогою сполучних займенників та прислівників *who, which, what, whatever, whoever, whichever, where, when, how, why*:

*I'll do just **what I say** (Dreiser).*

*He wondered **why he should look back...** (Wilson).*

*I half rose, and advanced my head to see **how she was occupied** (Ch.Bronte).*

в) за допомогою безсполучникового зв'язку:

*He said **there was nothing much the matter with me** (Maxwell).*

Підрядне додаткове речення може вводитися сполучником:

*I am always ready **to listen to whatever you may wish to disclose** (Eliot).*

*I found it hard to keep my mind **on what the colonel was saying** (Greene).*

Іноді підрядне додаткове речення знаходиться у постпозиції до займенника *it*:

*I insist upon **it that you tell me what you mean** (Trollope).*

Зазвичай головне та підрядне речення не відділяються одне від одного комою. Якщо у нас є два або більше однорідних підрядних додаткових речень, вони відділяються одне від одного комами:

*I can't tell you **what tricks they performed, or how they did it** (Collins).*

1.4.4. Підрядні означальні речення виконують роль означення до іменника (займенника) у головному реченні. Згідно їх значень і шляхів сполучення з головним реченням підрядні означальні речення поділяють на релятивні означальні речення та означальні речення-прикладки.

Підрядні релятивні речення приєднуються до головного речення за допомогою сполучникового та безсполучникового зв'язку. Підрядні речення-прикладки – лише за допомогою сполучників.

Підрядні релятивні речення можуть бути обмежувальні, необмежувальні та описові.

1. Релятивне обмежувальне речення обмежує значення підмета головного речення. Воно не може бути переміщене без порушення значення речень. Таке речення не відділяється від головного комою, оскільки воно тісно пов'язане із головним реченням. Релятивне обмежувальне речення вводитьися за допомогою:

а) відносних зйменників (*who, whose, which, that, as*);

б) відносних прислівників (*where, when*);

в) безсполучниково.

*You could not but feel sympathy for a man **who took so much delight in simple things** (Maugham).*

*All **that could be done** had been done (Dreiser).*

*And he is now come to that stage of life **when a man like him should enter into public affairs** (Eliot).*

*They spoke no more all the way back to the lodging **where Fanny and her uncle lived** (Dickens).*

*There was simply nothing else **he could do** (Coppard).*

*I think my father is the best man **I have ever known** (Shaw).*

2. Підрядне релативне необмежувальне речення не обмежує значення іменника або займенника головного речення: воно дає певну додаткову інформацію стосовно цього іменника або займенника. Це речення може бути вилучено без порушення значення головного речення.

Підрядні релативні необмежувальні речення у більшості випадків вводяться за допомогою:

а) відносних займенників *who, which*;

б) відносних прислівників *where, when*.

*Mr. Prusty, **who kept no assistant**, slowly got off his stool (Cronin).*

*She uttered a wild scream, **which in its heart-rending intensity seemed to echo for miles** (Hardy).*

*He went in alone to the dining-room **where the table was laid for one** (Cronin).*

Підрядне релативне необмежувальне речення рідно вводиться відносним займенником *that*:

*He had emotion, fire, longings, **that were concealed behind a wall of reserve** (Dreiser).*

Серед підрядних означальних речень слід окремо виділити **підрядні речення-прикладки**. Вони відносяться до абстрактних іменників і, подібно до прикладки, розкривають їх значення. Апозитивні речення не відділяються від головного речення комою. Підрядні речення-прикладки вводяться, головним

чином, за допомогою сполучника *that*, іноді сполучником *whether* або прислівниками *how* та *why*. До головного речення вони ніколи не приєднуються безсполучниково.

*He stopped in the hope **that she would speak** (Dickens).*

*There was no reason **why she should not read it** (the book) (Hichens).*

*And than she had a nightmare **conviction that she'd lost her sense of direction and was going the wrong way** (Lindsay).*

*I have a presentiment **that he is bringing trouble and misery with him into the house** (Collins).*

1.4.5. Підрядні обставинні речення виконують функцію різних обставин головного речення. Відповідно до значень, ми розрізняємо такі види підрядних обставинних речень: речення часу, місця, причини, мети, умови, способу дії, наслідку та порівняння.

Обставинні речення приєднуються до головного речення за допомогою сполучників підрядності; вони не приєднуються до головного речення безсполучниковим зв'язком, хоча іноді це можливо в підрядних реченнях умови.

Підрядні обставинні речення можуть знаходитися в пре- або постпозиції щодо головного речення. Якщо підрядне речення знаходиться у препозиції, воно відділяється від головного речення комою; якщо воно знаходиться у постпозиції, кома не використовується. Підрядне обставинне речення може знаходитися всередині головного речення; у такому випадку воно відділяється з обох боків комами:

***When things are at the worst, they're sure to mend** (Collins).*

*He was sipping the whisky and soda **when she returned** (Cronin).*

*The first words, **when we had taken our seats**, were spoken by my lady (Collins).*

Коли йдуть два або більше однорідних обставинних речення, вони розділяються комою:

*He (Oliver) was still the same gentle, attached, affectionate creature that he had been **when pain and suffering had wasted his strength, and when he was***

dependent for every slight attention and comfort on those who tended him (Dickens).

Підрядні речення часу виражають час дії, вираженої у головному реченні. Підрядні речення часу з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучників *when, while, whenever, as, till, until, as soon as, as long as, since, after, before, now that*:

*My mother died **when I was eight years old*** (Eliot).

*... we must strike **while the iron's hot*** (Galsworthy).

*I shall hope to visit you **whenever I happen to be in London*** (Collins).

*There was still a gleam of sunset in the west **as he strolled along*** (Cronin).

*Jan waved **till the taxi disappeared round the bend in the road*** (Cusack).

*But **as soon as I saw Susan I stopped noticing my surroundings*** (Braine).

*You can stay here **as long as you want*** (Hemingway).

*There was scarcely time for him to swallow a cup of tea in the refreshment room **before the southbound train was signalled*** (Cronin).

*This is the claim I make on you, **now that we have found each other*** (Eliot).

Іноді підрядні обставинні речення часу вводяться сполучником *as* і означають поступовий розвиток процесу:

As dark night drew on, the sea roughened (Ch. Bronte).

До підрядних речень часу також відносяться:

Scarcely had his hands touched her head, when she sighed deeply (London).

Hardly had they entered the house, when a violent thunderstorm broke out.

No sooner had I wiped one salt drop from my cheek, than another followed (Ch. Bronte).

Особливістю таких речень є те, що сполучник *when* та *than*, котрі вводять підрядне речення часу, співвідносяться з прислівниками *scarcely, hardly* та *no sooner* головного речення.

Слід зазначити, що сполучник *when*, який вводить підрядне речення часу, не слід плутати з прислівником *when*, який вводить підрядне підметове речення, присудкове речення, додаткове речення та підрядне релативне речення. Для порівняння наводимо наступні приклади:

And people love their homes, even when things are tough (Gow and D'Usseau) (обставинне речення часу)

The next thing to discover is when the paint was last seen without that smear (Collins) (присудкове речення)

Nothing told her when the eyes of her friend were for an instant fixed upon her, when the mind of her friend for a moment wondered at the strange, new look in her face (Hichens) (додаткове речення)

There were moments when I felt all the misery of my friendlessness, all the peril of my dreadful responsibility (Collins) (додаткове релативне речення).

В англійських підрядних реченнях часу не вживається майбутній час дієслова, замість нього вживаються відповідні форми теперішнього часу.

Підрядне речення місця показує місце дії, вираженої в головному реченні. Підрядні речення місця з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучників *where, wherever*:

I am quite comfortable where I am (Wilde).

I looked where she pointed (Collins).

... the street singers and players were making their nightly pilgrimage, pausing, wherever they saw a lighted window or a dark figure on a balcony (Hichens).

Проте не слід плутати сполучник *where*, яке вводить обставинне речення місця, з прислівником *where*, яке вводить підметові речення, присудкові речення, додаткові речення та означальні релативні речення. Для порівняння наводимо наступні приклади:

Deronda placed himself where he could see her... (Eliot) (обставинне речення місця).

This must be where my sister lives. This is where she came for a temporary lodging, soon after father's death (Dickens) (присудкове речення).

Artois wondered where they were going (Hichens) (додаткове речення).

He turned immediately towards the hearth where Silas Marner sat lulling the child (Eliot) (додаткове речення).

Підрядне речення причини показує причину дії, вираженої в головному реченні. Підрядні речення причини з'єднуються з головним реченням за

допомогою сполучників *as, because, since, for fear (that)*; в офіційному стилі вони можуть з'єднуватися сполучниками *on the ground that, for the reason that* та іншими:

As he had a liking for the spot, he seldom let a week pass without paying it a visit (Dickens).

Letters were infrequent in his world and not very welcome because more often than not they contained bad news (Priestley).

Since he had a certain talent for composition, his English master encouraged him to write little pieces... for the college magazine (Cronin).

He is suspicious and jealous for fear anyone else might want to share in his power (Lawrence).

Обставинне речення мети показує мету дії, вираженої в головному реченні. Обставинні речення мети з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучників *that, in order that, so that, lest* та ін.

She kept her back to the window that he might not see her rising colour (Hardy).

Wounds sometimes must be opened in order that they may be healed (Trollope).

I crouched against the wall of the gallery so that I should not be seen (Du Maurier).

... he made all these exclamations in a carefully suppressed voice, lest the valet should overhear anything (Dickens).

Якщо присудок головного речення стоїть у минулому часі, вживається форма *might*:

The parents of these children went hungry that their children might eat well (Abrahams).

Обставинне умовне речення виражає умову, яка є необхідною для реалізації дії, вираженої в головному реченні. Найчастіше підрядні умовні речення з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучників *if, unless, suppose, in case, on condition that, provided*:

If he is not here by the end of the week, I shall go after him (Austen).

*I do not wish you to be my wife **unless you are bound to me by love***
(Trollope).

*... my father, just at the last, consented to let him teach you, **on condition that he never attempted to see your mother*** (Voynich).

*I will do anything you wish, my brother, **provided it lies in my power***
(Dickens).

Обставинне умовне речення може приєднуватися до головного речення безсполучниковим зв'язком. У такому випадку ми можемо спостерігати у підрядному реченні таке явище як інверсія:

*... **should Frank marry tomorrow**, I shall have no ground for blaming him*
(Trollope).

***Had she been an Englishman**, Artois would guess her to be near fifty*
(Hichens).

Умовні речення в англійській мові поділяються на речення *реальної умови* і *нереальної умови*.

Речення *реальної умови* перекладаються на українську мову умовним реченням з дієсловом-присудком у дійсному способі; підрядні речення в них виражають реальні, здійснені припущення:

***If he comes at seven**, he will find me at home.*

Речення *реальної умови* найчастіше стосуються майбутнього часу. Особливістю їх є те, що в підрядному реченні замість форм майбутнього часу вживається відповідна форма теперішнього часу:

***If I see this stamp**, I shall buy it.*

У реченнях *реальної умови*, що стосується майбутнього часу, в підрядному реченні іноді вживається *Suppositional Mood*, що надає припущенню меншої імовірності:

***If I should see this stamp**, i shall buy it (Якщо я все ж таки побачу цю марку (в чому я сумніваюсь), я куплю її).*

Якщо підрядне речення *реальної дії* стосується теперішнього або минулого часу, його присудок виражається відповідно теперішнім або минулим

часом дійсного способу, а присудок головного речення може стояти в будь-якому часі, залежно від змісту, а також у наказовому способі:

If he wants me to go, I'll go (Dreiser).

If you are in trouble, stay here with me.

У реченнях реальної дії умови присудок підрядного речення може бути виражений також дієсловом у формі Subjunctive I:

If it be not so, let Mr. Darcy contradict it (Austen).

У реченнях *нереальної* умови присудок підрядного речення виражає дію, що суперечить дійсності, малоімовірну або й зовсім нездійсненну. На українську мову речення нереальної умови перекладаються умовним реченням з дієсловом в умовному стані:

If it were summer now, we should bathe in the river.

If you had told us about it on Saturday, we should have come to school yesterday.

If I were ten years younger, I would enter a technical university.

У реченнях нереальної умови вживається Conditional Mood у головному реченні та Subjunctive II – в підрядному. Якщо дія підрядного речення стосується теперішнього або майбутнього часу, в ньому вживається Present Subjunctive II, якщо минулого – Past Subjunctive II. У головному реченні вживається Present Conditional, якщо діє стосується теперішнього або майбутнього часу і Past Conditional, якщо дія стосується минулого часу:

If she had gone to the library she would have seen him.

If he entered the institute then, he would be an engineer now.

Щоб підкреслити малоімовірність дії підрядного речення нереальної умови, що стосується майбутнього часу, вживається Suppositional Mood або сполучення форми *were* з інфінітивом з часткою *to*:

If they should miss the bus, they would take a taxi.

If they were to miss the bus, they would take a taxi.

Якщо до складу присудка головного або підрядного речення нереальної умови входить дієслово *could* або *might*, то дія, що стосується теперішнього або

майбутнього часу, виражається формою неозначеного інфінітива, а дія, що стосується минулого часу, формою перфектного інфінітива:

If I had a home telephone, I could ring him up.

If I could ring him up, I would tell him about it.

If I could have bought the tickets yesterday, we would go to the theatre today.

В умовних реченнях з дієсловами *were, had, should, could*, що входять до складу присудка, сполучник *if* може бути випущений. В такому разі в умовному реченні непрямої порядок слів:

Had he known it, he would not have gone there.

Were she at home, she would ring me up.

Should you see her, invite her to the concert.

Підрядне допустове речення позначає існування деяких перешкод, які, не дивлячись ні на що, не заважають дії, вираженій у головному реченні. Підрядні допустові речення з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучників *though, although, as, no matter how, however, whoever, whatever, whichever*. В офіційному стилі вони можуть з'єднуватися за допомогою сполучників *notwithstanding that, in spite of the fact that*:

I enjoyed that day, though we travelled slowly, though it was cold, though it rained (Ch.Bronte).

Although the young man's eyes remained upon him, he did not speak... (Cronin).

Troubled as he was, he never exposed his difficulties to her (Dreiser).

However much we may differ on the question of metaphysics, I am convinced of your absolute integrity (Cronin).

He went forward to meet his uncle prepared to suppress the agitation he must feel, whatever news he was to hear (Eliot).

Підрядне речення наслідку означає результат дії, вираженої в головному реченні. Підрядні речення наслідку з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучника *so that*; зазвичай вони відділяються від головного речення комою:

Darkness had fallen and a keen blizzard was blowing, so that the streets were nearly deserted (Conan Doyle).

Підрядні речення наслідку з додатковим значенням міри та ступеня з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучника *that*; у такому випадку використовується в головному реченні прислівник *so* або вказівний займенник *such*. Такі речення не відділяються комою від головного речення:

He is so weak physically that he can hardly move (Shaw).

Tom was in ecstasies – in such ecstasies that he even controlled his tongue and was silent (Twain).

Якщо *so* стоїть на початку речення, то в головному реченні вживається часткова інверсія: допоміжне або модальне дієслово ставиться перед підметом:

So quickly had she come and gone in the mass of people that he had not been able to make sure (Dreiser).

У розмовній мові замість сполучника *so that* у підрядних реченнях наслідку вживається також сполучник *so*:

The snow blew in our faces so we could hardly see (Hemingway).

Підрядні речення способу дії характеризуються, головним чином, дією, вираженою в головному реченні. Вони з'єднуються з головним реченням за допомогою сполучника *as*. У підрядному реченні способу дії часто втілюється ідея порівняння:

... she did exactly as he told her (Hardy).

Joe left the house as he had entered it ... (Cronin).

Підрядні порівняльні речення означають дію, з якою порівнюється дія головного речення. Такі речення поєднуються з головним реченням за допомогою сполучників *than, as, as...as, not so...as, as if, as though*:

Mr. Direck's broken wrist healed sooner than he desired (Wells).

We were going up the road as fast as we could (Hemingway).

He was white and jaded, as if he had not slept for many nights (Wells).

She could see lips moving, from time to time, as though he were talking to himself (Cronin).

У порівняльних реченнях, що вводяться сполучниками *as if, as though*, вживається Subjunctive II:

You just go out as though you were going for a walk (Hemingway).

She looked at both these men as though she had never seen them before (Hemingway).

Деякі сполучники у підрядних реченнях мають полісемантичне значення та можуть представляти різні типи обставинних речень часу, причини, способу дії та порівняння:

As he spoke there was a sharp ring at the bell (Conan Doyle) (обставинне речення часу).

As the morning was fine, and he had an hour on his hands, he crossed the river by the ferry, and strolled along a footpath through some meadows (Dickens) (обставинне речення причини).

The dog did as he was ordered (Dickens) (обставинне речення способу дії).

She (Lillian) saw now that she did not love him (Cowperwood) as some women love their husbands (Dreiser) (обставинне порівняльне речення).

Сполучник *since* представляє обставинні речення часу та причини:

It was a long time since I had written to the States ... (Hemingway) (обставинне речення часу).

Since the lunchroom was full, she sat at our table, and reached out for the bill of fare (King) (обставинне речення причини).

Сполучник *so that* представляє обставинне речення наслідку та причини:

They were rich and I was poor, so that it was no easy matter for me follow them (Conan Doyle) (обставинне речення наслідку).

I turned away, so that Frish should not see my face (Du Maurier) (обставинне речення мети).

1.5. Зіставна характеристика складнопідрядного речення в українській та англійській мовах

У синтаксисі складнопідрядного речення між англійською, українською та російською мовами є багато спільного. Проте цілком ототожнювати цю їх граматичну ділянку все ж не можна. Ряд відмінностей спостерігаються в кожній з порівнюваних мов, причому не стільки в типах речень чи засобах їх зв'язку, скільки в поширенні типів та засобів, їх функціональному навантаженні.

СПР в порівнюваних мовах поділяються на двочленні та одночленні. У двочленних підрядна частина не є необхідною для закінченості структури й змісту головної, а в одночленній підрядна частина являє собою ніби розгорнутий член головної. Отже головним критерієм, що розрізняє одночленні й двочленні складнопідрядні речення, є ступінь граматичної й змістової завершеності головного речення. В англійській мові одночленні речення відіграють відносно більшу роль, ніж в українській. Це пояснюється тим, що в українській і російській мовах частіше, ніж в англійській, вживається в головній частині СПР антецедент, тобто співвідносне (корелятивне) слово, яке конкретизується підрядною частиною. Напр.: *It was **where** they used to meet before* – Це було **там**, де вони зустрічалися раніше; *I did it **when** you were asleep* – Я робив це **тоді**, коли ти спав.

В українській мові підметові речення частіше бувають двочленними, у головній частині здебільшого присутній антецедент *той*, *весь* та ін., що виконують роль формального підмета, пор.: ***Той** перемагає, **хто** бореться; **Те**, що він зробив цю помилку, досить дивно; **Чи** він приїде, це ще невідомо; **Усі**, **хто** вгледів його, вклонилися* (В. Десняк).

Якщо співвідносне слово у головному реченні відсутнє, все речення набуває іншого стилістичного відтінку – протиставлення, і зв'язок між підрядним і головним стає міцнішим: ***Що** не склонилось – ожило, **що** не скорилось – не зійшло з народної дороги* (А. Малишко).

Наявність чи відсутність антецедента в головному реченні залежить в українській мові від того, яку позицію це речення займає відносно підрядного.

Якщо головне стоїть на початку, антецедент обов'язковий, напр.: *Його стурбувало те, що він побачив.*

У протилежному разі вживання антецедента факультативне: *Хто бореться, (той) перемагає; Дивно, що він помилився (зробив цю помилку); Невідомо, чи він приїде.*

В англійській мові також можливі речення з антецедентом у головній частині: *He who fights, will win; It is strange that he had a mistake; It is uncertain whether he will come.*

Якщо підметом підрядної частини англійського речення є займенник типу **whoever**, **whatever**, відповідне українське обов'язково повинно мати антецедент, пор.: *And whoever else wishes to follow her, may go too. – І якщо ще хто захоче піти за нею, то він може йти також.*

Підрядні присудкові речення. Англійські речення цього типу теж одночленні, підрядна частина в них заміщає іменну частину присудка (предикативний член): *The weather is not what it was yesterday.*

В українській мові складні речення з підрядним присудковим звичайно мають двочленну структуру, в їх головній частині обов'язково вживається антецедент *той* або *такий*, напр.: *Він не такий, щоб без діла сидити; Погода була вже не така, як учора (не та, що вчора); Це той, кого ви хотіли бачити.*

Підрядні означальні речення. У порівнюваних мовах ці речення бувають двох типів – обмежувальні та описові. Обмежувальні означальні речення тісно пов'язані з антецедентом головного речення і виконують функцію його означення. Думка, виражена в головному реченні, не закінчується на його межах; якщо підрядне речення усунути, значення головного стає нечітким, неясним, пор.: *There was a small stone at that corner of the room which was nearest to the master's desk (Ch. Dickens); → There was a small stone at that (which?) corner of the room ... – У тому кутку кімнати, що був найближчим до столу вчителя, лежав невеликий камінь; –У тому кутку кімнати... лежав невеликий камінь (у якому?).*

Англійські обмежувальні означальні речення тісніше пов'язані з головним, ніж українські. Через це вони не відокремлюються від нього пунктуаційно (в українській мові кома обов'язкова). Крім того, таке підрядне речення (якщо тільки його сполучник не виконує функцію підмета) легко перетворюється в «контактне» (contact clause), тобто просто прилягає до головного без будь-яких сполучників, напр.: *The girl we spoke about yesterday, is before us.* – Дівчина, **про яку ми вчора розмовляли**, ось перед нами.

В українській мові означальні речення обов'язково потребують приєднання за допомогою сполучника або сполучного слова.

Описові означальні речення теж відносяться до одного з членів головного, але зв'язані з ним значно слабше і, по суті, не виконують функцію його означення. Таке підрядне речення можна легко усунути, при цьому головне не втрачає смислової та структурної закінченості, напр.: *This was a hit at George, who was notoriously hard up (J. Galsworthy)* – Це був випадок проти Джорджа, який, як це всі знали, **сидів без грошей**.

Сполучне слово такого підрядного речення можна легко замінити особовим займенником, перетворивши зв'язок на сурядний: *a hit at George, he was ... hard up* → ... випадок проти Джорджа, він, як відомо, сидів без грошей.

Тому описові речення завжди належать до одночленних побудов.

Означальне підрядне речення в англійській мові може відноситися не до одного якогось члена головного, а до всього його змісту в цілому, напр.: *When she entered a room it was felt that something substantial had come on, which was probably the reason of her popularity as a patroness (J. Galsworthy)* → ... відчувалося, як видатна подія, а це, очевидно, пояснювало її авторитет...

В українській мові в таких випадках частіше використовується сурядне речення, хоч можлива й підрядна структура: → ... що, очевидно, пояснювало...

Англійські означальні речення звичайно розмішуються безпосередньо після того члена головного, до якого вони відносяться. В українській мові можливі й більш віддалені його розміщення, пор.: *Дивилася любовно очима на сина, що в них – і радість і жура (А.Головко)*.

Специфікою англійських означальних речень є те, що вони розрізняють категорію особи і не-особи. У першому випадку вживається відносний займенник *who*, в другому *which*. Але займенник *that* не диференціює позначення цієї категорії, пор.: *The man who had spoken first led the conversation (Ch. Dickens) – Чоловік, який заговорив першим, задавав тон розмові; It was not a subject which the Forsytes could talk about even among themselves (J. Galsworthy). Це була не та тема, на яку Форсайти розмовляли б навіть між собою; It was the girl that I had glimpsed on previous night (Benn.) – Це була та дівчина, яка привернула мою увагу минулого вечора; I must have some place that I may call my own /Ch.Dickens/ – Я повинен мати місце, яке б я міг вважати своїм.*

В українських реченнях відносні займенники вживаються однаково і по відношенню до живих істот і до неживих предметів. Займенники *який* і *котрий* узгоджуються з антецедентом у роді й числі, а займенник *хто* – тільки у відмінку.

Підрядні додаткові речення. Складнопідрядні речення з підрядними додатковими є одночленими, хоч головне має і підмет, і присудок, і в його складі немає слів, які були б співвіднесеними з підрядним реченням. Справа в тому, що присудок головного речення вимагає уточнення, обмеження свого значення за допомогою підрядного додаткового речення, пор.: *I think you have some influence with her (J. Trollope) – Гадаю, що ви маєте деякий вплив на неї.*

Якщо в цьому випадку усунути підрядне речення, то дієслово головного набуває надто широкого, узагальнюючого значення. Отже, зв'язок додаткового речення з головним є дуже міцним, і будь-яке його відокремлення пунктуацією неприпустиме.

Дуже поширений у додаткових реченнях пропуск сполучника *that*, що приєднує це речення до головного. Замість цього зв'язок виражається просто приляганням «контактом». Треба, однак, сказати, що безсполучникове приєднання додаткових підрядних речень цілком можливе в українській мові, напр.: *Я бачу, ти про все вже розпиталась (Леся Українка); Попереджаю вас, я людина різка (О.Корнійчук).*

Додатковим засобом зв'язку в складних реченнях такого типу є узгодження часів, якщо присудок головного речення стоїть у формі минулого часу. Українська мова узгодження часів не має.

Відмінність англійських додаткових речень, які залежать від дієслів, що передають жаль, подив, обурення, радість та ін., полягає в тому, що їх присудок обов'язково вживається в формі умовного способу, напр.: *I am sorry that you **should think** so.* – Шкода, що ви такої думки; *I am surprised that he **should go** there without me.* – Дивно, що він **поїхав** туди без мене.

Як бачимо, в українських відповідниках присудок підрядного речення стоїть у дійсному способі.

Підрядні обставинні речення місця. Складні речення цього типу є двочленими, зміст головного речення у значній мірі закінчений, у реченні є обидва головні члени і немає слів, співвіднесених з підрядним реченням, пор.: *Water had collected **where the tunnel was deepest**; She moved away from him **to where the young people were sitting**.*

На відміну від цього, в українських реченнях місця здебільшого вживаються антецеденті прислівники просторового значення – *там, туди, звідти* та ін.: *Вода зібралася **там, де** тунель був найглибшим; Вона пішла від нього **туди, де** сиділа молодь.*

Антецеденті (співвідносні) слова українського головного речення і сполучні слова підрядного утворюють стійкі пари типу *там – де, туди – куди, звідти – звідки* та ін. Крім того, сполучне слово підрядного речення може співвідноситися з будь-яким вказівним прислівником місця в головному реченні, наприклад: *там – куди, там – звідки, туди – де, туди – звідки, звідти – де, звідти – куди, праворуч – де, ліворуч – куди* тощо. Створюється різноманітна сітка просторових відношень, яка є специфічною властивістю української та російської мов.

В англійській мові, як правило, головне речення містить мало просторових вказівок, і вся функція вираження місця або напряду лягає на сполучне слово й контекст, пор.: *They went **where** you sent them.* – Вони пішли

туди, куди ви їх послали; I shall go where my brother lives. – Я поїду туди, де живе мій брат.

Речення часу. У реалізації цього поширеного типу підрядних речень між порівнюваними мовами різких розходжень немає. Англійська мова має відносно менше сполучників часу, ніж українська, але кількість їх зростає за рахунок переосмислення деяких прислівників, напр.: *I recognized the place directly I saw it. – Я пізнав це місце, як тільки його побачив; Immediately he received the telegram, he started for Kiev. – Як тільки (щойно, ледве) він одержав телеграму, він виїхав до Києва.*

У такій же сполучній функції з підрядними часу вживаються й деякі іменники та іменні сполучення, наприклад: *the moment – в ту мить як, the day – в той день коли, the evening – в той вечір коли, the next time – наступного разу коли, at the time – в той час як, by the time /that/ – до того часу коли* та ін. Ці підрядні речення поступово переосмислилися з означальних у речення часу, причому іменник поступово набув функцій сполучного слова, хоч частина предметного значення в ньому й збереглася, пор.: *The moment I saw him I understood everything. – У ту мить, як я його побачив, я все зрозумів; He was informed of it the day he arrived in Lviv → Йому повідомили про це в той самий день, коли він приїхав до Львова; You will ask him about it the next time you see him – Ви запитаете його про це наступного разу, коли з ним побачитесь.*

Своєрідною рисою української мови є складні сполучники типу *після того як, в той час як, відтоді як, з того часу як* та ін. Усі вони утворилися з словосполучень і ще й досі зберігають подвійну природу. Перша їх частина може синтаксично відокремлюватися, входячи в склад головного речення, а друга (*як* або *коли*) стоїть на початку підрядного. У такому разі обидві ці частини поділяються паузою, а на письмі комою, пор.: *Зробимо це після того, як усе буде; В той час, коли (як) на півночі сніг і крига, на півдні стоять теплі, сонячні дні.*

В інших випадках ці сполучення можуть стягуватися тісніше і виступати як єдиний сполучник підрядного речення: *Зробимо це, після того як усе буде перевірено.*

Англійська мова не передає таких відтінків, в обох випадках речення мають однаковий вигляд. *We'll do it **after** everything will be checked up.*

Українське речення часу має ще такі відмінності:

а) вживання перед головним реченням сполучника-відповідника *то*, якщо воно стоїть після підрядного: *Як почули про це, **то** зараз у ліс майнули;*

б) часте вживання в головному реченні співвідносних слів -прислівників часу: *Я опам'ятався **тоді, коли** вже був за селом. – I came to my senses **when** I was out of the village already; Вона лишатиметься там **доми, доки** всі не повернуться. – She will stay there **until** everybody comes back.*

Підрядні речення причини. Англійські підрядні речення причини приєднуються до головного сполучниками *because, as, since* та ін. і складеними сполученнями типу *for the reason that, on the ground that, seeing that, considering that*. Так само й в українській мові відбувається постійне розширення складу сполучних засобів цієї функції за рахунок колишніх словосполучень, наприклад: *тому що, через те що, з огляду на те що, завдяки тому що, внаслідок того що* та ін. Подібно до того, як це спостерігалось в реченнях часу, складні сполучники можуть розбиватися на дві частини, що розміщуються одна в головному, а друга в підрядному реченнях, напр.: *Хіба він повинен був зупинитися **через те, що** мав перед собою застарілу карту центральної Європи? (О. Гончар).*

Вказівна частина у таких випадках може навіть пересуватися в середину або на початок головного речення: ***Тому** так вільно наш лунає спів, що грізно ворога рука карала (Л. Дмитерко).*

Але так само часто складний сполучник причини вимовляється неподільно, без паузи між частинами, і не розділяється комою: *Рослини почали в'янути, **тому що** мало було сонця; **Через те що** його не було дома, зустріч не відбулася.*

Англійський відповідник в обох випадках має ту саму будову, обходячись без вказівних слів у головному реченні: *Він не ходить на збори, **тому що** боїться критики. – He does not attend any meetings **as** he afraid of criticism.*

Підрядні речення способу дії. Підрядні речення цього типу завжди відносяться до присудка головного, утворюючи частину двочленної побудови. В англійському головному реченні звичайно не буває співвідносних слів або слів, що потребують уточнення чи обмеження значення: *You speak as if you did not know anything.*

В українському головному реченні вживається вказівне слово *так*, яке й конкретизується підрядним: *Ви говорите так, ніби нічого не знаєте.*

У порівнюваних мовах спільними виступають три підтипи речень способу дії:

а) **власне способу дії:** *I make no effort, I follow as inclination guides me* (Ch. Bronte) – *Я не роблю зусиль, я йду так, як веде мене нахил;*

б) **порівняльні:** *He trembled ..., as a timid woman trembles at the thought of the surgeon's knife* (G.Eliot) – *Він тремтів, як тремтить боязка жінка, що думає про ніж хірурга.*

Досить часто в англійській мові такі речення вводяться сполучниками *as, if, as though*, а в українській – *наче, ніби, мов, немов* та ін., пор.: *He walked out and away, as if some one with a whip were after him* (J.Galsworthy) – *Він пішов геть так, ніби хтось гнався за ним з батогом.*

Особливістю таких англійських підрядних речень є те, що їх присудок вживається в умовному способі (*were*).

В українській нові теж умовний спосіб у таких випадках вживається досить часто, майже всі сполучники (крім *ніби*) можуть поєднуватися з умовною часткою *би(б)*, пор.: *По траві плили хвилі, начебто це був не луг, а річка; Видно було й відблиски вогню, немовби над станцією вигравали, зарниці* (П. Панч).

Але поряд з цим цілком можливе вживання в аналогічних випадках і форм дійсного способу, пор.: *Він відповідав так, наче чув про це вперше в житті;*

в) **речення способу дії з відтінком ступеня:** *They kept it out of the newspapers as far as it was possible to do so* (Wells) – *Вони намагалися приховати це від газет, наскільки це було можливо.*

Речення міри або ступеня. Тоді як речення способу дії відносяться до дієслова головного речення, речення міри звичайно пояснюють якість його означення або обставину: *The place was entirely deserted and looked as dusty and dingy as if it had been so for months* (Ch. Dickens) – Місце було зовсім занедбане і там було **стільки** куряви й бруду, **ніби не прибиралося кілька місяців**; *The poultry... disappeared as rapidly as if every bird had the use of its wings* (Ch. Dickens) – Кури зникли так швидко, **ніби кожна полетіла на крилах**.

І в англійській, і в українській мовах для поєднання цих речень використовуються ті самі сполучники, що й для речень способу дії. Специфікою англійської мови є парні сполучники *as...as*, *so...as*, *not so...as*, яким в українській мові відповідають складені *так/такий/ як, так/такий/ що, не настільки щоб* та ін.

Англійські речення «пропорційної відповідності», які вводяться сполучником *as*, співвіднесеним з прислівником *so* у другій частині, теж належать до цього типу, пор.: ... *As the fisherman's sight is keenest on the see, so Adam's perception were more at home with trees than with other objects* (G. Eliot) – **Так само** як зір рибалки найгостріший у морі, Адамові почуття були точнішими, коли справа йшла про дерева, а не про інші речі.

Інший підтип таких англійських речень утворюється зіставленням двох прислівників у формі вищого ступеня, перед якими стоїть частка *the* (омонім означеного артикля), напр.:

the sooner, the better (чим швидше, тим краще); *The more, the merrier* (чим більше, тим веселіше).

Це один з рідких випадків бездієслівних речень англійської мови. Проте ця конструкція можлива і з дієслівним присудком: *But the more he brooded and the farther he walked, the hungrier he naturally became* (J. Galsworthy) – Але **чим** більше він роздумував і **чим** далі йшов, **тим** голоднішим звичайно ставав.

В українській мові з таким значенням поширений сполучник *що..., то:* **Що далі** ми заходили в ліс, **то темніше** ставало навкруги. *The farther we went into the forest, the darker it became around.*

Речення мети. У порівнюваних мовах цей тип підрядних обставинних речень характеризується особливим модальним оформленням присудка, що здебільшого стоїть у формі умовного способу або виражається модальним дієсловом. В англійській мові в реченнях з сполучниками *lest* і *for fear (that)* вживається аналітична форма умовного способу з допоміжним дієсловом *should*, а в реченнях з *that* модальне дієслово *may (might)*. У реченнях з сполучником *so that* можливі обидва ці типи присудка, напр.: *I speak slowly so that you may understand me* – Я говорю повільно, **щоб ви мене розуміли**; *We'll ring him up lest he should wait for us too long* – Ми по телефонуємо йому, **щоб він на нас довго не чекав**; *I have told her so, and so for fear she should tell you, I do it myself (Bens.)* – Я їй так сказав, і **щоб вона Вам не розповіла**, говорю це вам сам.

Українські речення мети найчастіше приєднуються сполучниками *щоб*, *для того щоб*. Можливе роз'єднання складеного сполучника з винесенням першої частини в головне речення як вказівного слова: *Я сказав для того, щоб тільки не йти з вами (Леся Українка)*.

Якщо речення мети стоїть перед головним, останнє часто починається сполучником-відповідником *то*: *А щоб не знав він тії шкоди, то цар убив його та й годі (Т.Шевченко)*.

Особливістю речень з дієсловом *may* є їх узгодження в часі з присудком головного речення: якщо він вживається в теперішньому чи майбутньому часі, то в підрядному реченні маємо форму *may*, коли ж головне речення має присудок у формі минулого часу, то в підрядному мети вживається форма *might*, напр.: *I'll let you listen to this recording once again so that you may pay attention to the pronunciation* – Я дам вам прослухати цей звукозапис ще раз, **щоб ви звернули увагу на вимову**; *She gave me the newspaper in order that I might show it to you* – Вона дала мені цю газету, **щоб я показав її вам**.

Як бачимо, в українських реченнях мети форма присудка не залежить від форми присудка головного речення.

Певною особливістю англійських підрядних речень мети, які поєднуються сполучниками *lest* і *for fear that*, є те, що присудок у них вживається

у стверджувальній формі, оскільки вже самі сполучники містять у своєму значенні сему заперечення, напр.: *He wrote down her telephone number for fear that he might forget it* – Він записав номер її телефону, **щоб його не забути**; *We packed the lamps carefully lest they should be broken* – Ми старанно запакували лампи, **щоб вони не побилися**.

У відповідних українських підрядних реченнях мети присудок звичайно стоїть у заперечній формі, оскільки семантика українських сполучників *щоб* не містить у собі будь-яких негативних сем.

Умовні речення. Характерною рисою цього типу речень у порівнюваних мовах є їх чітко виражена модальність. Тому в них широко вживається умовний спосіб (особливо в головному реченні). Основною відмінністю англійських СПР з умовним підрядним є їх чітка віднесеність до часу поставленої умови і реальності чи гіпотетичності її наслідків. У зв'язку з цим розрізняють три типи умовних речень:

1. З цілком реальною, здійсненою умовою, яка найчастіше стосується майбутнього. У таких реченнях дієслова звичайно вживаються в дійсному способі: *We'll be glad, if she comes too* – Ми будемо раді, якщо вона теж прийде.

2. З гіпотетичним здійсненням припущенням, що стосується теперішнього або майбутнього. Форми присудка в підрядній і головній частині виражаються умовним способом: *We should be glad, if she came too* – Ми були б раді, якби вона теж прийшла.

3. З гіпотетичним припущенням, яке стосується минулого і тому вже не здійснене. Присудок в обох частинах теж виражений відповідними формами умовного способу: *We should have been glad if she had come too. We are sorry she didn't* – Ми були б дуже раді, якби вона теж прийшла. Шкода, що її немає.

Можливі також змішані типи, коли одна з частин складного речення стосується теперішнього або майбутнього, а друга – минулого часу: *If you had been away when everything was still in preparation, your work would be much easier now.*

В українській мові цим трьома типам відповідають два – з реальною і гіпотетичною умовою. В першому вживаються форми дійсного способу, в

другому умовного. Оскільки ж в українській мові існує тільки одна форма умовного способу *прийшов би, сказала б*, яка вживається стосовно будь-якого часу, то другому, третьому і змішаному типам англійських умовних речень відповідає один і той же тип в українській: *Якби я його зустрів (сьогодні, завтра, вчора), я б з ним про це поговорив*.

В англійській мові вживаються умовні речення з безсполучниковим приєднанням, причому в цих випадках маємо інверсію: *Should he come, ask him to wait* – *Якщо він прийде, попросить його почекати*; *Had I time, I should do this in such a way* – *Якби в мене був час, я б зробив це так*; *Were he here, he would be of great use to us* – *Коли б він був тут, він був би нам дуже корисним*.

Характерним явищем сучасної англійської мови є також еліптичні форми умовних речень, в яких пропущено підмет, а іноді й присудок: *If necessary, I shall do it* – *Якщо треба, я це зроблю*; *You would set in the same way if in his place* – *Який ви були на його місці, ви діяли б так само*; *If in doubt, get in touch with us immediately* – *Якщо виникне сумнів, зв'яжіться з нами негайно*.

В українській мові еліпс умовного речення теж можливий, але здебільшого, коли підрядне речення стоїть перед головним і мав заперечну форму: *А не пустять, то й на дворі будем ночувати (Т.Шевченко)*. → *А якщо вони нас не пустять... Не скажеш, то гірше буде*. → *Якщо ти цього не скажеш...*

Поширені також еліптичні підрядні з інфінітивом: *Сокиру гостру підвести, то й діло буде (А. Малишко)*. → *Якщо ми підведемо сокиру...*

Також часто (особливо в запитаннях) здійснюється еліпс у головному реченні: *А що, якби до нього сходити?* → *А що було б, якби...* *А що, як присядем отутечки під берестом та трохи спочинем? (Т. Шевченко)*. → *А що буде, як... або: А що ви скажете, як...*

Іноді головне речення скорочується настільки, що від нього лишається тільки питальний займенник, а все складне речення перетворюється на просте: *Що якби ти пошукав пильніше?* → *Що було б, якби ти...*

Англійські умовні речення являють собою більш «чистий» синтаксичний тип. В українській мові, поряд з власне умовними реченнями з сполучниками

якщо, вживаються й менш чітко виявлені щодо типу речення – умовно-часові з сполучниками *коли*: *Чим же ще розважити її себе, коли робити нічого, а попереду така довга ніч?* (Ю.Шовкопляс) – *Когда страна быть прикажет героем, у нас героем становится любой* (В. Лебедев-Кумач).

Підрядні речення з сполучником *раз* мають умовно-причинове відношення: *Раз ми вже зібралися, то не гаймо часу*. Речення такого типу мають особливе емоційне забарвлення.

Англійські умовні речення з сполучниками *unless* і *but that* мають стверджувальну форму присудка і заперечуються самим сполучником, якому властива сема негативності: *He is sure to come unless something unexpected intervenes* – *Він обов'язково прийде, якщо, тільки (хіба що) не завадить щось несподіване*.

Допустові речення. Цей тип речень у порівнюваних мовах в основному адекватний і за функцією, і структурно. Своєрідним явищем є англійські допустові речення з сполучником *as*. Крім цього поєднувального елемента, зв'язок підрядного речення з головним забезпечується ще особливим порядком слів: іменна частина складеного присудка + *as* + підмет + дієслівна зв'язка, пор.: *Late as it was, we decided to start* – *Хоч як було пізно, ми вирішили рушати*; *Tired as I was, I began working* – *Хоч я й був стомлений, почав працювати*; *Old as he is, he always keeps company with the young* – *Хоч він і старий, він завжди серед молоді*. Якщо порівняти такі конструкції з нейтральною моделлю, наприклад: *Though he is old, he always keeps company with the young*, то вони відрізняються більшою контрастивністю зіставлення і певною емфазою.

Подібно до деяких інших типів складних речень української мови, зв'язок між підрядною і головною їх частинами не обмежується сполучником підрядності (як в англійській мові), а підсилюється додатковим протиставним сполучником *а, але, однак, проте* та ін., розташованим на початку головного речення: *Хоч була тільки дев'ята година, але на вулицях було мало людей* – *Though it was only nine o'clock, there were few people in the streets*. Пор.: *Хоч ворог лютує у смертнім пориві, але він пізнав неминучу біду*

(Л. Первомайський); *Хоч уже листя падало, осінню пахло, а проте було тепло та ясно* (П. Мирний).

Підрядні наслідкові речення. У цьому типі речень між порівнюваними мовами відмінностей майже немає. Він приєднується до головного сполучником, який у цих двох мовах аналогічний: англ. *so that*, укр. *так що*. Цікаво, що цей сполучник і в англійській мові вживається в двох варіантах: розділеним на вказівний елемент *so* в головному і сполучник *that* у підрядному реченнях, або суцільним *so that*, який повністю належить до підрядного речення, пор.: *He continued to sing with so much energy that he did not hear the sound of wheels...* (J.Dickens) – *Він продовжував співати так енергійно, що не почув звуку коліс*.

У цьому випадку побудова речення виразно одночленна, бо головній частині без підрядної бракує завершеності. Вживається й інший варіант сполучникової підрядності цього типу: *He was keeping his head down so that only helmet and eyes showed* – *Він нахилив голову, так що було видно тільки шолом та очі*. Пор.: *Підхопили всі, всі враз і з усіх сил, так що й коні шарахнулися набік* (Ю. Смолич). У двох мовах підрядні наслідкові речення звичайно стоять після головного.

1.6. Трансформаційні зміни при перекладі складнопідрядних речень

Повнота, точність і правильність перекладу художніх текстів значною мірою залежить від того, наскільки правильно перекладач визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення. Процесом перекладу називаються дії перекладача по створенню тексту перекладу. Процес перекладу включає, принаймні, два етапи: усвідомлення перекладачем змісту оригіналу та вибір варіанту перекладу. В результаті цих етапів здійснюється перехід від тексту оригіналу до тексту перекладу. Тож теорія перекладу прагне з'ясувати, яким чином відбувається перехід від оригіналу до тексту перекладу, які закономірності лежать в основі дій перекладача. Модель перекладу ставить перед собою задачу зобразити процес перекладу в цілому, вказати загальний

напрямок руху думки перекладача і послідовні етапи переходу від оригіналу до перекладу. Завданням перекладача є пошук комунікативно рівноцінної мови оригіналу одиниці в мові перекладу. Цей процес починається із сприйняття одиниць оригіналу і закінчується створенням відповідних відрізків перекладу.

Перетворення, за допомогою яких можливо здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу у даному розумінні, називаються **перекладацькими (міжмовними) трансформаціями**. Питання існування «перекладності» у принципі завжди було дискусивним у перекладознавчій науці. Багато перекладознавців висвітлюють цю тему в своїх роботах [31, 30, 22, 24, 3]. Західні лінгвісти стверджують, що навіть найпростішу та найзагальнішу вимогу до перекладу не можна виконати без труднощів: не завжди можна замінити вираз певного змісту однієї мови виразом точно такого ж змісту іншої мови, тому що те, що може і має бути виражене, є приналежністю конкретної мови, так само як і те, яким чином усе це має бути виражене.

Беручи до уваги напрацювання багатьох учених у цій галузі (Л.С. Бархударов; В.Н. Комиссаров; Я.І. Рецкер; І.В. Корунець; Г.Є. Мірам; А.Д. Швейцер; Т.Р. Левицкая та А.М. Фитерман та ін) вважається доцільним використовувати таку класифікацію **лексичних трансформацій: диференціація, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та граматичних трансформацій: перестановки, заміни, додавання, вилучення, членування зовнішнє та внутрішнє** [3, 22, 28, 25, 27, 31, 26].

Слід зазначити, що граматичні трансформації в чистому вигляді зустрічаються досить рідко, тому що лексичних змін, зазвичай, неможливо уникнути. Отже, далі розглянемо приклади лексичних трансформацій.

1.6.1. Лексичні трансформації на рівні складного речення. Диференціацією значення вважається заміна слова (фрази) мови оригіналу словом (фразою) мови перекладу, що має більш вузьке значення. Наприклад:

It is that you can't accept it. – Просто людина не може примиритися з такою думкою.

Конкретизацією називається заміна слова чи словосполучення мови оригіналу з *більш широким* референційним значенням словом чи словосполученням мови перекладу з *більш вузьким* значенням [3, 24].

Лексика української мови відзначається більшою конкретністю, ніж відповідні лексичні одиниці англійської мови. Наприклад, англійське дієслово «to go» не включає всі семантичні компоненти українських дієслів «йти», «ходити», «їхати», «вирушати», «проходити», «пливти», «летіти» та ін. Отже, в деяких випадках, значення цього слова має бути сконкретизоване. Наприклад:

That is an agrarian reform which means something. – *Така аграрна реформа мені подобається.*

Прийом **генералізації** понять є діаметрально протилежним прийомам диференціації та конкретизації, оскільки він *полягає в заміні конкретного загальним, видового поняття родовим* [28, 51]. Прийомом генералізації необхідно користуватися, якщо в мові перекладу немає конкретних понять, аналогічних поняттям мови оригіналу. Так, наприклад, українське слово «рука» означає те, що в англійській мові позначається словами *arm* та *hand*.

There was a way that they could do it all right. – *Це цілком реально.*

Ця трансформація використовується значно рідше, ніж диференціація та конкретизація, що обумовлено особливостями англійської лексики, яка має більш абстрактний характер, ніж українська.

Трансформацію **сміслового розвитку понять** виділяють у своїх роботах лише такі науковці як Я.І. Рецкер та Р.К. Міньяр-Белоручев. Вони стверджують, що *прийом смислового розвитку полягає в заміні словникового відповідника при перекладі контекстуальним, логічно з ним зв'язаним, в заміні одного поняття іншим, якщо ці поняття пов'язані одне з одним як причина та наслідок чи як частина та ціле, знаряддя та діяч* [28, 52].

He's dead now. – *Він помер. (Він помер, отже він зараз мертвий.)*

Антонімічний переклад. Я.І. Рецкер розглядає *антонімічний переклад*, як *крайню точку прийому смислового розвитку, що являє собою заміну якогось-небудь поняття, вираженого в оригіналі, протилежним поняттям у перекладі*

з відповідним перебудовою усього висловлювання для збереження незмінним плану змісту [28].

The worst is that it will bring bad luck – Найгірше те, що це накличе на нас лихо.

This was the one that he carried his robe in and it should not be very full. – В ньому він тримав свій спальний мішок, отже, зараз там мало бути багато вільного місця.

Особливим різновидом антонімічного перекладу є заміна прикметників у вищому ступені порівняння на найвищий.

It wasn't as cold as it was the day before. – Стало тепліше, ніж вчора.

Цілісне перетворення. Цьому перетворенню можуть піддаватись як окремі слова, так і синтагми, а то й цілі речення. Особливість цієї трансформації полягає в тому, що зміна відбувається не по елементам, а вцілому, так що зв'язок між оригінальною одиницею та її перекладом майже не простежується.

Here you are. – Ось, будь-ласка.

You are welcome. – Немає за що. Будь ласка.

Ці відповідники не мають спільних семантичних компонентів, але, в той же час передають спільний зміст засобами різних мов.

У практиці перекладу граматичні трансформації зазвичай сполучаються з лексичними. У багатьох випадках зміна конструкції речення викликається лексичними, а не граматичними причинами.

Отож, розглянемо класифікації граматичних трансформацій за Я.І. Рецкером, В.І. Карабаном, В.Н. Комісаровим та А.Н. Кораловою, Т.Р. Левицькою та А.М. Фітерман.

1.6.2. Граматичні трансформації на рівні складного речення. Під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі. Трансформація може бути повною або частковою в залежності від того, чи змінюється структура речення повністю чи частково. Звичайно, коли замінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо ж змінюються лише

другорядні – часткова. Окрім заміни членів речення можлива заміна й частини мови. Найчастіше це відбувається одночасно. В залежності від лексичного наповнення англійських речень з *to have* в українській мові маємо або односкладове, або двоскладове речення. Якщо додаток виражений конкретним іменником, в українському реченні маємо односкладову структуру: *I have a dog.* – У мене є собака; *He has many friends.* – У нього багато друзів; *They have a new flat.* – У них нова квартира. Навпаки, якщо додаток в англійському реченні виражений абстрактним іменником, то звичайно в українській – двоскладова структура. Наприклад: *He had the courage to avow.* – Він мав мужність зізнатися.

Контекстуальне оточення речення також може вимагати його граматичної трансформації в перекладі. Найчастіше це спостерігається при перекладі англійських періодів чи ряду речень, які починаються з одного і того ж особового займенника. Стилiстична норма англійської мови не забороняє це навіть в художній прозі. В українській мові подібна одноманітність побудови неприпустима. Наприклад: *He sat now by the stream watching the clear water flowing between the rocks ... He crossed the stream ... He knelt by the stream and, pushing his automatic pistol around on his belt ... he lowered himself with a hand on each of two boulders and drank from the stream.* – Він сидів біля струмочка, дивлячись, як прозорі струмені течуть між каменями... Він пересік струмок ... Потім він встав навколiшки, пересунув револьвер, що висів на поясі, на спину, нагнувся, спираючись руками о камені, і напився із струмка. (Е. Хемінгуей. «По кому подзвін».)

Мабуть, найбільш поширеним прийомом граматичної трансформації слід вважати заміну англійських іменників українськими дієсловами. Це явище пов'язане з багатством та гнучкістю дієслівної системи української мови.

Заміна іменника дієсловом відбувається з різних причин: через відсутність відповідного іменника в українській мові чи при необхідності змінити побудову речення згідно з нормами української мови. Наприклад: *Drowning is the biggest killer of children and young people in twenty-one countries, according to a world health report published in Geneva yesterday.*

Від дієслова *потонути* іменника дії немає, тому заміна при перекладі неминуча. *За даними звіту Всесвітньої організації охорони здоров'я, опублікованого вчора в Женеві, з числа дітей і підлітків, що загинули від нещасних випадків в 21 країні, найбільший процент припадає на тих, що потонули.*

В процесі перекладу прикметники можуть замінюватися іменниками, дієсловами, найчастіше прислівниками. Але можна спостерігати протилежну тенденцію, коли англійські прислівники в перекладі замінюються іншими частинами мови. наприклад: *The accusation has been disproved editorially. (The Guardian).* – *Звинувачення було спростовано в передовій статті.*

Я.І. Рецкер виділяє такі види граматичних трансформацій: **перестановка, заміна, додавання та вилучення.**

Коли говориться про **перестановку**, то мова йде про зміну порядку слідування елементів висловлювання чи навіть речень у тексті мови перекладу в порівнянні з текстом мови оригіналу. Причиною перестановок може бути неспівпадання мови оригіналу та мови перекладу на рівні системи або норми, а також міркування суто стилістичного порядку, що пов'язані із загальним структуруванням тексту перекладу.

Найбільш розповсюджений випадок перестановок – це зміна порядку слів та словосполучень у реченні. Це пов'язано з тим, що англійська мова має усталений порядок слів, а українська – вільний. Через це розбіжності неминучі.

A suburban train was derailed near London last night. – *Вчора ввечері поблизу Лондона зійшов з колії приміський поїзд.*

При перекладі також зустрічається зміна порядку частин складного речення.

If he ever calls me again, I will not answer. – *Я не відповідатиму, якщо він тільки ще мені зателефонує.*

Деякі автори серед усіх перестановок виділяють **транспозицію**, що пов'язана зі зміною **темо-рематичної структури оригіналу.**

An old man was sitting by the side of the road. – *Біля краю дороги сидів собі старий.*

В англійському реченні підмет виступає в якості теми, в перекладі українською смислові пріоритети дещо змінені, зміщене семантичне навантаження.

Перестановки як вид перекладацької трансформації зустрічаються досить часто, однак, зазвичай вони сполучаються з різного роду граматичними та лексичними замінами.

Існують граматичні та лексичні **заміни**, оскільки їм можуть піддаватися як лексичні одиниці мови, так і граматичні.

Різні науковці пропонують різні підходи до проблеми перекладацьких замін [27, 3].

Г.Є. Мірам класифікує заміни так: **заміни форм слова; заміни частин мови; антонімічний переклад** [27, 30].

Л.С. Бархударов розділяє заміни на: **заміни частин мови; заміни членів речення; синтаксичні заміни в складному реченні** (заміна простого речення складним, складного простим, головного підрядним і навпаки, заміна підрядності сурядністю і навпаки, заміна сполучникового типу зв'язку безсполучниковим і навпаки); **лексичні заміни** [3, 41].

Заміна частин мови є найбільш розповсюдженим типом замін. Частіше за все зустрічається заміна іменника займенником, а також зворотна заміна займенника іменником; дуже характерною є заміна іменника дієсловом; трапляються і заміни прикметника на іменник.

*It is our **hope** that we will come to an agreement soon. – Ми **сподіваємося**, що незабаром дійдемо згоди.*

*I am a very light **eater**. – Я дуже мало їм.*

*The **American** decision. – Рішення **США**.*

При заміні членів речення слова чи групи слів оригінального тексту в перекладі виконують іншу синтаксичну функцію. Це, як і вищезгаданий прийом транспозиції, частіше за все пов'язано з темо-рема-тичною структурою речення. Найбільш розповсюджений тип такої заміни – це заміна пасивної конструкції активною, при якій підмету в тексті оригіналу відповідає додаток у тексті перекладу.

He was welcomed by the host of the party. – **Його привітав** хазяїн вечірки.

Синтаксичні заміни в складному реченні здебільшого викликані граматичними причинами і широко використовуються в процесі перекладу.

I like watching her dance. – Я люблю дивитися, як вона танцює.

It was so dark that I couldn't see her. – У темряві я не міг її розгледіти.

У наведених вище прикладах відбулася заміна простого речення складним та складного простим.

Додавання у перекладі – це засіб, спрямований на компенсацію структурних елементів, які не є прямо вираженими у тексті оригіналу або парадигматичних форм, яких бракує у мові перекладу [27, 32].

Тобто, створити необхідність додавань може як структура оригінального тексту, так і недостатність засобів виразності у мові перекладу.

*Her companionship was like a warm soil about an **exotic**.* – Її товариство було йому як теплий ґрунт для **екзотичної рослини**.

Причини, що викликають лексичні додавання у тексті перекладу можуть бути різними. По-перше, це еліптична структура речень оригіналу, по-друге, – синтаксична перебудова структури речення, під час якої необхідно ввести ті чи інші елементи, по-третє, – потреба за допомогою лексичних засобів передати значення, які в оригіналі виражені граматично.

Додавання часто використовуються при перекладі іменникових асиндетичних конструкцій:

Wage strike. – Страйк з **вимогою підвищення** заробітної плати.

Oil countries. – Країни-**виробники** нафти.

А також при передачі множини іменників англійської мови, що не мають цієї форми в українській:

Workers of all industries. – Працівники всіх **галузей** промисловості.

Вилучення – це скорочення елементів мови оригіналу, що є надлишковими з точки зору мови структурних моделей та стилістичних особливостей мови перекладу [27, 33].

Як видно із самої назви, прийом вилучення є протилежним додаванню. Причини його використання можуть бути як суто лінгвістичними, так і екстралінгвістичними, пов'язаними з ситуацією.

Вилучення дуже часто використовуються при перекладі «парних синонімів». Це явище дуже розповсюджене в англійській мові і практично відсутнє в українській.

Null and void. – *Недійсний.*

Just and equitable treatment. – *Справедливе відношення.*

Звичайно, не лише «парні синоніми» вимагають використання вилучення. Надлишкову інформацію можуть нести різні члени речення/частини мови, що мають одне й те саме семантичне навантаження.

So I paid my check and all. Then I left the bar and went where telephones where. – *Я розрахувався та пішов до автоматів.*

В даному випадку, надлишковим є *I left the bar*, тому що дієслово *went out* вже означає *покидати*.

В.І. Карабан розрізняє п'ять основних видів трансформацій: **пермутація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація.**

Комплексна граматична трансформація включає дві або більше простих граматичних трансформацій, наприклад, коли під час перекладу одночасно здійснюється перестановка та додавання:

The motor was found to stop within 2 seconds. – *Виявилося, що електромотор зупиняється протягом двох секунд*

В.Н. Комісаров до найбільш поширених граматичних трансформацій відносить: **синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова, частини мови чи члена речення)** [22, 24].

Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру мови перекладу. Цей тип «нульової» трансформації застосовується в тих випадках, коли в вихідній мові і мові перекладу існують паралельні

синтаксичні структури. Синтаксичне уподібнення може призвести до повної відповідності кількості мовних одиниць і порядку їх розташування в оригіналі та перекладі:

I know this man very well. – Я знаю цього чоловіка досить добре.

Проте, як правило, застосування систематичного уподібнення супроводжується деякими змінами структурних компонентів. При перекладі з англійської мови на українську, наприклад, можуть вилучатися артиклі, дієслова-зв'язки, інші службові елементи, а також відбуватися зміни морфологічних форм та деяких лексичних одиниць. Але ці зміни не порушують основної структури речення.

Членування речення – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється у дві або більше предикативних структури мови перекладу. Трансформаційне членування приводить або до перетворення простого речення вихідної мови в складне речення мови перекладу, або навпаки. *Both engine crews leaped to safety from a collision between a parcels and a freight train near Morris Cowley, Oxford shire. – Поблизу станції Моріс Коулі в графстві Оксфордшир сталося зіткнення поштового та вантажного поїздів. Члени обох поїздних бригад залишились неушкодженими, стрибнувши на ходу з поїзда.*

Як стверджує **Є.В. Бреус**, членування висловлювань буває двох видів – **зовнішнім і внутрішнім** [7, 15]. Суть внутрішнього членування полягає в заміні простого речення складнопідрядним. При зовнішньому членуванні одне висловлювання перетворюється в два й більше. Членуванню, як правило, підлягають ті англійські сентенції, в яких фактично існує два суб'єкти. Один із них чітко виражений і граматично представлений підметом в предикативному словосполученні, що складається з підмета і присудка. Інший існує в прихованій, завуальованій формі. Для його вираження в англійській мові використовується ряд особливих граматичних засобів. До них відносяться так звані *синтаксичні комплекси, абсолютні конструкції, деякі значення неозначеного артикля та застереження*. Наприклад:

I hate his behaving in this way. – Мені дуже не подобається, що він так себе поводить.

I am anxious for to pass the exam. – Я дуже хочу, щоб вона склала іспит.

Іноді **неозначений артикль** використовується в реченні **в обмежувальному значенні**. Його роль при цьому полягає в тому, щоб серед усіх можливих предметів виділити якусь одну ознаку. Тому в деяких випадках для передачі такого детермінуючого значення неозначеного артикля доводиться використовувати метод членування висловлювання. Наприклад:

Mist covered a calm sea in the Strait of Dover yesterday. – Вчора у протоці Паде-Кале стояв туман. Море було спокійне.

У цьому випадку неозначений артикль в словосполученні *a calm sea* виконує обмежувальну функцію. Він виділяє одну із ознак *води*: перебування у стані спокою. Для того, щоб на цьому наголосити, варто при перекладі застосувати прийом зовнішнього членування.

Під час перекладу **висловлювань, які містять застереження**, слід також застосовувати членування. Під застереженнями ми маємо на увазі еліптичні конструкції, слова, словосполучення та окремі фрази, що є наче коментарем до сказаного вище і містять додаткову інформацію чи уточнення. Наприклад:

The leader of the justice Party in Turkey has been asked – but failed – to form a government. – Лідерові турецької партії Справедливості було запропоновано сформувати уряд, але зробити це йому не вдалося.

Прийом членування нерідко використовується при перекладі **ввідного абзацу в англійських газетних повідомленнях інформаційного характеру**. Прагнення газетної хроніки зекономити місце призводить до крайньої перенасиченості англійського висловлювання найрізноманітнішими думками. Ця особливість нехарактерна для українського публіцистичного стилю, і під час перекладу такі висловлювання слід ділити на декілька частин. Наприклад:

Both engine crews leaped to safety yesterday from a collision between a parcels train and a freight train near Moris Cowley, Oxfordshire. – Вчора поблизу станції Моріс Коулі в графстві Оксфордшир сталося зіткнення поштового й

товарного поїздів. Машиністи двох бригад залишилися неушкодженими, вискочивши на ходу з поїзда.

Об'єднання речень / інтеграція – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура в оригіналі перетворюється шляхом об'єднання двох простих речень в одне складне. Ця трансформація – протилежна порівняно з попередньою:

The only thing that worried me was our front door. It creaks like a bastard. –
Одне мене хвилювало – наші парадні двері риплять, як скажені.

В.Н. Комісаров, так само, як і деякі інші вчені, виділяє **граматичні заміни** – це спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється в одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Граматична заміна як особливий спосіб перекладу-це не лише використання в перекладі форм мови перекладу, а відмова від використання форм мови перекладу, аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші, відмінні від них за переданим змістом (граматичним значенням).

We are searching for talent everywhere. – Ми скрізь шукаємо таланти.

Варто зауважити, що досить поширеним видом граматичної заміни в процесі перекладу є заміна частин мови. Для англо-українських перекладів найбільш характерні заміни іменника дієсловом та прикметника іменником.

He is a poor swimmer. – Він погано плаває.

Англійські прикметники, що замінюються українськими іменниками, найчастіше утворюються від географічних назв:

Australian prosperity was followed by a slump. – За економічним процвітанням **Австралії** настала криза.

а також, *The British Government* – уряд **Великобританії**, *the American decision* – рішення **США**, *the Congolese Embassy* – посольство **Конго**, і т.д.

Заміна типу речення призводить до синтаксичної перебудови, схожої до перетворень при використанні трансформації членування чи об'єднання. В процесі перекладу складне речення може замінюватись простим (*It was so dark that I could not to see her.* – Я не міг її бачити в такій темряві); головне речення може замінюватись підрядним і навпаки (*While I was eating my eggs, these two*

nuns with suitcases came in. – Я їв яєчню, коли увійшли ці дві монахині з валізами); складнопідрядне речення може замінюватися складносурядним і навпаки (*I didn't sleep too long, because I think it was only around ten o'clock when I woke up. I felt pretty hungry as soon as I had a cigarette.* – Снав я недовго, було годин десять, коли я прокинувся. Викурив сигарету і одразу відчув, як зголоднів); складне речення із сполучниковим зв'язком може замінюватися реченням із безсполучниковим способом зв'язку і навпаки (*It was as hot as hell and the windows were all steamy.* – Снека була пекельна, всі вікна запітніли. *Had the decision been taken in time, this would never have happened.* – Якщо б рішення було прийнято вчасно, цього ніколи би не сталося).

Т.Р. Левицька та А.М. Фітерман, так як інші вчені-філологи [15, 21, 28], поділяють граматичні трансформації на чотири види: **перестановки, заміни, додавання та вилучення** [26, с.12].

1.7. Трансформаційні процеси на структурному рівні

Одна і та ж сама предметна ситуація в українській мові може бути описана за допомогою різних предикатів. Порівняємо: «Автомобіль рухається швидко» (предикат дії) та «Рух автомобіля швидкий» (предикат стану).

Аналіз перекладів з української мови на англійську свідчить про те, що в міжмовному спілкуванні зміна предиката також дуже частотне явище. При цьому між вихідним та кінцевим висловлюваннями встановлюються метонімічні відношення. Саме ця асоціація, тобто *відношення причини та наслідку, процесу та результату, початку дії та її завершення*, спостерігається при метонімічних перетвореннях між вихідним та кінцевим висловлюваннями.

Однією з причин перетворень, що супроводжуються зміною предиката, є **вибірковість української та англійської мов по відношенню до ознак предметної ситуації**. У тих випадках, коли дія означає перехід в кількісно або якісно новий стан, в українській мові, зазвичай, використовується *предикат дії*, тоді як англійський надає перевагу *предикату стану*. При цьому вихідна та кінцева форми бувають об'єднані відношенням **процес-результат**.

*This is **humiliating** for artistic intellectuals and their work. – Це **принижує** самих творчих співробітників, їхню працю.*

Аналогічне відношення виникає при перекладі українських виразів з дієслівним предикатом, що означають прояв якої-небудь **ознаки**, наприклад, нервувати, запізнюватися. В аналогічному англійському висловлюванні використовується **предикат стану** (порівняємо: *Vin запізнився* та *He was late*).

Предметна ситуація в вихідному українському висловлюванні може бути відображена в англійській мові за допомогою близьких, але семантично неідентичних дієслівних предикатів, пов'язаних з українським дієсловом **причинно-наслідковим** відношенням. Поряд з мовною вибірковістю спонукаючим мотивом такого перетворення можуть бути правила зпівставлення.

*Заперечувати це право народів – означає **зазіхати** навіть на ту нестійку рівновагу, яку вдалося досягнути. – To deny a nation the freedom of choice is **to upset** the unstable balance that has been achieved.*

Правила співвідношення англійського іменника *balance* в даному контексті диктує вибір дієслова *upset*, пов'язаного з дієсловом *зазіхати* причинно-наслідковим відношенням [8, с.16].

Причина та наслідок можуть мінятися місцями. Як наслідок виступає вихідний пункт, а як причина – кінцевий.

*Ми **розширяємо** права місцевих органів. – We **are giving more rights** to local government bodies.*

Розширення прав місцевих органів влади є наслідком збільшення кількості таких прав.

Нарешті, говорячи про зміну предикату, слід відмітити випадки, коли зв'язок між вихідним та кінцевим предикатами носять одночасно і **причинно-наслідковий** і **тимчасовий характер**.

*Так було до 60-х років, коли по Вулицях Петербургу **ще ходили** подібні трамваї. – It was so until the 60s, when the last trams of this design **finally disappeared** from the streets.*

Фраза «ще ходили» означає, що внаслідок якихось причин трамваї пізніше припинили ходити. Разом з тим це по суті дві фрази одного процесу: його розвиток «ще ходили» та завершення «finally disappeared».

Висновки до Розділу 1

Основною одиницею синтаксичного рівня, одиницею центрального яруса є речення. Речення – це мінімальна одиниця спілкування, що має такі ознаки: 1) комунікативна функціональність; 2) предикативність; 3) модальність; 4) відносна смислова завершеність; граматична та інтонаційна оформленість (структурна завершеність).

Складне речення – одиниця вищого яруса синтаксичного рівня, яке реалізується в двох корелятивних категоріях: складнопідрядному реченні або гіпотаксисі та складносурядному реченні або паратаксисі.

У синтаксичній науці в різний час були запропоновані три принципи класифікації складнопідрядних речень. Найбільшу популярність отримала класифікація, заснована на уподібненні складнопідрядного речення в цілому до простого, а підрядних частин – до членів простого речення. Побудована на цьому принципі класифікаційна схема, головним чином, склалася в середині XIX століття; в її створенні особливо великою є роль Ф.І. Буслаєва. Відповідно до вихідного принципу цієї класифікаційної схеми серед підрядних речень виділяються підметові, присудкові, додаткові, означувальні та обставинні, а серед останніх, як їх різновиди, – підрядні місця, образу дії, міри та ступеня, часу, причини, мети, умови, допусту.

У синтаксисі складного речення між англійською, українською та російською мовами є багато спільного. Проте цілком ототожнювати цю їх граматичну ділянку все ж не можна. Ряд відмінностей спостерігаються в кожній з порівнюваних мов, причому не стільки в типах речень чи засобах їх зв'язку, скільки в поширенні типів та засобів, їх функціональному навантаженні.

СПР в порівнюваних мовах поділяються на двочленні та одночленні. У двочленних підрядна частина не є необхідною для закінченості структури й змісту головної, а в одночленній підрядна частина являє собою ніби

розгорнутий член головної. Отже головним критерієм, що розрізняє одночленні й двочленні складнопідрядні речення, є ступінь граматичної й змістової завершеності головного речення. В англійській мові одночленні речення відіграють відносно більшу роль, ніж в українській. Це пояснюється тим, що в українській і російській мовах частіше, ніж в англійській, вживається в головній частині СПР антецедент, тобто співвідносне (корелятивне) слово, яке конкретизується підрядною частиною.

Перетворення, за допомогою яких можливо здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу у даному розумінні, називаються перекладацькими (міжмовними) трансформаціями.

Вважається доцільним використовувати таку **класифікацію лексичних трансформацій: диференціація, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та граматичних трансформацій: перестановки, заміни, додавання, вилучення, членування зовнішнє та внутрішнє.**

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ РЕЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм цільової мови [28, с.80].

Важливим є врахування всіх факторів, котрі можуть впливати на застосування граматичних трансформацій, а саме:

- 1) синтаксична функція речення;
- 2) його лексичне наповнення;
- 3) його смислова структура;
- 4) контекст (оточення) речення;
- 5) його експресивно-стилістична функція.

Синтаксичні функції іншомовного речення, нерідко в порівнянні з українським реченням, розглядаються нормативною граматиною. Проте, граматики, побудовані на лексико-граматичних, понятійних категоріях, поки не існує, а саме така порівняльна граMATика була б своєрідним граматичним словником для перекладача. Достатньо зіставити елементарні відмінності в граматичному оформленні категорії належності в англійській та українській мовах, щоб зрозуміти корисність такої граматики.

В залежності від *лексичного наповнення* англійських речень з *to have* в українській мові буде фігурувати або односкладне, або двоскладне речення. Якщо додаток виражено конкретним іменником, в українському реченні буде односкладна структура: *I have a dog. У мене є собака. He has many friends. У нього багато друзів. They have a new flat. У них нова квартира.* Навпаки, якщо додаток англійського речення виражено абстрактним іменником, то, зазвичай, в українському – двоскладна структура: *He had the courage to avow. Він мав сміливість зізнатися. He had the cheek to object. Він мав наглість заперечувати. I have the honor to greet you. Честь маю вітати вас.*

Смислова структура речення вимагає трансформації, коли підметом англійського речення є абстрактне поняття:

Long habit has made it more comfortable for me to speak through the creatures of my invention. I can decide what they would think more readily than I can decide what I think myself. – В силу багаторічної звички мені зручніше висловлюватися через наявність придуманих мною людей. Вирішувати, що вони подумали б, мені легше, аніж вирішувати, що думаю я сам.

Перше речення трансформовано. Друге повністю відтворює структуру мови оригіналу, якщо відкинути непотрібне в українському реченні модальне дієслово, що відповідає англійському *can*.

Логічна структура речення може вимагати від перекладача не лише зміни, але й збереження іншомовної конструкції, коли це пов'язано з точністю передачі логічного наголосу.

Контекстуальне оточення речення також може вимагати його граматичної трансформації в перекладі. Частіше за все спостерігається при перекладі англійських періодів або ряду речень, що починаються з одного і того ж особового займенника. Стилiстична норма англійської мови не забороняє подібного однакового початку навіть у художній прозі. На українську подібна монотонність побудови була б недопустима.

2.1. Передача складнопідрядних речень з підрядними підметовими та додатковими на українську мову

Розгляньмо використанні лексико-граматичні трансформації при передачі структурної моделі речень на українську мову, вибраних з роману А. Хейлі «Остаточний діагноз».

1) *That is what will happen now. – Саме це ми зараз зробимо.*

Заміна типу речення: СПР «*That is what will happen now*» перекладено українським простим двочленним реченням «*Саме це ми зараз зробимо*» - у цьому реченні помічено емпізу, яку передано на українську мову за допомогою частки «*саме*»; **заміна частин мови:** при перекладі сполучник «*what*», який виконує у реченні роль підмета, замінено при перекладі займенником «*ми*»,

відповідно англійське дієслово аналітичної форми «*will happen*» замінено синтетично-утвореним дієсловом «зробимо».

2) *What had really happened was that the patient's appendix had ruptured and had formed an abscess.* – Насправді апендицит пацієнта лопнув і утворився нарив.

Заміна типу речення: підрядне речення перекладено простим двочленним реченням; **заміна частин мови:** підрядне підметове речення «*What had really happened was that*» перекладено прислівником «насправді».

3) *She supposed that close contact with sickness and disease was always a shock for anyone new.* – Вона вважала, що близький зв'язок із хворобами завжди був шоком для новачка.

Вилучення: заради уникнення повторів при перекладі на цільову мову здійснено вилучення іменника «*disease*»; **заміна частин мови:** словосполучення із займенником та прикметником «*anyone new*» замінено іменником «новачка».

4) *But knowing that did not help much when stomach was ready to do flip-flops and it took all the will you possessed not to turn and run away.* – Але від того легше не стає, коли відчуваєш приступ нудоти, і тому збираєш усю свою волю в кулак, аби не розвернутися і не податися геть.

Заміна типу речення: дієприслівниковий зворот в англійському реченні «*knowing that did not help much*» перекладено безособовим реченням «від того легше не стає»; **заміна членів речення:** головні члени підр. речення «*stomach was ready*» замінено при перекладі на «*відчуваєш*», «*it took*» на «*збираєш*»; **додавання:** для збереження чіткості тексту перекладу додали іменник «в кулак»; **вилучення:** при перекладі вилучено «*you possessed*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **причини** на **процес** – «*But knowing that did not help much*» – «але від того легше не стає».

5) *It was after moments like this that she felt the need for a change of scene, a cleansing antidote.* – У такі хвилини як зараз вона відчувала потребу в заміні декорацій, щось на зразок очищаючого протияддя.

Заміна типу речення: англ. підрядне додаткове речення «*that she felt the need for a change of scene*» перекладено на українську мову простим двочленным реченням «*вона відчувала потребу в зміні декорацій*», головне реч. в англ. мові «*it was after moments*» – укр. словосполученням «*у такі хвилини*»; **додавання:** «*щось на зразок*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *результату* на *процес*: дієслово «*felt*», що виражає результат, при перекладі замінено процесом «*відчувала*».

6) *Mc Neil answered, «That's what it says». – Макніл відповів: «Так зазначено в історії хвороби».*

Заміна типу речення: англійське підрядне присудкове речення «*That's what it says*» перекладено простим безособовим реченням у пасивному стані «*так зазначено в історії хвороби*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *процесу* на *результат*: «*That's what it says*» на «*так зазначено в історії хвороби*».

7) *Yes, indeed; camouflaged by the spartan student's uniform, it was obvious that here was something special. – Так, справді, навіть будучи одягненою в спартанську студентську уніформу, відразу кидалася в очі її унікальність.*

Заміна типу речення та вилучення: оскільки англійське головне речення «*it was obvious*» при перекладі вилучено, підрядне додаткове речення набуло форми простого двочленного речення «*відразу кидалася в очі її унікальність*»; **заміна частин мови:** вираз «*something special*», котрий складається із неозначеного займенника та прикметника, замінено при перекладі на іменник «*унікальність*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *стану* на *процес*: «*it was obvious*» – «*кидалася в очі*»; також при перекладі здійснені певні **лексичні перетворення:** стилістично-забарвлене дієслово «*camouflaged*» перекладено стилістично-нейтральним «*будучи одягненою*».

8) *Besides, I've been told that doctors never noticed first-year nursing students anyways. – Крім того, я завжди кажу, що лікарі не помічають сестер-практиканток.*

Вилучення: «*never*», «*anyways*»; **додавання:** «*завжди*». Крім того, англійське підрядне речення «*that doctors never noticed*», вжите в минулому часі, перекладено на українську мову реченням у теперішньому часі «*що лікарі не помічають*» – **заміна часових форм**. При перекладі здійснено **компресію:** «*first-year nursing students*» перекладено на українську мову «*сестер-практиканток*».

9) *Then I will explain that I am Dr Pearson, the pathologist of this hospital.* – Тоді давайте познайомимося, я – головний патологоанатом цієї лікарні.

Заміна типу речення: СПР перекладено простим реченням реченням «*Тоді давайте познайомимося, я – головний патологоанатом цієї лікарні*»; **вилучення:** вилучено при перекладі прізвище «*Dr Pearson*»; **додавання:** здійснено додавання «*давайте*»; **заміна частин мови:** означений артикль «*the*» перекладено прикметником «*головний*».

10) *By autopsy we shall discover if that is true.* – Розтин трупа покаже, чи вірно це.

Заміна членів речення: при перекладі обставина англійського речення «*by autopsy*» стає підметом українського перекладу «*розтин трупа*» – відбувається зміна предиката, що керується іншим підметом; **вилучення:** підмет англійського речення «*we*» внаслідок змін головних членів речення при перекладі вилучено.

11) *He discovered that at this moment he was liking the old man.* – Він зловив себе на думці, що зараз йому подобається цей старий.

Заміна членів речення: при перекладі додаток англійського речення «*the old man*» змінюється на підмет українського речення «*цей старий*», і навпаки, підмет «*he*» стає додатком «*йому*»; **заміна частин мови:** словосполучення прикметника та іменника «*the old man*» перекладено на цільову мову прикметником «*старий*», означений артикль «*the*» перекладено вказівним займенником «*цей*». Також відбувається процес **цілісного перетворення:** «*discovered*» перекладено «*зловив себе на думці*».

12) *Occasionally the mistakes were not excusable, and you could always sense when something like that came up at a monthly meeting.* – Іноді помилки лікарів

пробачити було неможливо, і таке можна було завжди спостерігати на періодичних конференціях.

Додавання: при перекладі додали іменник «лікарів»; **заміна типу речення:** двочленне речення «*you could always sense*» перекладено безособовим реченням «таке можна було завжди спостерігати»; **вилучення:** при перекладі вилучено частину підрядного обставинного речення часу «*when something like that came up*»; здійснено **заміну членів речення:** «*you could always sense*» замінено на «таке можна було завжди спостерігати»; **заміна частин мови:** прикметник «*excusable*» перекладено на українську мову дієслівним виразом «пробачити було неможливо».

13) ... *for one thing, it was unnecessary, and for another, you never knew when you yourself might be subject to it.* – З одного боку, це не було необхідністю, а з іншого, ніхто не міг бути застрахований від того, що з ним може статися щось подібне.

Здійснено **антонімічний переклад:** «*it was unnecessary*» замінено при перекладі на «це не було необхідністю»; **заміна частин мови:** прикметник «*unnecessary*» перекладено іменником «необхідністю». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *процесу* на *стан:* «*you never knew*» та «ніхто не міг бути застрахований», а також *стану* на *процес:* «*might be subject to it*» та «може статися щось подібне».

14) *So the diagnosis had been wrong, and despite Bartlett's outwardly calm appearance Lucy knew that inside he was probably suffering the torments of self-criticism.* – Отож, діагноз виявився невірним. Люсі знала, що, незважаючи на зовнішній спокій Бартлета, всередині він мучився від докорів сумління.

Членування: при перекладі англійське підрядне речення перекладено двома реченнями, одне з яких просте двочленне, а інше – підрядне додаткове; **перестановка:** головне речення «*Lucy knew*» знаходиться всередині англійського речення, а в українській мові воно знаходиться у препозиції всього речення «Люсі знала»; **вилучення:** при перекладі вилучено прислівник «*probably*» та іменник «*appearance*».

15) *Lucy reflected that the head of surgery, undoubtedly knew what was coming.* – Люсі збагнула, що, без сумніву, головний хірург знав, що мало статися.

Перестановка: прислівник «*undoubtedly*», який розділяє головні члени англійського підрядного додаткового речення, в українському реченні знаходиться у препозиції до підрядного речення «без сумніву»; **заміна частин мови:** іменник «*the head*» при перекладі замінено прикметником «головний». При перекладі здійснено **заміну часових форм:** в англійському речення маємо минулий час, а в українському перекладі – майбутній час.

16) *I don't see why anybody has to get in a temper.* – Не розумію, кому потрібні ці емоції.

Заміна типу речення: англійське двочленне підрядне речення змінюється при перекладі на одночленне безособове речення; **заміна частин мови:** словосполучення «*has to get*» перекладено прислівником «потрібні».

17) *For a moment Pearson made no answer, and O'Donnell reflected that in a way he felt sorry for the old man.* – Пірсон відповів не відразу, і О'Доннеллу навіть на деякий час стало шкода старого.

Заміна типу речення: друга частина сурядно-підрядного речення, яка містить підрядне додаткове речення «*O'Donnell reflected that in a way he felt sorry for the old man*», перекладено українським безособовим реченням «О'Доннеллу навіть на деякий час стало шкода старого»; **заміна частин мови:** іменник «*answer*» перекладено дієсловом «відповів», прикметник «*sorry*» замінено прислівником «шкода»; словосполучення, яке складається із прикметника та іменника «*the old man*» перекладено прикметником «старого» – відбувається **компресія; вилучено** при перекладі прислівник місця «*for a moment*», а також дієслово «*reflected*». Здійснено під час перекладу трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **процесу** на **результат:** «*he felt sorry*» замінено на «стало шкода».

18) *O'Donnell wondered what was back of his attitude.* – О'Доннелл намагався зрозуміти, чому саме він так поведився.

Заміна частин мови: іменник «*attitude*» замінено на дієслово «поводився». Здійснено під час перекладу трансформацію *сміслового розвитку* понять: здійснено заміну *стану* на *процес*: «*what was back*» та «*чому... так поводився*».

19) *O'Donnell reflected that it would be his job to break the news at a medical staff meeting.* – О'Доннелл подумав, що на зібранні саме йому доведеться повідомити цю новину медичному персоналу.

Перестановка: обставина місця «*на зібранні*» при перекладі знаходиться у препозиції підрядного додаткового речення, в той час як в оригіналі ця обставина «*at a medical staff meeting*» розташована у постпозиції відповідного підрядного речення; **заміна типу речення:** англійське двочленне речення «*it would be his job...*» перекладено на українську мову безособовим реченням «*саме йому доведеться повідомити...*»; **заміна членів речення:** обставина місця «*a medical staff (meeting)*» під час перекладу замінено на додаток «*медичному персоналу*»; **заміна частин мови:** словосполучення «*it would be his job*» перекладено дієсловом «*доведеться*». Здійснено трансформацію *сміслового розвитку*: здійснена заміна *результату* на *процес*: «*it would be his job to break the news*» перекладено «*саме йому доведеться повідомити цю новину*».

20) *He asked me if I'd tell you.* – Він попросив переказати це вам.

Заміна типу речення: англійське підрядне додаткове речення «*he asked me if I'd tell you*» перекладено двочленим реченням «*він попросив переказати це вам*».

21) *I'll do what I can.* – Я зроблю все, що в моїх силах.

Заміна частин мови: модальне дієслово «*can*» перекладено словосполученням прикметника та іменника «*в моїх силах*»; **додавання:** додали означальний займенник «*все*».

22) *O'Donnell had made up his mind what had to be done.* – О'Доннелл роздумував над тим, що потрібно було зробити.

Здійснено трансформацію *контекстуальної заміни*: вираз «*had made up his mind*» перекладено українським дієсловом «*роздумував*».

23) *I've achieved what I wanted, and it's been rewarding in many ways.* – Я досягла того, до чого прагнула, і в багатьох відношеннях я задоволена.

Перестановка: «*in many ways*» розташовано у постпозиції всього англійського речення, а його український відповідник «в багатьох відношеннях» – всередині речення; **заміна частин мови:** дієприкметник «*rewarding*» перекладено прикметником «задоволена», вказівний займенник «*it*» перекладено особовим займенником «я». Здійснено трансформацію **контекстуальної заміни через конкретизацію:** дієслово «*wanted*» перекладено дієсловом «прагнула».

24) *Oh, sometimes one wonders how things would have turned out with a different decision, but after all, that's human, isn't it?* – Іноді ми замислюємося над тим, як би склалося наше життя, якби ми вирішили інакше. Але, зрештою, всі ми люди, чи не так?

Членування: англійське підрядне речення перекладено двома українськими реченнями, одне з яких – підрядне додаткове, а інше – двочленне речення; **заміна членів речення:** в другій половині англійського речення головними членами речення є «*that's human*», а в українському перекладі маємо дещо змінені головні члени речення, ними є «ми люди»; **заміна частин мови:** прикметник «*human*» змінено на іменник «люди», числівник «*one*» замінено на особовий займенник «ми», прикметник «*different*» – прислівником «інакше», а іменник «*decision*» – дієсловом «вирішили»; **вилучення:** вигук «*oh*» при перекладі вилучено; здійснено **додавання:** завдяки структурі українського підрядного речення здійснено додавання «над тим».

25) *O'Donnell wondered what, from his own point of view, marriage to Lucy would be like.* – О'Доннелл подумав, яким би був його шлюб з Люсі.

Заміна типу речення: англійське підрядне присудкове речення «*O'Donnell wondered what marriage to Lucy would be like*» перекладено українським означальним реченням «О'Доннелл подумав, яким би був його шлюб з Люсі»; здійснено трансформацію **вилучення:** вставне речення «*from his own point of view*» вилучено з українського відповідника.

26) *Aloud he said, «I've always thought, you know, that we have a good deal in common».* – *Потім він сказав вголос, «Мені вже давно здається, що у нас з тобою багато спільного».*

Здійснено **додавання** прислівника «*потім*»; використано трансформацію **перестановки** при перекладі прислівника «*aloud*», який знаходиться у препозиції англійського речення, а відповідник «*вголос*» розташований у постпозиції слів автора в українському реченні; **вилучення**: цю трансформацію використано, вилучивши вставне речення «*you know*» з перекладу; **заміна частин мови**: словосполучення, що складається з прикметника та іменника «*a good deal*» перекладено на українську мову прислівником «*багато*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбувається заміна *процесу* на *результат*: «*we have a good deal in common*» – процес трансформовано у результат – «*у нас з тобою багато спільного*»; також здійснено **контекстуальну заміну**: «*I've always thought*» перекладено «*мені вже давно здається*».

27) *Afterward she had wondered if she were in love with O'Donnell ...* – *Згодом вона розмірковувала над тим, чи дійсно вона закохана в О'Доннелла.*

Здійснено **додавання** прислівника «*дійсно*»; **заміна частин мови**: англійський іменник «*love*» замінено при перекладі прикметником «*закохана*», здійснюючи, таким чином, вербалізацію.

28) *«I'll see what I can do»* – *«Побачимо, що я можу для цього зробити».*

Заміна типу речення: англійське двочленне речення «*I'll see*» перекладено безособовим реченням «*побачимо*»; також здійснено **додавання** «*для цього*», уточнюючи зміст англійського речення.

29) *Vivian felt her heart beat faster, but not so much that her mind could not weigh the situation.* – *Вівіан відчула, що її серце сильніше забилося, але не настільки, щоб вона почала втрачати контроль над ситуацією.*

Заміна членів речення: головними членами англійського речення є «*mind could not weigh*», а при перекладі їх змінено на «*вона почала втрачати*»; **заміна частин мови**: дієслово «*weigh*» замінено іменником «*контроль*».

Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: «*her mind could not weigh the situation*» перекладено «*вона почала втрачати контроль над ситуацією*».

30) *I know what you thought.* – *Я знаю, про що ти подумав.*

У цьому перекладі здійснена спроба **синтаксичного уподібнення**, що, як показало проведене дослідження, є дуже нечастотним явищем.

31) *Mc Neil had no doubt that the old man's finding was right.* – *Макніл не мав жодного сумніву стосовно того, що старий не помилився в діагнозі.*

Додавання: при перекладі задля уточнення тексту додали «*стосовно того*»; **заміна членів речення**: головними членами речення англійського додаткового речення є «*the old man's finding was right*», а при перекладі їх змінено на «*старий не помилився*»; **антонімічний переклад**: «*the old man's finding was right*» перекладено антонімічно «*старий не помилився в діагнозі*»; при перекладі вилучили іменник «*finding*», проте компенсували його відсутність, додавши іменник «*в діагнозі*», тобто здійснено ще дві трансформації – **вилучення** та **додавання**. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна *результату* на *процес*: результат в англійському реченні «*the old man's finding was right*» перекладено як процес в українському реченні «*старий не помилився в діагнозі*».

32) *I'll tell you what's the trouble.* – *Я скажу вам у чому справа*

Заміна типу речення: англійське СПР перекладено простим українським реченням.

33) *Then he turned, and it seemed the most natural thing in the world that she should go into his arms.* – *Потім він повернувся, і їй здалося цілком природним, що вона опинилася в його обіймах.*

Заміна частин мови: прикметник у найвищому ступені порівняння «*the most*» замінено прислівником «*цілком*»; при перекладі відбулося **вилучення** іменника «*thing*» та «*in the world*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна *процесу* на *результат*: процес в англійському реченні «*she should go into his arms*» перекладено результатом в українському реченні «*вона опинилася в його обіймах*».

34) *Or had it been an old subconscious feeling that here was where his pride would suffer most?* – *Можливо його старому підсвідомому почуттю гордості будуть нанесені відчутні удари?*

Заміна членів речення: підметом англійського речення є «*feeling*» при перекладі перетворюється на додаток «*почуттю*», а підметом в українському перекладі є «*удари*»; внаслідок таких змін відбувається **заміна типу речення:** підрядне речення перекладено українським двочленним реченням.

35) *Joe Pearson couldn't make it, but we thought that someone should be around to say «welcome».* – *Джо Пірсон не зміг приїхати, і ми вирішили, що хтось же повинен сказати вам «ласкаво просимо».*

Конкретизація: словосполучення «*make it*» сконкретизовано та перекладено дієсловом «*приїхати*», що робить зміст перекладу більш точним; **вилучення:** щоб не повторюватися, прислівник «*around*» вилучено при перекладі.

36) *All at once he realized, breathlessly, how young and beautiful she was.* – *Затамувавши подих, він відразу усвідомив, якою юною та вродливою вона була.*

Заміна типу речення: прислівник «*breathlessly*» перекладено дієприслівниковим зворотом «*затамувавши подих*»; **перестановка:** головне англійське речення «*all at once he realized*», яке стоїть у препозиції, при перекладі «*він відразу усвідомив*» знаходиться у постпозиції, після дієприслівникового звороту. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *стану* на *процес*: стан «*breathlessly*» перекладено на українську мову процесом «*затамувавши подих*».

37) *Now Bannister could understand better what the two of them were talking about.* – *Нарешті Банністер зрозумів, про що йшла мова.*

Вилучення: складений предикат «*could understand better*» при перекладі скомпресовано до «*зрозумів*»; **смісловий розвиток:** «*what the two were talking about*» замінено на «*про що йшла мова*».

38) *He was aware that it was one minute to five and he was anxious to wind this up and get away.* – *Він знав, що залишилася одна хвилина до п'ятої, тож він хотів якомога швидше покінчити з цією розмовою і піти геть.*

Заміна частин мови: прикметник «*aware*» перекладено дієсловом «знав», прикметник «*anxious*» – дієсловом «хотів»; **додавання:** при перекладі додали прислівник «якомога швидше». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в англійському реченні «*he was anxious*» перекладено процесом на цільову мову «він хотів».

39) *I've told you what I think.* – Я сказав тобі те, що думаю.

Вилучення: при перекладі вилучено другорядний підмет «*I*», далі – **синтаксичне уподібнення.**

40) *He was thinking again how beautiful this woman was.* – Він знову подумав, якою ж гарною вона була.

Перестановка: прислівник часу «*again*», який розташовано у постпозиції до головних членів англійського речення, при перекладі на українську знаходиться між підметом та присудком «він знову подумав»; **заміна частин мови:** словосполучення «*this woman*» перекладено присвійним займенником «вона».

41) *She had a composure, a lack of artifice, that younger women could rarely attain.* – Вона була спокійною та щирою, чого рідко могли досягти молоді жінки.

Перестановка: прямий порядок головних членів речення «*women could... attain*» змінено при перекладі на непрямий «могли досягти молоді жінки», а прислівник часу «*рідко*» знаходиться на початку підрядного речення; **заміна частин мови:** прикметник у вищому ступені порівняння «*younger*» замінено прикметником у звичайному ступені «*молоді*», іменник «*composure*» замінено прикметником «*спокійною*»; **антонімічний переклад:** «*a lack of artifice*» - перекладено «*щирою*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *процесу* на *стан*: процес в англійському реченні «*a lack of artifice*» перекладено станом в українському «*щирою*».

42) *It's simply that we were quite incompatible and wasted a lot of time coming to an obvious conclusion.* – Просто ми не підходили один одному і змарнували багато часу, поки зрозуміли це.

Заміна типу речення: англійське підрядне додаткове речення «*it's simply that we were quite incompatible*» при перекладі перетворюється на просте двочленне речення «*просто ми не підходили один одному*», а також дієприслівниковий зворот «*coming to an obvious conclusion*» перекладено українським підрядним обставинним речення часу «*поки зрозуміли це*»; **заміна частин мови:** прикметник «*incompatible*» перекладено дієсловом «*підходили*»; **додавання:** задля уточнення змісту, при перекладі додали «*один одному*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *результату* на *процес*: результат в англійському реченні «*we were quite incompatible*» перекладено процесом «*ми не підходили один одному*» та заміни *процесу* на *результат*: процес в англійському реченні «*coming to an obvious conclusion*» перекладено результатом «*поки зрозуміли це*» в українському.

43) *Geoffrey is quite willing to divorce me but insists that I supply the evidence.* – *Джефрі дуже хотів зі мною розлучитися і наполягав, щоб я сприймала все так, як є.*

Заміна частин мови: прикметник «*willing*» перекладено дієсловом «*хотів*», іменник «*evidence*» перекладено фразою «*все так, як є*»; **заміна типу речення:** іменник «*the evidence*» перекладено українським підрядним реченням способу дії «*все так, як є*»; **заміна часових форм:** «*is quite willing*» у теперішньому часі перекладено «*хотів*» – у минулому.

44) «*It's Joe's idea that something*» – *she hesitated, aware that Vivian would hear her words* – «*might have become visible in the meantime*». – «*Джо вважає, що після рентгена*», – *вона, покосившись на Вівіан, тихо додала, «можливі певні зміни».*

Заміна членів речення: в англійському реченні головні члени «*it's idea*» при перекладі змінено на «*Джо вважає*»; **заміна типу речення:** у словах автора підрядне додаткове речення «*aware that Vivian would hear her words*» перекладено дієприслівниковим зворотом «*покосившись на Вівіан*»; **конкретизація:** прислівник «*in the meantime*» перекладено більш конкретним за значенням словосполученням «*після рентгена*»; **заміна частин мови:** неозначений займенник «*something*» перекладено іменником «*зміни*»;

додавання: додали при перекладі головне речення у словах автора «*тихо додала*»; **вилучення:** «*would hear her words*» та «*might have become visible*» при перекладі вилучено; **смісловий розвиток:** відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в англійському реченні «*it's Joe's idea*» перекладено на українську процесом «*Джо вважає*».

45) *Dr Pearson asked me to take a personal interest in this case, to that's what I'm doing.* – Лікар Пірсон попросив мене проявити особисту зацікавленість у цій справі, чим я зараз і займаюся.

Заміна типу речення: підрядне присудкове речення «*that's what I'm doing*» перекладено на цільову мову вставним реченням «*чим я зараз і займаюся*»; **конкретизація:** дієслово «*to take*» перекладено дієсловом «*проявити*». Здійснено трансформацію **контекстуальної заміни:** «*to take a personal interest*» перекладено «*проявити особисту зацікавленість*».

46) *It seemed incredible that in such fragility life could exist at all.* – Здавалося неймовірним, що в такому крихтньому створінні може ще й існувати життя.

Заміна типу речення: англійське двочленне речення «*it seemed incredible*» перекладено українським безособовим реченням «*здавалося неймовірним*»; **перестановка:** відбулася при перекладі перестановка підмета «*life*», який знаходиться в підрядному додатковому реченні у постпозиції до обставини місця, а при перекладі підмет «*життя*» знаходиться у постпозиції всього речення.

2.2. Передача складнопідрядних речень з підрядними атрибутивними на українську мову

47) *His thoughts were interrupted by a nurse who had knocked, then entered discreetly.* – Його думки перервала медсестра, постукавши і скромно ввійшовши до кабінету.

Заміна типів речення: англійське підрядне означальне речення «*who had knocked*» замінено дієприкметниковим зворотом «*постукавши і скромно*».

ввійшовши до кабінету»; англ. речення у пасивному стані «*his thoughts were interrupted*» перекладено укр. реченням в активному стані «*його думки перервала медсестра*»; **вилучення**: вилучено з тексту перекладу прислівник «*then*»; **додавання**: додали обставину місця «*до кабінету*»; **перестановка**: «*discreetly*» знаходиться у постпозиції англ. речення, а його український відповідник «*скромно*» всередині українського речення.

48) *Lucy recalled one incident which had concerned a distinguished surgeon at another hospital where she had been on staff.* – Люсі згадала один такий випадок, який стосувався видатного хірурга з іншої лікарні, де вона раніше працювала.

Додавання: при перекладі додано прислівник «*раніше*», а також вказівний займенник «*такий*»; «*on staff*» при перекладі **вилучено**. Здійснено під час перекладу трансформацію **смислового розвитку**: відбулася заміна *стану* на *процес*: «*had been on staff*» перекладено «*працювала*».

49) *Lucy remembered the horrified hush in which the pathologist's report had been received.* – Люсі пам'ятала цю мертво тишу, коли було отримано результати патологоанатома.

Заміна типу речення: підрядне означальне речення «*in which the pathologist's report had been received*» перекладено на українську мову підрядним обставинним реченням часу «*коли було отримано результати патологоанатома*»; **заміна частин мови**: означений артикль «*the*» перекладено вказівним займенником «*цю*». При перекладі здійснено **контекстуальну заміну**: прикметник «*horrified*» перекладено прикметником «*мертво*», а також іменник «*report*» іменником «*результати*»; до того ж, в українському реченні, в якому смисловий наголос знаходиться в кінці речення, маємо, на противагу англійському реченню, в якому порядок слів є набагато жорсткішим і постійнішим, **зворотній порядок слів**: «*було отримано результати патологоанатома*».

50) *All right, O'Donnell thought, if that's the way you want it.* – Ну гаразд, подумав О'Доннелл, якщо це саме те, чого ти хочеш.

Перестановка: предикат в українському реченні знаходиться у препозиції до підмета «*подумав О'Доннелл*»; **заміна частин мови:** іменник «*the way*» замінено вказівним займенником «*те*».

51) *That was one of the reasons why O'Donnell trod circumspectly now.* – Це була одна з причин, чому О'Доннелл поводився зараз так обережно.

Перестановка: прислівник «*circumspectly*» та «*now*» при перекладі змінено місцями «*зараз так обережно*»; при перекладі здійснено також граматичну трансформацію **додавання:** додали емпатичну частку «*так*».

52) *You've no idea how much work there is.* – Ти не можеш собі уявити, як багато тут роботи.

Заміна частин мови: іменник «*idea*» замінено дієсловом «*уявити*», зворот «*there is*» перекладено прислівником місця «*тут*».

53) *Months before, with an architect at their elbows, the three had worked over the detailed plans for each section which would have its home in the new wing.* – Кілька місяців тому вони троє разом із архітектором детально розробляли план кожного сектору, в одному з яких вони будуть жити.

Додавання: прислівник «*кілька*» додали при перекладі; **вилучення:** «*at their elbows*» при перекладі вилучено, також вилучено словосполучення «*in the new wing*»; **перестановка:** цю трансформацію було використано при перекладі, поставивши «*вони троє*» перед іменником «*із архітектором*», в той час як в оригіналі «*the three*» розташовано у постпозиції до іменника «*an architect*»; **заміна членів речення:** підметом та присудком англійського речення є «*which*» та «*would have*», а при перекладі головні члени речення змінено – підметом є «*вони*», а присудком «*будуть жити*»; **заміна частин мови:** іменник «*home*» замінено дієсловом «*жити*», прикметник «*the detailed*» – прислівником «*детально*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *результату* на *процес*: «*had worked over*» означає результат, що виражено часовою формою Past Perfect, яка вказує на завершеність дії, а в українському перекладі маємо процес «*розробляли*».

54) *There's a man on the phone who insists on talking to you.* – Якийсь чоловік наполегливо просить вас до телефону.

Заміна типу речення: англійське підрядне означальне речення перекладено двочленним реченням; **заміна частин мови:** англійське дієслово «*insists*» перекладено прислівником «*наполегливо*», неозначений артикль «*a*» замінено неозначеним займенником «*якийсь*»; **перестановка:** обставина місця в англійському реченні «*on the phone*» знаходиться у постпозиції головного речення перед підрядним означальним, в той час як його відповідник «*до телефону*» розташовано у постпозиції всього речення; **вилучення:** герундій «*talking*» вилучено з українського речення.

55) *What was it about Vivian that disturbed him so?* – *Що ж такого було у Вівіан, що так його хвилювало?*

Перестановка: підсилювальна частка «*so*» знаходиться у постпозиції підрядного речення оригіналу, а при перекладі цю частку «*так*» переміщено на початок відповідного речення; **заміна розряду займенника:** особовий займенник «*it*» перекладено вказівним займенником «*такого*».

56) *A program of deliberate self-adjustment which had lasted fifteen years was not easy to shake off suddenly.* – *П'ятнадцятирічної програми навмисного самознищення не так вже й легко було відразу позбутися.*

Заміна типу речення: підрядне означальне речення перекладено безособовим українським реченням, сама ж підрядна частина «*which had lasted fifteen years*» перекладена словосполученням «*п'ятнадцятирічної програми*»; **заміна частин мови:** прикметник «*easy*» замінено прислівником «*легко*»; **перестановка:** дієслово та прислівник «*shake off suddenly*» при перекладі змінено місцями «*відразу позбутися*».

57) *Had he chosen it because this was what he really wanted – a medium-size, second-line hospital, without reputation or glamour?* – *Невже він вибрав цю лікарню, тому що це було саме те, чого він хотів – невеликих розмірів, не найвищого рівня, без репутації та чарівності?*

Конкретизація: для уточнення змісту оригіналу при перекладі вказівний займенник «*it*» замінено іменниковим словосполученням «*цю лікарню*»; **вилучення:** вилучено прислівник «*really*»; **генералізація:** «*second-line hospital*» перекладено «*не найвищого рівня*».

58) *He liked to have patients who were obviously enjoying pregnancy, and Elizabeth Alexander was.* – Йому подобалося, коли жінки з радістю приймають новину про майбутнє материнство і Елізабет Александер до них належала.

Заміна типу речення: англійське двочленне речення «*he liked*» перекладено безособовим реченням «*йому подобалося*», підрядне означальне речення «*who were obviously enjoying pregnancy*» перекладено підрядним додатковим реченням «*коли жінки з радістю приймають новину про майбутнє материнство*»; **заміна частин мови:** дієслово «*enjoying*» перекладено іменником «*з радістю*», питальний займенник «*who*» перекладено іменником «*жінки*»; **вилучення:** «*to have patients*» та прислівник «*obviously*» вилучено з тексту перекладу. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *результату* на *процес*: результат в оригіналі «*was*» перекладено процесом у мові перекладу «*до них належала*».

59) *He wore no hat, which made him look younger than his thirty-one years.* – Він не носив капелюха, тому здавався молодшим своїх тридцяти з лишнім років.

Заміна типу речення: англійське підрядне означальне речення «*which made him look younger than his thirty-one years*» при перекладі набуває значення підрядного обставинного речення наслідку «*тому здавався молодшим своїх тридцяти з лишнім років*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *процесу* на *стан*: процес «*which made him look younger*» перекладено станом «*здавався молодшим*».

60) *For the moment he was too concerned with the awesome significance of the two telegrams which he held, opened, in his hand.* – На хвилину він був занепокоєний тією важливою справою, що була викладена в двох телеграмах, які тримав розгорнутими в руках.

Заміна типу речення: словосполучення «*significance of the two telegrams*» перекладено підрядним означальним реченням «*що була викладена в двох телеграмах*»; **заміна частин мови:** іменник «*significance*» перекладено прикметником «*важливою*»; **додавання:** задля уточнення змісту перекладу

додали іменник «*справою*»; **вилучення**: вилучили прикметник «*awesome*» та присвійний займенник «*his*».

61) ... *these are the borderlands where we must face the truth of how little we really know...* – ... це є тією межею, коли ми повинні дивитися правді у вічі і пам'ятати, як мало, по суті, ми знаємо...

Заміна типу речення: англійське підрядне обставинне речення місця «*where we must face the truth*» перекладено українським підрядним обставинним реченням часу «коли ми повинні дивимися правді у вічі»; **заміна частин мови**: означальний артикль «*the*», оскільки такої частини мови немає в українській мові, перекладено вказівним займенником «*тією*»; **додавання**: додали при перекладі дієслово «*пам'ятати*»; **перестановка**: прислівник «*really*», який розділяє головні члени англійського речення «*we really know*», при перекладі розташовано у препозиції стосовно них «*по суті, ми знаємо*».

62) *She was a tolerant woman who felt that every man, including her own husband, was entitled to be grouchy now and then.* – Вона була досить толерантною жінкою і знала, що кожний чоловік, у тому числі і її, має право в будь-який момент бути в поганому настрої.

Заміна типу речення: підрядне означальне речення «*who felt*» перекладено однорідним присудком «*і знала*», дієприслівниковий зворот «*including her own husband*» перекладено вставним реченням «у тому числі і її»; **вилучення**: задля уникнення повторів при перекладі вилучено іменник «*husband*»; **додавання**: для підсилення значення додали прислівник «*досить*»; **заміна частин мови**: дієприкметник «*was entitled*» перекладено словосполученням «має право», прикметник «*be grouchy*» – словосполученням «бути в поганому настрої»; **цілісне перетворення**: «*now and then*» перекладено «в будь-який момент»; також здійснено трансформацію смислового розвитку понять: відбулася заміна стану на процес: стан «*every man ... was entitled*» перекладено «кожний чоловік... має право».

63) *He glanced at the requisition which Bell had put down.* – Він поглянув на розпорядження, яке було написане Белом.

Заміна типу речення: англійське підрядне означальне речення «*which Bell had put down*» в активному стані перекладено українським відповідним реченням, але в пасивному стані «*яке було написано Белом*»; **перестановка:** при перекладі на українську мову предикат знаходиться у препозиції до підмета, в той час як в оригіналі у препозиції знаходиться підмет.

64) *It was a polite hint from Firban that he preferred to work alone, and the radiologist accepted it.* – Фірбан ввічливо натякнув на те, що він хоче попрацювати сам, з чим рентгенолог погодився.

Заміна членів речення: головні члени англійського речення «*it was*» при перекладі замінено на «*Фірбан натякнув*»; **заміна частин мови:** прикметник «*polite*» замінено прислівником «*ввічливо*», іменник «*hint*» – дієсловом «*натякнув*»; **вилучення:** при перекладі вилучено «*it was*», що є головними членами англійського речення; **заміна типу речення:** англійське речення, з'єднане сурядним зв'язком «*and the radiologist accepted it*», перекладено українським підрядним означальним реченням «*з чим рентгенолог погодився*»; **смісловий розвиток:** відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в тексті оригіналу «*it was a polite hint from Firban*» перекладено процесом на цільову мову «*Фірбан ввічливо натякнув*».

2.3. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними часу та місця на українську мову

65) *As he passed the slide folder he added, «You'd better study these. It's a specimen you won't see often».* – Передаючи слайди, він додав, «Раджу вам познайомитися з матеріалом ближче, такі випадки зустрічаються дуже рідко».

Заміна частин мови: англійське підрядне обставинне речення часу «*as he passed the slide folder*» перекладено на українську мову дієприслівниковим зворотом «*передаючи слайди*»; **об'єднання:** два простих англійських речення «*You'd better study these. It's a specimen you won't see often*» об'єднано при перекладі в одне, яке включає два простих українських речення, що

поєднуються безсполучниковим зв'язком «*Раджу вам познайомитися з матеріалом ближче, такі випадки зустрічаються дуже рідко*»; **конкретизація**: вказівний займенник «*these*» замінено на іменник «*матеріалом*», що уточнює зміст в українському перекладі; здійснено **додавання** прислівника «*ближче*»; **антонімічний переклад**: «*you won't see often*» перекладено антонімічно «*зустрічаються дуже рідко*»; **заміна членів речення**: головними членами речення слів у лапках в англійській мові є «*you won't see*», в українській мові вони дещо змінені, ними є «*випадки зустрічаються*».

66) *Even nowadays he had a trick of squaring his shoulders when ready to do something difficult or make a decision – as if readying instinctively to stop the charge of a red-dogging tackle. – I до нині за старою звичкою він розправляв свої плечі, коли доводилося долати труднощі або приймати серйозні рішення – як ніби готуючись інстинктивно зупинити натиск напівзахисника.*

Заміна типу речення: англійську фразу з герундієм «*he had a trick of squaring his shoulders*» перекладено на укр. мову звичайним двочленним реченням «*він розправляв свої плечі*»; **заміна частин мови**: прикметник «*ready*» перекладено дієсловом «*доводилося*», прикметник «*difficult*» перекладено іменником «*труднощі*»; **додавання**: «*за старою звичкою*», «*серйозні*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна *стану* на *процес*: «*ready*» – «*доводилося*».

67) *If someone had told him at Harvard Medical School, or later when he was chief surgical resident at Columbia Presbyterian, that he would wind up in a backwater hospital like Three Counties, he would have scoffed. – Якби йому хтось сказав на медичному факультеті у Гарвардському університеті або потім, коли він був головним хірургом у Колумбійській пресвітеріанській лікарні, що він коли-небудь опиниться в занедбаній лікарні, він би розсміявся йому в обличчя.*

Додавання: «*у Колумбійській пресвітеріанській лікарні*»; **вилучення**: «*like Three Counties*»; **заміна частин мови**: при перекладі «*surgical resident*»

іменник «*resident*» вилучено, а прикметник «*surgical*» замінено іменником «хірургом».

68) *Even when he had gone to Bart's in London to round out his surgical experience, he had fully intended to come back and join the staff of one of the big-name hospitals like Johns Hopkins and Massachusetts General.* – Навіть коли він поїхав до лікарні св. Бартоломея у Лондоні заради накопичення свого хірургічного досвіду, він мріяв повернутися та працювати в одній з провідних лікарень Джона Хопкінса або Головної лікарні штату Массачусетс.

Додавання: «лікарні»; **вилучення:** вилучено прислівник «*fully*». При перекладі здійснено **контекстуальну заміну:** а саме, здійснено номіналізацію – дієслово «*to round out*» перекладено віддієслівним іменником «накопичення»; також здійснено трансформацію **сміслового розвитку** понять: відбулася заміна **результату** на **процес:** «*to join the staff*» перекладено «працювати».

69) *As she entered the big room with its pile carpets, long walnut table and carved chairs, she found herself close to Kent O'Donnell and another younger man she did not recognize.* – Увійшовши до конференц-зали, де лежав шерстяний килим, стояли стіл з горіхового дерева та вирізьблені стільці, вона сіла поряд із Кентом О'Доннеллом та ще якимось юнаком, котрого вона бачила вперше.

Заміна типу речення: підрядне обставинне речення часу «*As she entered the big room with its pile carpets, long walnut table and carved chairs*» перекладено дієприслівниковим зворотом та підрядним означальним реченням «Увійшовши до конференц-зали, де лежав шерстяний килим, стояли стіл з горіхового дерева та вирізьблені стільці»; **додавання:** додали при перекладі дієслово «лежав..., стояли...»; «*long*» при перекладі **вилучено;** **компресія:** словосполучення, котре складається із прикметника вищого ст. порівняння та іменника «*younger man*» перекладено іменником «юнаком»; при перекладі здійснено трансформацію **антонімічної заміни:** «*did not recognize*» замінено на «вперше бачила».

70) *Most conscientious surgeons did when a patient died.* – Більшість сумлінних хірургів робить це, коли помирає пацієнт.

Додавання: при перекладі на українську мову здійснено додавання вказівного займенника «це»; **перестановка:** предикат в українському реченні

знаходиться у препозиції до підмета «коли помирає пацієнт». Причому здійснена **заміна часових форм**, оскільки англійське речення – в минулому часі, а українське – в теперішньому.

71) *While we're here, there's something else.* – *Раз ми вже тут, є ще одна невелика справа.*

Заміна частин мови: неозначений займенник «*something*» замінено на словосполучення, яке складається з числівника, прикметника та іменника «*одна невелика справа*» – відбувається процес конкретизації.

72) *I'll phone before we leave.* – *Я передзвоню, перш ніж ми підемо.*

Конкретизація: здійснено конкретизацію дієслова «*leave*», замінивши його дієсловом «*підемо*» і вказавши тим самим на те, що дія буде відбуватися пішки.

73) *The door has scarcely closed on Orden Brown when tall, slim Kathy Cohen, Tomaselli's secretary, came in.* – *Ледве за Орденом Браном зачинилися двері, як у кабінет зайшла висока, худощава Кеті Коен, секретарка Томаселлі.*

Перестановка: власна назва «*Orden Brown*», яка розташована у постпозиції англійського головного речення, при перекладі займає початкову позицію у реченні, відразу після прислівника «*ледве*»; **додавання:** при перекладі додали обставину «*у кабінет*», тим самим конкретизуючи зміст оригіналу.

74) *When you were young, inexperienced, and a little frightened, sometimes it was hard to do.* – *Коли ти молодий, недосвідчений і дещо наляканий, це буває важко подолати.*

Заміна типу речення: англійське головне двочленне речення «*sometimes it was hard to do*» при перекладі трансформовано в безособове речення «*це буває важко подолати*»; **вилучення:** прислівник «*sometimes*» вилучено при перекладі на українську мову; **конкретизація:** дієслово «*to do*» перекладено дієсловом «*подолати*», тим самим уточнюючи зміст; до того ж здійснено **заміну часових форм:** англійське підрядне обставинне речення часу у минулому часі «*when you were young*» перекладено українським у теперішньому «*коли ти молодий*».

75) *For an instant, with Mike holding her, she felt the same solace and relief as when, years before, she had run as a little girl into her mother's arms.* – На якусь мить в обіймах Майка вона відчула те ж саме почуття втіхи та полегшення як тоді, багато років тому, коли вона, маленька дівчинка, бігла в обійми своєї мами.

Заміна частин мови: абсолютна конструкція «*with Mike holding her*» перекладено іменником «в **обіймах Майка**»; **додавання:** для кращого розуміння тексту здійснено додавання іменника «*почуття*»; **перестановка:** порівняння в англійському реченні «*as a little girl*» знаходиться у постпозиції до головних членів речення, в той час як у перекладі відповідне порівняння «*маленька дівчинка*», виражене уточненням, стоїть після підмета підрядного обставинного речення часу. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбувається заміна **процесу** на **стан:** процес в англійському реченні «*with Mike holding her*» при перекладі передано станом «*на якусь мить в обіймах Майка*».

76) *When she had rested, Vivian said, «I'm sorry, I didn't do that on purpose».* – *Трішки відпочивши, Вівіан сказала, «Вибач, я ненавмисне це зробила».*

Заміна типу речення: підрядне обставинне речення часу «*when she had rested*» перекладено дієприслівниковим зворотом «*трішки відпочивши*»; **заміна частин мови:** вираз «*on purpose*» замінено прислівником «*ненавмисне*», прикметник «*sorry*» замінено дієсловом «*вибач*»; **перестановка:** у зв'язку із тим, що структура англійського речення зі строгим порядком слів, «*on purpose*» знаходиться у постпозиції до головних членів речення оригінального тексту, в той час як в українському реченні з більш вільним порядком слів цей прислівник «*ненавмисне*» знаходиться між підметом та присудком.

77) *He came around the desk until he was directly in front of Alexander, his face close to the younger man's.* – *Він вийшов з-за столу і став перед Александром.*

Заміна типу речення: підрядне обставинне речення часу «*until he was directly in front of Alexander*» при перекладі перетворено на складно-сурядне речення «*і став перед Александром*»; при перекладі відбулося **вилучення** прислівника «*directly*» та частини підрядного речення «*his face close to the*

younger man's». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в англійському реченні «*he was directly in front of Alexander*» перекладено як процес в українському реченні «*став перед Александром*».

78) *Vivian had found the note from Mike Seddons when she finished her last class of the day and went back to the student nurses' residence.* – Повернувшись після занять у студентський гуртожиток для медсестер, Вівіан знайшла записку від Майка Седдона.

Перестановка: головне речення «*Vivian had found the note from Mike Seddons*», яке знаходиться в самому початку, при перекладі розташоване у постпозиції всього українського речення «*Вівіан знайшла записку від Майка Седдона*»; **заміна типу речення**: підрядне обставинне речення часу «*when she finished her last class of the day and went back to the student nurses' residence*» перекладено дієприслівниковим зворотом «*повернувшись після занять у студентський гуртожиток для медсестер*», частина підрядного речення «*when she finished her last class of the day*» перекладено словосполученням «*після занять*».

79) *But as soon as he saw her he motioned to a door and they went inside.* – Побачивши її, він підійшов до дверей і вони увійшли.

Заміна типу речення: англійське підрядне обставинне речення часу «*as soon as he saw her*» замінено при перекладі на дієприслівниковий зворот «*побачивши її*»; **вилучення**: з перекладу вилучено сполучник «*but*» та прислівник «*inside*».

80) *Come and sit down when you are ready, Mrs Alexander.* – Коли будете готові, ми поговоримо, Міссіс Александер.

Перестановка: підрядне обставинне речення часу «*when you are ready*», яке знаходиться в оригіналі у постпозиції до головного, в українському перекладі розміщено на початку всього речення «*коли будете готові*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: «*come and sit down*» замінено на «*ми поговоримо*».

81) *Lucy Grainger had been on her way to Pathology when Pearson's bulky figure loomed ahead in the main-floor corridor.* – Коли Люсі Грейнджер йшла в відділ патології, вона побачила попереду в коридорі масивну фігуру Персона.

Заміна типу речення: головне речення оригіналу «*Lucy Grainger had been on her way to Pathology*» перекладено на українську мову підрядним обставинним реченням часу «*Коли Люсі Грейнджер йшла в відділ патології*», і навпаки, англійське підрядне обставинне речення часу «*when Pearson's bulky figure loomed ahead in the main-floor corridor*» змінено при перекладі на головне речення «*вона побачила попереду в коридорі масивну фігуру Пірсона*»; **заміна членів речення:** головні члени реченні в англійському варіанті «*Pearson's bulky figure loomed*» при перекладі замінено на «*вона побачила*»; **перестановка:** обставина місця «*in the main-floor corridor*» в тексті оригіналу знаходиться у кінці всього речення, в той час як при перекладі «*в коридорі*» розташовано всередині речення перед додатком; **вилучення:** при перекладі вилучено «*the main-floor*»; **додавання:** задля уточнення змісту оригіналу в тексті перекладу додали іменник «*відділ*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **результату** на **процес:** результат в англійському реченні «*had been on her way*» перекладено процесом «*йшла в відділ*».

82) *A man might die today when the drug that could save him was already invented and even, perhaps, in limited use.* – У наш час людина може померти навіть тоді, коли ліки, котрі можуть врятувати її життя, вже винайдені і навіть можливо знаходяться в обмеженій кількості у використанні.

Заміна частин мови: іменник «*today*» перекладно словосполученням прислівного займенника та іменника «*у наш час*»; **перестановка:** обставина часу «*today*», яка знаходиться у постпозиції до головних членів речення в англійському реченні, при перекладі стоїть на початку всього речення в тексті перекладу «*у наш час*»; **додавання:** задля кращого розуміння тексту перекладу додали словосполучення «*навіть тоді*», іменник «*життя*», «*кількості*» та дієслово «*знаходяться*».

83) *As they moved through the hot, crowded lobby O'Donnell saw Coleman glance around him.* – Коли вони проходили через переповнений людьми вестибюль, О'Доннелл помітив, що Коулмен оглядав все навколо.

Вилучення: при перекладі вилучено прикметник «*hot*»; **додавання:** щоб сконкретизувати зміст перекладу, додали іменник «*людьми*»; також при перекладі здійснено **внутрішнє членування:** «*saw Coleman glance around him*» перекладено «*що Коулмен оглядав все навколо*».

84) *We're ready when you are, Lucy.* – Ми готові, Люсі.

Вилучення: «*when you are*» при перекладі вилучено; **заміна типу речення:** підрядне обставинне речення часу «*we're ready when you are*» замінено простим реченням «*ми готові*».

85) *Pearson isn't keen on new ways of doing things – especially when they cost more money.* – Пірсон не збирається тут що-небудь змінювати, особливо якщо це стосується грошей.

Заміна типу речення: англійське підрядне обставинне речення часу «*when they cost more money*» перекладено українським обставинним реченням умови «*якщо це стосується грошей*»; **заміна частин мови:** прикметник «*isn't keen*» перекладено дієсловом «*збирається*»; **вилучення:** прикметник «*more*» вилучено при перекладі; **заміна членів речення:** головні члени речення оригіналу «*they (things) cost*» перекладено на цільову мову «*це стосується*». Здійснено трансформацію **смислового розвитку:** відбулася заміна **стану** на **процес:** стан в англійському реченні «*Pearson isn't keen on new ways*» перекладено процесом «*Пірсон не збирається ... змінювати*».

86) *As they danced he asked, «Do you come here often – to Burlington, I mean?»* – Коли вони танцювали, він запитав, «*Ти сюди часто приїжджаєш, я маю на увазі Берлінгтон?*»

Перестановка: в зв'язку з тим, що в англійському реченні існує досить строгий порядок слів, підмет знаходиться у препозиції до присудка «*you come*», тоді як в українській мові порядок слів довільний, тому при перекладі здійснена перестановка головних членів, розділених прислівниками «*Ти сюди часто приїжджаєш*», також здійснена перестановка вставного речення «*I mean*», яке

знаходиться у постпозиції в англійському реченні та всередині при перекладі на українську; **конкретизація**: дієслово «*come*» перекладено дієсловом з більш конкретним значенням «*приїжджаєш*», уточнюючи спосіб прибуття.

87) *But in hospital we have to make sure they're proven and valuable before we start to use them.* – Але в лікарні всі вони спочатку потребують тривалої перевірки, перш ніж ми будемо їх використовувати.

Заміна частин мови: дієприкметник «*proven*» перекладено іменником «*перевірки*»; **вилучення**: «*we have to make sure*» при перекладі на цільову мову вилучено, також вилучено прикметник «*valuable*» та дієслово «*start*»; **додавання**: для забезпечення чіткості змісту тексту перекладу додали дієслово «*потребують*», а також додали прикметник «*тривалої*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в англійському реченні «*they're proven and valuable*» перекладено на цільову мову процесом «вони спочатку потребують тривалої перевірки».

88) *The new pathologist was on his way to the tables where the medical staff usually sat.* – Новий патолог прямував до столиків, за якими, зазвичай, снідали лікарі.

Заміна типу речення: англійське підрядне обставинне речення місця «*where the medical staff usually sat*» перекладено українським означальним реченням «*за якими, зазвичай, снідали лікарі*»; **перестановка**: прислівник «*usually*» знаходиться між головними членами англійського речення, в той час як при перекладі відповідний прислівник «*зазвичай*» знаходиться у препозиції до них; **компресія**: словосполучення «*medical staff*» перекладено іменником «*лікарі*»; **конкретизація**: дієслово «*sat*» замінено при перекладі дієсловом «*снідали*» з більш конкретним значенням. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в англійському реченні «*the new pathologist was on his way*» на цільову мову перекладено процесом «*новий патолог прямував*».

89) *As soon as they could afford it, Elizabeth Alexander decided, she would buy a vacuum cleaner.* – Елізабет Александер вирішила, що як тільки у них буде можливість, вона відразу купить пилосос.

Заміна типу речення: англійське вставне речення «*Elizabeth Alexander decided*» при перекладі на українську мову перетворюється на головне речення «*Елізабет Александер вирішила*», англійське підрядне обставинне речення умови «*as soon as they could afford it*» перекладено на українську мову додатковим реченням «*що як тільки у них буде можливість*»; **заміна частин мови:** англійське дієслово «*afford*» перекладено іменником «*можливість*»; **додавання:** при перекладі додали прислівник «*відразу*»; **смісловий розвиток:** відбулася заміна **процесу** на **стан**: процес «*as they could afford it*» виражено в українському реченні станом «*як тільки у них буде можливість*».

90) *He looked at Coleman, and when he spoke there was irony but no antagonism.* – Він поглянув на Коулмена і, коли почав говорити, в голосі у нього була іронія, але жодних натяків на ворожість.

Конкретизація: вказівний займенник «*there*» перекладено іменником «*в голосі*», який робить зміст перекладу більш точним; **заміна частин мови:** заперечну частку «*no*» перекладено словосполученням прикметника та іменника «*жодних натяків*»; **додавання:** для уточнення змісту здійснено додавання присвійного займенника «*у нього*».

91) *As Dornberger glanced around a nurse held the outer doorway wide while a woman orderly wheeled in an Isolette incubator.* – Коли Дорнбергер оглянувся навколо, він побачив медсестру, яка тримала двері відчиненими, а інша в цей час завозила візочок в інкубаційну камеру.

Додавання: додали при перекладі «*побачив медсестру*», що є головним реченням в українському тексті, для уточнення змісту перекладу додали іменник «*візочок*»; **заміна типу речення:** головне англійське речення «*a nurse held the outer doorway wide*» при перекладі перетворюється на українське підрядне означальне речення «*(медсестру,) яка тримала двері відчиненими*», підрядне обставинне речення часу «*while a woman orderly wheeled in an Isolette incubator*» перетворилося в тексті перекладу на речення, з'єднане сурядним зв'язком «*а інша в цей час завозила візочок в інкубаційну камеру*»; **вилучення:** вилучено при перекладі прикметник «*outer*», а також прислівник «*orderly*»; **заміна частин мови:** іменник «*a woman*» замінено прикметником «*інша*»,

прикметник «*wide*» - дієприкметником «*відчиненими*»; **смісловий розвиток:** відбулася заміна *результату* на *процес*: результат в тексті оригіналу, виражений «*a woman orderly wheeled*», перекладено процесом на українську мову «*а інша в цей час завозила візочок*».

92) *We've back where we started.* – *Ми знову там, звідки почали.*

Заміна частин мови: дієслово «*to back*» перекладено прислівником «*там*»; **додавання:** додали прислівник «*знову*»; **смісловий розвиток:** відбулася заміна *результату* на *стан*: результат в англійському реченні «*we've back*» перекладено станом на українську «*ми знову там*».

93) *He turned to Lucy as they moved back toward the stretcher.* – *Коли вони йшли до носилок, він звернувся до Люсі.*

Перестановка: головне та підрядне речення при перекладі змінено місцями «*he turned to Lucy as they moved back toward the stretcher*» та «*коли вони йшли до носилок, він звернувся до Люсі*»; **генералізація:** дієслово з більш конкретним значенням «*moved back*» перекладено дієсловом, що робить зміст більш загальним «*йшли*».

2.4. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними способу дії на українську мову

94) *As if he had read Seddons' mind, Pearson looked over to the Surgical resident.* – *Ніби прочитавши думки Седдона, Пірсон поглянув на хірурга.*

Заміна типу речення: підрядне обставинне речення способу дії «*as if he had read Seddons' mind*» перекладено дієприслівниковим зворотом «*ніби прочитавши думки Седдона*»; **вилучення:** при перекладі вилучено «*as if*»; **компресія:** при перекладі «*surgical resident*» перекладено «*хірургом*».

95) *At three minutes to the half-hour Dr Lucy Grainger, a little harried as if time were working against her, hurried into the administration reception office.* – *Майже о половині першого лікар Люсі Грейнджер, децю запихавшись, забігла до приймальної адміністратора. Здавалося, ніби час був проти неї.*

Заміна типу речення: при перекладі англійське підрядне обставинне речення способу дії «*as if time were working against her*» перекладено окремим реченням «здавалося, ніби час був проти неї», причому здійснено **додавання** дієслова «здавалося»; **генералізація:** «*at three minutes to the half-hour*» перекладено «майже о половині першого»; **членування:** англійське підрядне обставинне речення способу дії перекладено на українську мову двома двочленними реченнями. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **процесу** на **результат:** «*time were working*» замінено на «час був».

96) *He looked as if he were.* – Він поглянув так, наче йому дійсно було приємно.

Вилучення: «*he were*»; **додавання:** «йому дійсно було приємно». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **стану** та **процес:** «*he looked*» перекладено «він поглянув»; також здійснено **контекстуальну заміну через конкретизацію:** дієслово «*were*» перекладено словосполученням «йому дійсно було приємно».

97) *But it looks as if you may get a new assistant pathologist.* – Здається, вам збираються дати нового помічника – патолога.

Заміна типу речення: головне речення англійського підрядного речення «*but it looks*» замінено при перекладі на українську мову вставним словом «здається»; а також англійське підрядне обставинне речення способу дії у активному стані «*you may get*» перекладено пасивним «вам збираються дати»; **антонімічний переклад:** дієслово «*get*» замінено на дієслово «дати».

98) *Your husband will know about it more than I do.* – Ваш чоловік повинен краще мене це знати.

В англійському реченні наявна репрезентація, що виражена за допомогою допоміжного дієслова «*do*». Таке явище синтаксичного рівня не є характерним для української мови, а тому необхідною є трансформація **вилучення;** **конкретизація:** прикметник «*more*» замінено на «краще»; **перестановка:** в оригіналі **присудок** «*will know*» знаходиться у постпозиції до підмета головного речення, що пов'язано із чітко визначеним порядком слів в

англійському реченні, тоді як в українському перекладі спостерігаємо розщеплений присудок.

99) *He had kissed her at that, holding her tightly, feeling more emotion than he had believed he had.* – Притиснувши її міцно до себе, він поцілував її і відчув, що в нього до неї ще сильніші почуття, аніж він сподівався.

Перестановка: головне англійське речення «*he had kissed her at that*», яке стоїть на початку і передує дієприслівниковому звороту, при перекладі «*він поцілував її і відчув*» розташоване у постпозиції відповідного звороту, який стоїть на початку всього українського речення; **заміна типу речення:** англійський дієприслівниковий зворот «*feeling more emotion*» перекладено українським додатковим реченням «*відчув, що в нього до неї ще сильніші почуття*»; **додавання:** додали при перекладі «*що в нього до неї ще*»; **вилучення:** «*he had*» при перекладі на українську мову сконкретизовано через репрезентативний елемент «*had*», якого не може бути в українській мові.

100) *Then suddenly, explosively, as if a burst of revelation, Lucy knew what she had denied herself knowing these past months: that she loved this man – profoundly and ardently.* – Потім раптом, як грім серед ясного неба, Люсі нарешті збагнула, що саме вона заперечувала сама собі ці останні місяці: вона кохала цього чоловіка – міцно та палко.

Вилучення: при перекладі вилучено прислівник «*explosively*», також для уникнення повторів вилучено дієприслівник «*knowing*»; **додавання:** додали прислівник «*нарешті*»; **генералізація:** англійське дієслово із загальним значенням «*knew*» перекладено дієсловом із більш конкретним значенням «*збагнула*», що робить зміст більш точним; при перекладі англійський **фразеологічний зворот** «*as if a burst of revelation*» перекладено українським еквівалентом «*як грім серед ясного неба*».

2.5. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними умови на українську мову

101) *If you don't mind, at these meetings I'd like you to give us the autopsy findings, then I'll lead the discussion afterward.* – *Якщо ви не маєте нічого проти, я б хотів, щоб на наших конференціях ви повідомляли нам про результати розтину трупів, а я потім сам вестиму дискусію.*

Перестановка: обставина місця «*at these meetings*», яка знаходиться у препозиції англійського речення, при перекладі перемістилася на початок підрядного речення; «*the autopsy findings*» та «*результати розтину трупів*» також міняються місцями, прислівник «*afterward*» знаходиться у постпозиції англійського речення, а його відповідник в українській мові знаходиться у постпозиції до підмета всередині речення. При перекладі здійснено трансформацію **логічного розвитку**: «*If you don't mind*» набуває форми «*якщо ви не маєте нічого проти*».

102) «*If you're not tired of hearing it*», *she said*, «*welcome!*» – «*Якщо вам іще не набридло це чути, тоді ласкаво просимо!*», – *відповіла вона.*

Перестановка: вигук «*welcome!*», який знаходиться у постпозиції англійського речення, після слів автора, в українській мові розміщений в кінці слів у лапках, у препозиції до слів автора «*Якщо вам іще не набридло це чути, тоді ласкаво просимо!*»; відповідно слова автора при перекладі знаходяться у постпозиції; **заміна частин мови:** прикметник «*tired*» перекладено дієсловом категорії стану «*набридло*», герундій «*hearing it*» перекладено дієсловом «*це чути*». Здійснено **контекстуальну заміну через конкретизацію**: дієслово «*said*» перекладено дієсловом «*відповіла*».

103) *Then, if this approach failed, he would have to resort to more direct methods.* – *А вже потім, якщо це не вийде, йому доведеться вдатися до більш рішучих заходів.*

Генералізація: використано цей вид трансформації, перекладаючи іменник «*approach*» вказівним займенником «*це*»; **заміна типу речення:**

двочленне англійське речення «*he would have to resort...*» перекладено безособовим реченням «*йому доведеться вдатися...*».

104) *Sometimes, he reflected, it might be simpler if medical protocol were less complicated.* – Іноді могло би бути все значно простіше, якби медичний протокол був не таким заплутаним, подумав він.

Додавання: задля підсилення значення додали в українському перекладі прислівник «значно»; **перестановка:** вставне речення «*he reflected*», яке знаходиться у препозиції англійського речення відразу ж після прислівника «*sometimes*», в українському перекладі знаходиться у постпозиції всього речення «*думалося йому*», а також предикат українського речення знаходиться у препозиції до підмета «*подумав він*».

105) *In industry, if a man was not doing his job adequately, you fired him.* – На підприємстві, якщо людина не виконує належним чином свою роботу, її звільняють.

Перестановка: якісно-означальний прислівник «*adequately*», який знаходиться у постпозиції англійського підрядного обставинного речення умови «*if a man was not doing his job adequately*», в українському перекладі знаходиться всередині відповідного речення «*якщо людина не виконує належним чином свою роботу*»; **заміна типу речення:** англійське двочленне речення в активному стані «*you fired him*» перекладено українським в пасивному стані «*її звільняють*», **вилучивши** особовий займенник «*you*»; використано трансформацію **генералізації** при перекладі іменника «*man*», замінивши його іменником «*людина*», і вказавши тим самим на те, що не тільки чоловіка, але й жінку може бути звільнено.

106) *If you want him to take an assistant, you told him to do so and usually that was that.* – Якщо ви хочете, щоб він взяв собі помічника, то скажіть йому про це самі, ось і все.

Заміна типу речення: підрядне обставинне речення умови «*if you want him to take an assistant*» перекладено підрядним обставинним реченням мети «... *щоб він взяв собі помічника*»; при перекладі **вилучено** прислівник «*usually*»; здійснено також **заміну часових форм:** головне речення в англійській мові у

минулому часі «*you told him to do so*» перекладено українським у теперішньому часі «*то скажіть йому про це самі*».

107) *If you want go to the hospital, just say so and I'll take you.* – *Якщо ти хочеш повернутися до лікарні, просто скажи, і я відвезу тебе.*

Конкретизація: дієслово «*to go*» при перекладі передано дієсловом з більш конкретним значенням «*повернутися*», а також дієслово «*take*» дієсловом «*відвезу*», тим самим уточнюючи зміст оригіналу.

108) *I don't mind suggestions if they're reasonable.* – *Я нічого не маю проти пропозицій, якщо вони доречні.*

Заперечення «*don't mind*» – предикат – перекладено фразою «*нічого не маю проти*» – відбувається **цілісне перетворення** шляхом розширення групи присудка.

109) *At first she had not intended to go, knowing she would have no reason officially to be in the hospital and she might be in trouble if she ran into any of the nursing supervisors.* – *Спочатку вона вирішила, що не піде, не маючи жодних офіційних причин перебування у лікарні, до того ж у неї могли виникнути неприємності, якщо вона зустрінеться з кимось із наглядачів над медсестрами.*

Заміна типу речення: інфінітив «*to go*» перекладено підрядним додатковим реченням «*що не піде*»; **заміна частин мови:** прислівник «*officially*» змінено на прикметник «*офіційних*», дієслово «*to be*» - іменником «*перебування*» (здійснено процес номіналізації); **заміна членів речення:** головні члени в англійському реченні «*she might be in trouble*» при перекладі змінено на «*могли виникнути неприємності*»; **додавання:** здійснено додавання сполучника та частки «*до того ж*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **стану** на **процес:** «*she might be in trouble*» перекладено процесом «*у неї могли виникнути неприємності*».

110) *But I warn you: if you want to live with others, sometimes you'll have to seem less superior than you are.* – *Але я б хотів застерегти вас: якщо ви хочете бути в нормальних стосунках з іншими людьми, вам потрібно хоч іноді забувати про свою довершеність.*

Додавання: для уточнення змісту перекладу додали іменник «з людьми»; **перестановка:** прислівник «*sometimes*», який знаходиться у препозиції головного речення при перекладі «іноді» розташований в середині українського перекладу; **вилучення:** «*than you are*» вилучено з тексту перекладу; **заміна частин мови:** прикметник «*superior*» перекладено іменником «довершеність». Здійснено трансформацію **контекстуальної заміни:** «*if you want to live with others*» перекладено «якщо ви хочете бути в нормальних стосунках з іншими людьми», а також «*you'll have to seem less superior*» трансформовано у «вам потрібно хоч іноді забувати про свою довершеність».

111) *If it happens we can't stop it.* – Якщо таке трапляється, ми не можемо цьому завадити.

Заміна частин мови: особовий займенник «*it*» замінено вказівним займенником «цьому». Здійснено трансформацію **контекстуальної заміни:** дієслово «*stop*» замінено словосполученням «цьому завадити».

112) *If he declared a personal interest some sources of information might be closed off to him.* – Якщо він видасть свою особисту зацікавленість, частина інформації може бути від нього прихована.

Перестановка: «*to him*», що знаходиться у постпозиції тексту оригіналу, при перекладі стоїть у препозиції до дієприкметника «прихована»; **заміна частин мови:** дієслово «*closed off*» замінено дієприкметником «прихована»; **додавання:** при перекладі «*a personal interest*» здійснено додавання присвійного займенника «**свою особисту зацікавленість**», причому «*interest*» – «зацікавленість» – **конкретизація**.

113) *If Pathology worked fast the answer might be known by tomorrow.* – Якщо в патології поспішать, відповідь буде вже завтра.

Заміна типу речення: англійське підрядне обставинне речення умови у активному стані «*if Pathology worked fast*» перекладено українським безособовим «якщо в патології поспішать»; **заміна частин мови:** словосполучення «*worked fast*» перекладено на українську мову дієсловом «*поспішать*» – **компресія**. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:**

відбулася заміна **результату** на **стан**: результат в англійському реченні «*the answer might be known*» перекладено станом в українському «*відповідь буде*».

114) *If you don't like it you'd better go see Pearson.* – *Якщо вам не подобаються наші порядки, йдіть та поговоріть з Пірсоном.*

Конкретизація: вказівний займенник «*it*» для уточнення змісту оригіналу на українську мову перекладено словосполученням «*наші порядки*»; **вилучення**: при перекладі вилучено «*you'd better*»; **заміна членів речення**: головні члени речення «*you don't like*» при перекладі замінено на «*не подобаються... порядки*». Здійснено трансформацію **контекстуальної заміни**: дієслово «*see*» перекладено дієсловом «*поговоріть*».

115) *If you take it back, I'm sure my mother will exchange it.* – *Якщо ви віднесете назад цю мотузку, я впевнена, що моя матуся замінить її на нову.*

Заміна частин мови: вказівний займенник «*it*» перекладено іменником «*цю мотузку*»; **додавання**: додали при перекладі «*на нову*».

116) *For a moment the thought made her weak; she wondered if she had betrayed it on her face.* – *Відчувши на деякий час слабкість від цієї думки, вона злякалася, що видала себе.*

Заміна типу речення: англійське двочленне речення «*for a moment the thought made her weak*» перекладено українським дієприслівниковим зворотом «*відчувши на деякий час слабкість від цієї думки*», а також англійське підрядне додаткове речення «*if she had betrayed it on her face*» перекладено українським обставинним реченням причини «*що видала себе*»; **заміна частин мови**: прикметник «*weak*» перекладено іменником «*слабкість*»; **вилучення**: задля уникнення повторів, при перекладі вилучено «*on her face*».

117) *If it's osteo-myelitis there could be periosteal reaction further down the bone.* – *Якщо це остеомиеліт, то далі в кістці повинна відбутися періостеальна реакція.*

Перестановка: обставина місця «*further down the bone*», яка знаходиться у постпозиції всього англійського речення, при перекладі на цільову мову «*далі в кістці*» знаходиться у препозиції до головного речення «*то далі в кістці повинна відбутися періостеальна реакція*»; **конкретизація**: дієслово «*be*»

перекладено дієсловом з більш конкретним значенням «*відбутися*»; **смісловий розвиток**: відбулася заміна *стану* на *процес*: стан «*there could be periosteal reaction*» перекладено на українську мову процесом «*в кістці повинна відбутися періостеальна реакція*».

2.6. Передача складнопідрядних речень з підрядними причини та наслідку на українську мову

118) *It was so intense at first she could not be sure where it was.* – *Біль був таким сильним, що спочатку вона не могла збагнути, де він був.*

Заміна частин мови: прикметник «*sure*» при перекладі перетворюється на дієслово «*збагнути*»; **конкретизація**: особовий займенник «*it*» перекладено іменником «*біль*», тим самим конкретизуючи зміст оригіналу. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в англійському реченні «*she could not be sure*» перекладено як процес в українському реченні «*вона не могла збагнути*».

119) *Then because, above all, he was supremely honest, he had admitted to himself that the fact was true.* – *Оскільки він був надзвичайно чесним, йому потім довелося зізнатися самому собі в тому, що це було дійсно так.*

Вилучення: вилучено з перекладу сполучник «*then*» та прислівник «*above all*»; **заміна типу речення**: англійське двочленне речення «*he had admitted*» передано на українську мову безособовим реченням «*йому потім довелося зізнатися*»; **заміна частин мови**: іменник «*the fact*» перекладено вказівним займенником «*це*», тим самим узагальнюючи зміст перекладу, іменник «*true*» - прислівником «*дійсно так*».

120) *I've told you all this, Mrs Alexander, because I thought you had something on your mind about Rh.* – *Пані Олександр, я розповів це Вам усе тому, що побачив, що вас хвилює це питання.*

Перестановка: звертання в англійському реченні «*Mrs Alexander*» знаходиться у постпозиції до головного речення, при перекладі воно переходить у препозицію до всього речення; **вилучення**: «*about Rh*»;

конкретизація: неозначений займенник «*something*» перекладено словосполученням «*це питання*». Здійснено також трансформацію смислового розвитку: «*you had something on your mind*» замінено на «*Вас хвилює це питання*».

121) *After all, he reflected, there would be no more trouble in the lab because from now on he intended to watch his step carefully.* – *Нарешті він подумав, що в нього в лабораторії не повинно більше бути неприємностей, тому що з цього часу він контролюватиме кожен свій крок.*

Заміна типу речення: англійське головне речення «*After all ... there would be no more trouble in the lab*» перекладено українським підрядним додатковим реченням «*що в нього в лабораторії не повинно більше бути неприємностей*», а вставне англійське речення «*he reflected*» в українській мові є головним «*нарешті він подумав*»; **перестановка:** обставина місця «*in the lab*», яка знаходиться у постпозиції англійського головного речення, при перекладі «*в лабораторії*» займає початкову позицію щодо українського підрядного речення; **вилучення:** при перекладі вилучено прислівник «*carefully*» та дієслово «*intended*»; **додавання:** додали займенник «*кожен*»; **конкретизація:** дієслово «*to watch*» перекладено дієсловом з більш конкретним значенням «*контролюватиме*».

122) *He has greatness and he wears it easily because it belongs to him.* – *У нього є велич і він поводить її з нею просто, оскільки вона є частиною його.*

Заміна членів речення: головні члени речення оригіналу «*he has*» при перекладі на цільову мову змінено на «*є велич*»; **заміна частин мови:** дієслово «*belongs*» перекладено іменником «*частиною*»; **смісловий розвиток:** відбулася заміна **процесу** на **результат**: процес «*it belongs to him*» замінено результатом «*вона є частиною його*».

123) *It was all very well to talk of making sacrifices and doing without things so that John could go to medical school.* – *Усі ці розмови про самопожертву та обходження без деяких речей заради того, щоб Джон міг навчатися в медичній школі, це добре.*

Заміна типу речення: англійське підрядне обставинне речення наслідку «*so that John could go to medical school*» перекладено на цільову мову підрядним обставинним реченням умови «*щоб Джон міг навчатися в медичній школі*»; **заміна членів речення:** головні члени речення тексту оригіналу «*it was*» замінено при перекладі на «*розмови... це добре*»; **перестановка:** прислівник «*very well*», який знаходиться на початку англійського речення, при перекладі «*добре*» займає кінцеву позицію; **заміна частин мови:** дієслово «*to talk*» замінено іменником «*розмови*», прийменник «*without*» – іменником «*обходження*»; **вилучення:** дієприслівники «*making*» та «*doing*» вилучено з тексту перекладу; **конкретизація:** вказівний займенник «*it*» перекладено іменником з більш конкретним значенням «*розмови*», а дієслово «*go*» - дієсловом «*навчатися*».

124) *I gather that you'd like to re-X-ray, so we can see if there's any change in the bone appearance.* – Як я розумію, ви хочете зробити повторний рентгенівський знімок, тож ми зможемо прослідкувати будь-які зміни в складі кістки.

Заміна типу речення: головне англійське речення «*I gather*» при перекладі перетворено на вставне речення «*як я розумію*», а підрядне додаткове речення «*that you'd like to re-X-ray*» – на головне речення «*ви хочете зробити повторний рентгенівський знімок*», підрядне обставинне речення умови «*if there's any change in the bone appearance*» – додатком в українському реченні «*будь-які зміни в складі кістки*»; **конкретизація:** дієслово «*see*» перекладено дієсловом з більш конкретним значенням «*прослідкувати*»; **заміна частин мови:** іменник «*re-X-ray*» перекладено словосполученням прикметника та іменника «*повторний рентгенівський знімок*».

2.7. Передача складнопідрядних речень з підрядними обставинними допусту на українську мову

125) *Though slighter than O'Donnell in build, his features were clearcut and well defined.* – Хоча Коулмен був тендітнішої статури, ніж О'Доннелл, риси його обличчя були добре окреслені та чіткі.

Додавання: задля уточнення тексту оригіналу, при перекладі додали «Коулмен»; **перестановка:** ім'я «O'Donnell» знаходиться в середині підрядного обставинного речення допусту в оригіналі, а при перекладі «О'Доннелл» розташовано у постпозиції до всього підрядного речення.

126) *Though it seemed much less, they had been together for three and a half hours.* – Вони сиділи у кафе вже більше трьох годин, хоча здавалося набагато менше.

Перестановка: головне та підрядне речення змінили свої позиції при перекладі; **вилучення:** вилучено з тексту перекладу прислівник «together»; **додавання:** для уточнення змісту оригіналу додали при перекладі словосполучення «у кафе»; **генералізація:** конкретно визначений час «for three and a half hours» перекладено більш абстрактно «більше трьох годин». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **стану** на **процес:** стан в англійському реченні «they had been together» перекладено на цільову мову процесом «вони сиділи».

2.8. Передача багатокomпонентних складнопідрядних речень на українську мову

127) *She had been sorry when concerts had ended for the summer, and there had been moments recently when she had felt the need of something to replace them.* – Вона дуже засмучувалася, коли влітку не було концертів. У такі хвилини вона відчувала необхідність замінити чимось їхню відсутність.

Членування (зовнішнє): англ. підрядне речення замінено двома укр. реченнями, одне з яких – підрядне обставинне речення часу «Вона дуже

засмучувалася, коли влітку не було концертів», а інше – просте двочленне речення «У такі хвилини вона відчувала необхідність замінити чимось їхню відсутність»; **заміна частин мови**: англ. прикм. «*sorry*» – укр. дієсловом «засмучувалася»; **додавання**: при перекладі додали прислівник «дуже»; **перестановка**: обставина часу «*for the summer*» знаходиться у постпозиції англ. підрядного речення – «влітку» знаходиться у препозиції укр. підрядного речення; **заміна типу речення**: англійське двочленне речення «*there had been moments recently*» – укр. словосполученням «у такі хвилини»; **вилучення**: вилучено прислівник «*recently*»; **додавання**: додали словосполучення «їхню відсутність». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна **стану** на **процес**: «*She had been sorry*» - «вона дуже засмучувалася».

128) *He had retained the build which had made him an outstanding quarterback in his college years – a tall, erect figure with big broad shoulders and muscular arms.* – Йому вдалося зберегти спортивну фігуру – у свій час він був чудовим захисником у команді коледжу – висока, струнка постать з широкими розправленими плечима та мускулистими руками.

Заміна типу речення: англ. підрядне означальне речення «*which had made him an outstanding quarterback in his college years*» замінено при перекладі вставним реченням «у свій час він був чудовим захисником у команді коледжу», англійське двочленне речення «*he had retained the build*» – українським безособовим реченням «йому вдалося зберегти»; **додавання**: «вдалося».

129) *Vivian wondered how she was going to react; already she felt uneasy.* – Вівіан думала, як вона винесе це все; та й зараз їй було нелегко.

Заміна типу речення: англійське двочленне речення «*already she felt uneasy*» перекладено українським безособовим реченням «та й зараз їй було нелегко»; **додавання**: «це все», а також сполучників «та й»; **заміна частин мови**: «*felt*» - дієслово перекладено словами категорії стану «їй було нелегко». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна **процесу** на **результат**: «*she felt*» - «їй було», а також **процесу** на **наслідок**: «*was going to react*» перекладено «винесе це все».

130) *Then she remembered that whatever Pearson knew Bartlett knew also by this time, so it would be no surprise to him.* – Вона знала, що все, що знав Пірсон, знав до цього часу і Бартлет, тож для нього це не було несподіванкою.

Перестановка: прислівник часу «*by this time*», який знаходиться у постпозиції підрядного додаткового речення, стоїть всередині українського підрядного речення; **вилучення:** прислівник часу «*then*» вилучено з українського перекладу.

131) *The pathologist was making it clear that though he had conceded one point he had not abandoned his independence.* – Патолог дав зрозуміти, що навіть якщо він і поступився в одному питанні, то зовсім не збирався втрачати свою незалежність.

Заміна частин мови: англійський прикметник «*clear*» перекладено українським дієсловом «зрозуміти»; при перекладі здійснено також **заміну видів дієслова:** дієслово в Past Perfect «*had not abandoned*» у вихідному тексті, що означає завершену дію, замінено українським дієсловом недоконаного виду «не збирався втрачати»; здійснено **додавання** дієслова «збирався». Здійснено під час перекладу трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **процесу** на **результат:** «*was making it clear*» перекладено «дав зрозуміти».

132) *A week and a half had passed since Harry Tomaselli had told O'Donnell that construction of the hospital's extension was planned to begin in the spring.* – Півтора тижні пройшло з того дня, коли Гаррі Томаселлі повідомив О'Доннеллу, що будівництво лікарні розпочнеться навесні.

Вилучення: вилучено при перекладі іменник «*extension*», а також дієслово «*was planned*».

133) *If married, how might they spend their hours of leisure?* – Якби вони все ж побралися, як би вони проводили свій вільний час?

Заміна частин мови: іменник «*leisure*» перекладено прикметником «вільний»; здійснено також трансформацію **додавання:** в українському варіанті додано «вони все ж».

134) *What was even more important – you hesitated to do really drastic things because you were dealing with more than just a job.* – *А що більш важливе – ви не наважуєтеся зробити вагоміші речі, оскільки це більше, аніж просто робота.*

Заміна членів речення: головні члени речення в оригіналі «*you were dealing with*» при перекладі змінено на «*це більше*»; причому здійснена також **заміна часових форм:** англійське речення написано у минулому часі, а його переклад – у теперішньому; прислівники «*even*» та «*really*» при перекладі вилучено, тобто здійснена трансформація **вилучення**. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна **процесу** на **стан:** «*you were dealing with more than just a job*», що означає процес, при перекладі замінено станом «*це більше, аніж просто робота*»; також здійснено при перекладі **контекстуальну заміну:** дієслово «*hesitated*» перекладено дієсловом «*не наважуєтеся*».

135) *She was well aware that if she took no actions now, later it might not be so easy.* – *Вона добре розуміла, що якщо зараз вона не вживатиме жодних заходів, пізніше зробити це буде значно важче.*

Заміна частин мови: слово категорії стану «*aware*» перекладено дієсловом «*розуміла*», тому що така частина мови як слово категорії стану в порівнюваних мовах різняться за значенням: в англійській мові – це «стан», тоді як в українській – «дія», відповідно логічно перекласти дієсловом; прикметник «*easy*» - прислівником «*важче*»; здійснено також трансформацію **антонімічного перекладу:** «*not so easy*» перекладено «*значно важче*»; **перестановка:** прислівник «*now*» знаходиться у постпозиції до англійського підрядного додаткового речення, а в українському перекладі він знаходиться в середині відповідного речення, відразу ж після сполучника. Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбувається заміна **стану** на **процес:** стан в англійському реченні «*she was well aware*» перекладено процесом в українському «*вона добре знала*».

136) *Vivian already knew that she liked Mike Seddons and believed she could come to like him a good deal more.* – Вівіан вже знала, що подобається Майку Седдону, але сподівалася, що подобатиметься йому ще більше.

Вилучення: при перекладі на українську мову вилучено складний присудок «*could come*»; **компресія:** «*a good deal more*» перекладено «ще більше».

137) *That'll do! I said I'm not interested in a tissue processor, and that's what I meant, and I don't want any argument about it.* – Досить! Я вам вже сказав, що мене не цікавить апаратура для лабораторії серології і це все, що я мав на увазі і не хочу більше сперечатися стосовно цього

Заміна частин мови: неозначений займенник «*any*» перекладено прикметником у вищому ступені порівняння «більше», іменник «*argument*» замінено на дієслово «сперечатися», тобто відбувся процес вербалізації, що, як помічено, є досить частотним процесом при перекладі з англійської на українську мову; **додавання:** в головному реченні додали частку «вже»; **цілісне перетворення:** «*That'll do!*» перекладено «Досить!».

138) *As he mailed the two letters he knew these were questions that only time could answer.* – Коли він відсилав ці листи, він знав, що лише час міг дати відповідь на ці запитання.

Заміна типу речення: два англійських підрядних додаткових речення перекладено одним українським; **перестановка:** іменник «*questions*», який знаходиться у препозиції англійського підрядного речення, при перекладі «запитання» знаходиться у постпозиції українського перекладу; **заміна частин мови:** дієслово «*answer*» замінено іменником «відповідь».

139) *He knew that if the diagnosis were confirmed it would mean that Vivian had a virulent, malignant tumor which could spread, and perhaps already had, elsewhere in her body.* – Він знав, що якщо діагноз підтвердиться, це означатиме, що у Вівіан – злякисна пухлина, яка може поширитися по всьому тілу, а можливо вже так воно і є.

Заміна членів речення: головні члени речення «*Vivian had*» при перекладі на українську мову замінено на «пухлина»; **вилучення:** задля

уникнення повторів, при перекладено здійснено вилучення прикметника «*virulent*», також при перекладі вилучено неозначений займенник «*elsewhere*»; **перестановка**: «*perhaps already had*» знаходиться у постпозиції всього тексту перекладу; у реченні маємо також **репрезентацію**: «*had*» – репрезентант в англійському реченні, що не можна дослівно перекласти на українську мову, тому що це – аломорфна риса для української мови. Саме тому відбувається експлікація значення репрезентанта «*had*» через розширення члена речення і тому набуває описового характеру. Здійснено при перекладі трансформацію **сміслового розвитку**: відбулася заміна **процесу** на **результат**: процес в англійському реченні «*Vivian had a virulent, malignant tumor*» замінено результатом «*у Вівіан – злоякісна пухлина*».

140) *Cheerfully chewing grapes, which he had brought her earlier, she had said, «I know what's wrong».* – «Я знаю, у чому справа», – сказала вона весело, пережовуючи виноград, який він приніс напередодні.

Перестановка: пряма мова «*I know what's wrong*», яка знаходиться у постпозиції англійського тексту, при перекладі розташована у препозиції всього речення «я знаю, у чому справа», прислівник «*cheerfully*», який знаходиться всередині дієприслівникового звороту «*cheerfully chewing grapes*», відноситься при перекладі до слів автора «сказала вона весело»; **заміна частин мови**: прикметник у вищому ступені порівняння «*earlier*» при перекладі на українську мову замінено прислівником часу «*напередодні*»; **цілісне перетворення**: «*what's wrong*» замінено в українському перекладі на «у чому справа».

141) *After we separated I found I'd never want to leave.* – Після того, як ми розлучилися, я ніколи не хотіла покидати це місто.

Додавання: для уточнення змісту оригіналу при перекладі додали словосполучення «це місто»; **вилучення**: головне англійське речення «*I found*» при перекладі вилучено.

142) *What was it Dr Pearson had said while he was doing the tests this morning?* – Що мав на увазі лікар Пірсон, коли робив тести сьогодні зранку?

Заміна частин мови: вказівний займенник «*this*» перекладено на цільову мову прислівником «сьогодні». Здійснено трансформацію **контекстуальної заміни:** дієслово «*had said*» перекладено «мав на увазі».

143) *If we changed our laboratory methods every time something new came up, there'd never be any end to it.* – Якщо ми будемо міняти наші лабораторні методи кожного разу, коли з'являтиметься щось нове, тоді цьому ніколи не буде кінця-краю.

Перестановка: головні члени англійського речення «*something new came up*» при перекладі на українську мову змінено місцями «з'являтиметься щось нове», вказівний займенник «*to it*» знаходиться в кінці англійського речення, а його відповідник «цьому» в українському перекладі розташовано на початку підрядного речення; **заміна частин мови:** словосполучення, яке складається із займенника та іменника «*any end*», перекладено редулькованим прислівником «кінця-краю»; крім того, при перекладі не витримується **кореляція часових форм:** в англійському реченні – минулий час «*if we changed*», «*something new came up*», а в українському перекладі – майбутній «якщо ми будемо міняти...», «з'являтиметься щось нове».

144) *If I remember, didn't you have pigtails when I knew you?* – Якщо мені не зраджує пам'ять, ви носили тоді косичку, я маю рацію?

Заміна типу речення: англійське підрядне обставинне речення часу «*when I knew you*» перекладено простим запитальним реченням «я маю рацію», також підрядне обставинне речення умови «*if I remember*» перекладено українським вставним реченням «якщо мені не зраджує пам'ять»; **додавання:** при перекладі додали «не зраджує пам'ять»; **антонімічний переклад:** англійське заперечне речення «*didn't you have pigtails*» перекладено на українську мову стверджувальним реченням «ви носили тоді косичку» і навпаки, стверджувальне англійське речення «*if I remember*» перекладено українським заперечним «наскільки мені не зраджує пам'ять». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** здійснено заміну **стану** на **процес:** стан в англійському реченні «*you have pigtails*» на українську мову перекладено процесом «ви носили тоді косичку».

145) *As if there were a hope that he had misread them earlier, Dr Pearson picked up the two telegrams again.* – Лікар Пірсон переглянув знову ці дві телеграми, сподіваючись на те, що він неправильно їх прочитав.

Перестановка: при перекладі головне та підрядне речення змінили свої позиції: в англійському варіанті – підрядне, потім головне, а в українському – головне і підрядне; **заміна типу речення:** англійське підрядне обставинне речення способу дії «*as if there were a hope*» перекладено українським дієприслівниковим зворотом «*сподіваючись на те...*»; **заміна частин мови:** іменник «*hope*» перекладено дієприслівником «*сподіваючись*»; **вилучення:** в тексті оригіналу вилучено при перекладі прислівник «*earlier*». Здійснено трансформацію **сміслового розвитку:** відбулася заміна *стану* на *процес*: стан в тексті оригіналу «*as if there were a hope*» перекладено процесом при перекладі «*сподіваючись на те*».

Висновки до Розділу 2

На основі проведеного у другому розділі аналізу доходимо таких висновків:

1) основну роль при розв'язанні граматичних питань перекладу відіграють, з одного боку, вимоги передачі змісту в його єдності з елементами форми, смислова роль яких визначається по зв'язку зі змістом та спрямовує вибір засобів, а з іншого – вимоги цільової мови;

2) невідповідність в граматичній системі двох мов і, як наслідок, неможливість формально точно передати значення тієї чи іншої граматичної форми постійно компенсується за допомогою інших граматичних або словникових засобів;

3) неможливість у ряді випадків вирішити поза більш широким контекстом питання стосовно засобів передачі означає необхідність весь час мати на увазі систему мовних засобів, а не розрізнені або ненавмисне виведені елементи, з яких інші, будучи взяті цілком розмежовано, виявляються навіть неперекладеними.

Проаналізованими випадками, звичайно, не вичерпується величезна кількість випадків співвідношення між мовами. Це лише найбільш частотні і, скоріш за все, найбільш яскраві приклади розходження в граматичному ладі двох мов і можливостей знаходження співвідношень при перекладі. Методи ж розв'язання перекладацьких труднощів, які виникають з розходження граматичного устрою двох мов, представляє узагальнений типовий інтерес.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Переклад – комплексний процес. Для правильної і точної передачі думки оригіналу потрібно не лише знайти в мові перекладу найбільш придатні лексеми, але й втілити їх у відповідну граматичну форму. Перекласти – значить правильно і повно сформулювати засобами однієї мови те, що вже викладено засобами іншої.

Основною одиницею синтаксичного рівня мови є речення. Воно становить ціліснооформлену одиницю повідомлення, тобто таку одиницю, за допомогою якої здійснюється передача інформації від промовця до реципієнта в процесі комунікації.

Речення як структурна одиниця будь-якого тексту – це багатогранне синтаксичне утворення, яке підлягає обстеженню з різних точок зору.

Досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності перекладу) всупереч розбіжностям у формальних та семантичних структурах двох мов, вимагає від перекладача, перш за все, вміння провести численні та якісно різноманітні міжмовні перетворення – так звані перекладацькі трансформації – для того, щоб текст перекладу з максимально можливою повнотою відтворював усю інформацію, що міститься в оригінальному тексті за суворого збереження норм мови перекладу. Як відомо, англійська і українська мова належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов (перша – до германської, друга – до слов'янської), а й до різних структурних типів мов: перша – переважно аналітична мова, а друга – синтетична. Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять велику групу граматичних труднощів перекладу.

Існують певні відмінності і у побудові речення, що може вимагати його перебудови при перекладі. Тільки незначна частка англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів і тільки у такому випадку англійські висловлювання можуть перекладатися відповідними українськими висловлюваннями без застосування граматичних трансформацій. Такий переклад називається «дослівним», але його слід

відрізняти від граматично буквального перекладу, який призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, а й до різних викривлень у передачі змісту оригіналу. Саме для того, щоб уникнути неадекватного буквального перекладу «граматичного буквализму», і потрібно було застосовувати перекладацькі граматичні трансформації, в наслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу та стає адекватним. Тож відсутність еквівалентних форм та конструкцій в мові перекладу, а також неспівпадання у значенні та вживанні відповідних форм та конструкцій викликають необхідність граматичних трансформацій.

Феномен всесвітньої літератури завдячує майже виключно перекладам. Проаналізувавши переклад оповідання А. Хейлі «Остаточний діагноз» та розглянувши всі випадки лексичних та граматичних трансформацій при перекладі СПР, ми дійшли таких висновків:

1. У переважаючій більшості трансформації відбуваються в рамках висловлюваного: зміст речень залишається незмінним при перекладі;

2. Причинами використання трансформацій при перекладі можуть бути:

1) необхідність детальнішого пояснення закладеної у реченні інформації;

2) установка на адресата, коли при перекладі можуть виникнути додаткові актуальні члени, або вилучається один з компонентів через поінформованість адресата;

3) збереження прагматичної адаптації текстового матеріалу;

4) розходження у характері та типах мов, які аналізуються;

5) наявність аломорфних рис у структурі мови оригіналу та мови перекладу.

Розбіжності в семантичних системах різних мов – безсумнівний факт, який є джерелом численних труднощів. Найчастіше під час перекладу виникає така проблема: відсутність у мові перекладу певних граматичних структур, що пов'язано з розбіжностями у структурних типах мов. У результаті зіставлення морфологічних та синтаксичних одиниць виділяємо:

1. Ізоморфні структури (ті, що перекладаються, переважно, дослівно);

2. Аломорфні структури (ті, для перекладу яких знаходимо аналоги шляхом трансформацій).

Тож, можна зробити висновок, що усі частини речення в порівнюваних мовах мають ізоморфне функційне значення і лексико-граматичну природу.

Повнота, точність і правильність перекладу художніх текстів значною мірою залежить від того, наскільки правильно перекладач визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення. Завданням перекладача є пошук комунікативно рівноцінної мови оригіналу одиниці в мові перекладу. Задля уникнення неадекватного буквального перекладу, потрібно застосовувати перекладацькі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу і стає адекватним.

В результаті проведеного дослідження виявлено наступні причини трансформацій:

1. Відсутність в одній з мов відповідних граматичних конструкцій, форм;
2. Особливості сполучуваності й функціонування слів у словосполученнях та реченнях;

3. Різниця у способах передачі інформації англійським та українським реченням. В одній мові інформація може передаватися граматичними засобами, а в іншій – лексичними;

4. Необов'язковість вираження граматичної інформації в одній з мов (наприклад, в українській мові граматично не виражена інформація про те, що дія в теперішньому часі відбувається в момент говоріння (англійська дієслівна форма Present Continuous)).

Таким чином, у результаті порівняння та зіставлення оригінального тексту роману А. Хейлі «Остаточний діагноз» виявлені такі граматичні трансформації:

Заміни, зафіксовані під час перекладу, такі:

- 1) заміна типу речення;
- 2) заміна членів речення;
- 3) заміна частин мови.

Така граматична трансформація як заміна викликана розбіжностями у будові порівнюваних мов, інвентарем їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій;

1. Перестановка – використання перестановки зумовлено особливостями на морфологічному та синтаксичному рівнях мови-реципієнту, яка носить синтаксичний характер;

2. Додавання – є засобом компенсації структурних елементів, котрі присутні в мові оригіналу, але не знаходять свого відображення в метамові;

3. Вилучення – зумовлене скороченням елементів мови оригіналу з точки зору структурних зв'язків та стилістики мови-реципієнта;

4. Нульова трансформація – може використовуватися у зв'язку з тим, що у характері та типах аналізованих мов спостерігаються ізоморфні риси;

5. Членування – використання членування зумовлено різницею синтаксичних структур в англійській та українській мовах, а також жанром тексту і стилем;

6. Інтеграція – зумовлено стилістичними особливостями та комунікативними інтенціями адресата;

7. Антонімічний переклад.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що найбільш широко вживаними граматичними трансформаціями є заміна типу речення, заміна членів речення, заміна частин мови, транспозиція, додавання та вилучення.

Отже, необхідність у граматичній трансформації викликається, в першу чергу, відмінностями у структурі двох мов, які виявляються у повних чи часткових неспівпадіннях. Вміння та навички перекладацьких трансформацій становлять істотний компонент компетенції перекладача, і тому їх виробленню та правильному застосуванню слід надавати належної уваги. Застосування трансформацій у перекладі має спрямуватися на адекватну передачу змісту оригіналу та враховувати норми мови перекладу. Вміння легко і вільно ними користуватися – запорука адекватного перекладу, а реалізація синтаксичної структури СПР при перекладі із використанням необхідних трансформацій – необхідна умова для збереження прагматичного потенціалу вихідного тексту.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адмони В.Г. Основы теории грамматики. Москва : Наука, 1964. 104 с.
2. Адмони В.Г. Современные синтаксические теории. Москва : Изд-во МГУ, 1963. 154 с.
3. Бархударов Л.С. Общелингвистическое значение теории перевода. В сб.: «Теория и критика перевода». Ленинград, Изд-во Ленингр. Гос. Ун-та, 1962. 254с.
4. Белошапкина В.А. Сложное предложение в современном русском языке. Москва : Просвещение, 1967. 160 с.
5. Белошапкина В.А. Современный русский язык. Синтаксис. Иркутск : Изд-во ГОУ ВПО «Иркутский государственный университет», 2007. 243 с.
6. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. Москва : Высш. школа, 1983. 383 с.
7. Бойко Ю.П. Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діяхронії : монографія. Хмельницький : Поліграфіст-2, 2012. 452 с.
8. Бойко Ю. П. Поліпредикативна структура: семантико-синтаксичний аспект. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. праць. Ужгород, 2009. Вип. 7. С. 281–290.
9. Бойко Ю.П. Поліпредикативне ціле: від формально-граматичної організації до семантичної моделі. *Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту ім. Ю. Федьковича. Германська філологія* : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2011. Вип. 532. С. 63–78.
10. Бойко Ю. П. Реалізація відношень центр-периферія у синтаксичному мікрополі складнопідрядного речення. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)* : у 2 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 105 (1). С. 368–372.
11. Бойко Ю. П. Семантичні аспекти дослідження англійського речення у сучасній лінгвістиці. *Семантика мови і тексту* : матеріали X міжнар. наук. конференції. Івано-Франківськ, 2009. С. 205–207.

12. Бреус Е.В. Теория и практика перевода с английского языка на русский : учеб. пос. Часть 1. Москва : Изд-во УРАО, 2001. 104 с.
13. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский : учеб. пос. 3-е изд. Москва : Изд-во УРАО, 2002. 208 с.
14. Вейхман Г.А. Новый взгляд на синтаксис современного английского языка : учеб. пос. 2-е изд., испр. Москва : «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. 320 с.
15. Гулыга Е.В. Теория сложноподчиненного предложения в современном немецком языке. Москва : Высшая школа, 1971. 206 с.
16. Есперсен О. Философия грамматики. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1958. 230 с.
17. Ившин В.Д. Синтаксис речи современного английского языка (Смысловое чтение предложения). Серия «Учебники, учебные пособия». Ростов на Дону : Феникс, 2002. 320 с.
18. Иофик Л.Л. Сложное предложение в новоанглийском языке. Ленинград : ЛГУ, 1968. 207 с.
19. Карабан В.І., Борисова О.В., Колодій Б.М., Кузьміна К.А. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : навчальний посібник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. 208 с.
20. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури (лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі), частина друга. Вінниця : НОВА КНИГА, 2001. 303 с.
21. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову : навч. пос.-довід. для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. 608 с.
22. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч.І : Граматичні труднощі. Вид. 2. Київ-Кременчуг, 1999. 214 с.
23. Качалова К.Н., Израилевич Е.Е. Практическая грамматика английского языка. Москва : Юнвес, Лист, 1998. 717 с.

24. Каушанская В.Л. Грамматика английского языка: Пособие для студентов педагогических институтов и университетов, 7-е издание. Москва, 2000. 319 с.
25. Квеселевич Д.І., Сасіна В.П. Практикум з лексикології сучасної англійської мови: Навч. Посібник. Вінниця: Нова Книга, 2001. 117 с.
26. Комиссаров В.Н., Коралова А.Л. Практикум по переводу с английского языка на русский. Москва : Высшая школа, 1990. 210 с.
27. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 252 с.
28. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Ч.1. Лексико-фразеологические основы перевода. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1960. 175 с.
29. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2003. 464 с.
30. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця: Нова Книга, 2000. 448 с.
31. Левицкая Т.Р. Фитерман А.М. Проблемы перевода. Москва : «Международ. отношения», 1976. 208 с.
32. Мірам Г. Алгоритми перекладу: Вступ. курс з формалізації перекладу (англ. мовою) / за ред. М.Раймонда; Худож. оформ. В. Дресвянникова, А. Ливня. Київ : Твім інтер, 1998. 176 с.
33. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика, Москва : Международ. отношения, 1974. 216 с.
34. Тугушева М.П. Современная американская новелла (некоторые черты развития). Москва : Высшая школа, 1972. 76 с.
35. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : для ин-тов и фак. иностр. яз. учеб. пособие. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Высшая школа, 1983, 303 с.
36. Швейцер А.Д. К вопросу об анализе грамматических явлений при переводе. «Тетради переводчика», Москва : «ИМО», 1963. 287 с.

37. Ярцева В.Н. Развитие сложноподчинённого предложения в английском языке. Ленинград: Изд-во Ленингр. Гос. ун-та, 1940. 315 с.
38. Allen R. B. English Grammar. New York : American Book Company, 1950. 303 p.
39. Bates H.E. The Modern Short Story (A critical survey). New York, 1944, 169 p.
40. Baker C. L. English Syntax. 2-nd ed. Mass., London : the MIT Press Cambridge, 1995. 647 p.
41. Bloch M.Ya. A Course in the Theoretical English Grammar. Москва : Высшая школа, 1983. 382 p.
42. Collins Cobuild English Grammar. Harper Collins Publishers, 1990. 486 p.
43. Firbas J. Thoughts on the Communicative Function of the Verb in English, German and Czech / Brno Studies in English. Prague: Academia, 1959. Volume One; Prague, 1961. Volume 3.
44. Givon T. Functionalism and Grammar. Amsterdam, 1994. 416 p.
45. Fries Ch. C. The Structure of English. New York, 1952. V. 2. 656 p.
46. Ilyish B. A. The Structure of Modern English. M.-L., 1964. 368 p.
47. Language, Grammar, Communication: a Course for Teachers of English. Gerald P. Delahunty, James J. Garvey. R.R. Donneley and Sons Company, 1994. 442 p.
48. Leech G., Starvik J. A Communicative Grammar of English / Коммуникативная грамматика английского языка. Москва : Просвещение, 1983. 304 с.
49. Makarova L. K. Structural sentence analysis in action. Krasnodar : Krasnodar University Press, 1977. 50 p.
50. Manning C. A. English tenses and Slavic aspects / Ukrainian Free Academy of sciences. L.: Winnipeg, 1959. 40 p.
51. Milojevich J. Word and words of English: English Morphology A–Z. Belgrade: Papirus, 2000. 237 p.
52. Miram G.E. Translation algorithms: introduction to translation formalization. Kiev : Twiminter, 1998. 176 p.

53. Nesfield J. Manual of English grammar and composition. 4-th ed. rev. and modernised by Frederic T. Wood. Lnd. New York : Macmillan, St. Martines press, 1964. XII, 481 p.
54. Potapenko S., Kharitonov I. Modern English Syntax : Theory and practice. Nizhin, 1997. 112 p.
55. Potter S. Our language. A Popular Study of our Language – its sources, its history, its peculiar genius, and how it is and should be used in speech and writing. A Pelican Book, 1956. 202 p.
56. Rayevska N.M. Modern English Grammar / Теоретична граматика сучасної англійської мови. Київ : Вища школа, 1976. 304 с.
57. Raevskaya N. N. Present-day English syntax. Kyev : Kyiv University Press, 1970. 180 с.
58. Raevskaya N. N. English grammar. Theoretical Course. Lviv: Lviv University Press , 1961. 35 p.
59. Starikova O.M., Alova N.P. Seminars in Theoretical Grammar.–2-nd edition. Kiev: Vischa Schola, 1980. 181 p.
60. Sweet H. A new English Grammar. Logical and historical. Oxford: the Clarendon Press, 1955. Part II. Syntax IX. 136 p.

ПЕРЕЛІК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

61. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1966. 360 с.
62. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов [Электронный ресурс], изд. 5-е, испр-е и дополн. Назрань : Изд-во «Пилигрим», 2010. Режим доступа : http://lingvistics_dictionary.academic.ru/
63. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.
64. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советска Энциклопедия, 1990. 685 с.

65. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
66. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта; Наука, 2003. 320 с.
67. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
68. Словники України on-line [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>
69. Столярова Л. П., Пристайко Т. С., Попко Л. П. Базовый словарь лингвистических терминов. Київ, 2003. 192 с.
70. Українська мова : Енциклопедія [Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. Київ : Синто, 1993. 192 с.
71. АBBYY Lingvo. Electronic Dictionary [Electronic resource]. Access: <http://www.lingvo.ua/ru>
72. Britannica Concise Encyclopedia [Electronic resource]. Access : <http://www.answers.com/topic/fairy>.
73. Longman Dictionary of Contemporary English [Electronic resource] : 5th ed. Longman, 2009. Access : <http://www.ldoceonline.com/>.
74. Longman Dictionary of English Language and Culture. Oxford University press, 1997. 1568 с.
75. Longman Dictionary of Contemporary English. London, 1997.
76. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners/ International Student Edition, 2006.
77. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Electronic resource]. Access : <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
78. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford University press, 1994. 1440 с.
79. The Oxford Russian Dictionary. Oxford University Press, 1997. 1340 p.
80. [електронний ресурс] <http://www.english-zone.com/idioms/idioms.php>
81. [електронний ресурс] <http://www.euralex.org/euralex/bibweb/>
82. [електронний ресурс] <http://www.idiomsite.com/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

83. Hailey A. The Final Diagnosis. Ленинград, «Просвещение», 1978. 168 с.
84. Хейли А. Окончательный диагноз. Ленинград, «Просвещение», 1978.
171 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразки структурних моделей СПР

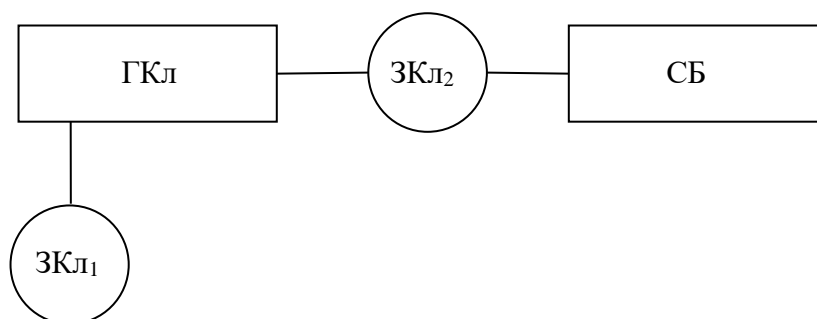

Рис. А.1. Модель СПР з одним ПБ та СБ

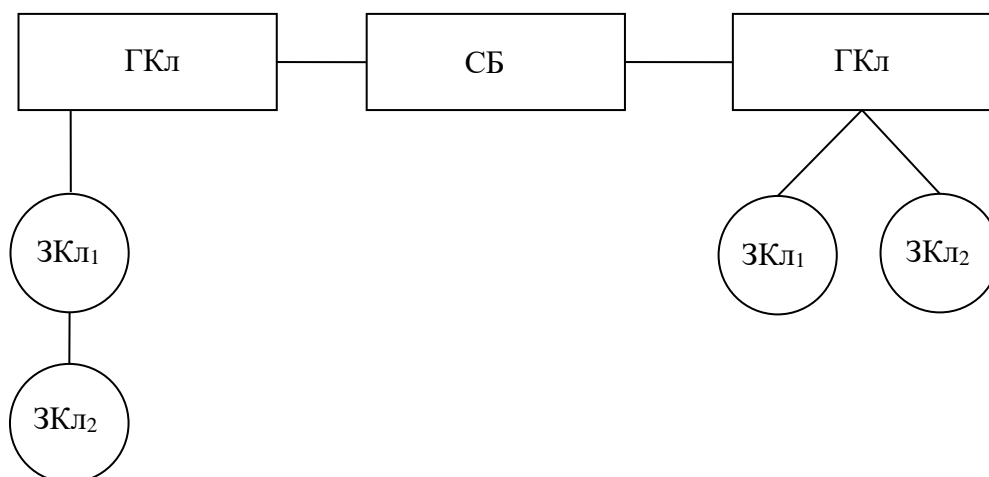

Рис. А.2. Модель СПР з двома ПБ та одним СБ

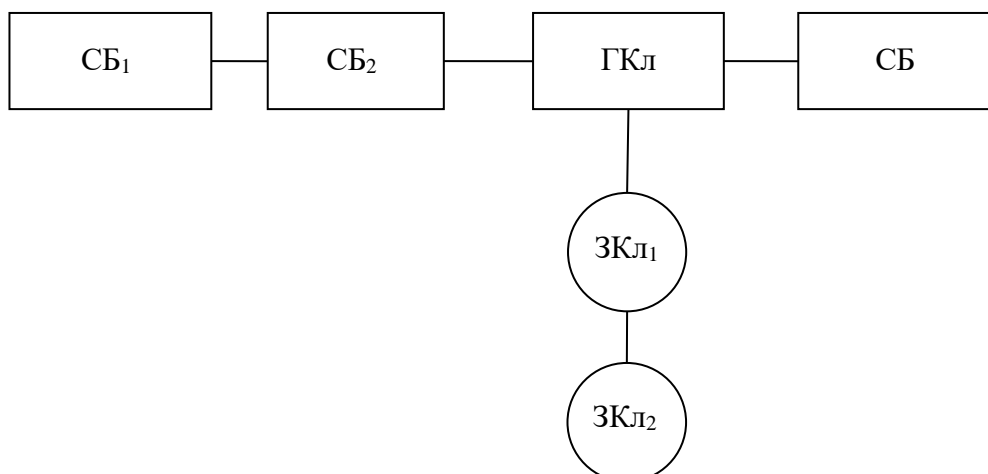
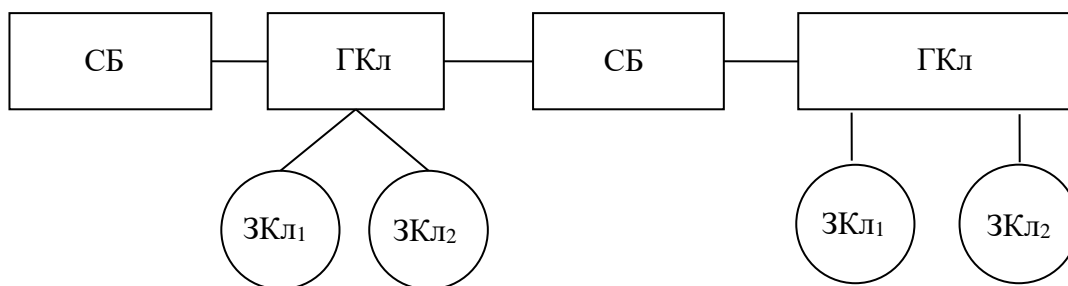
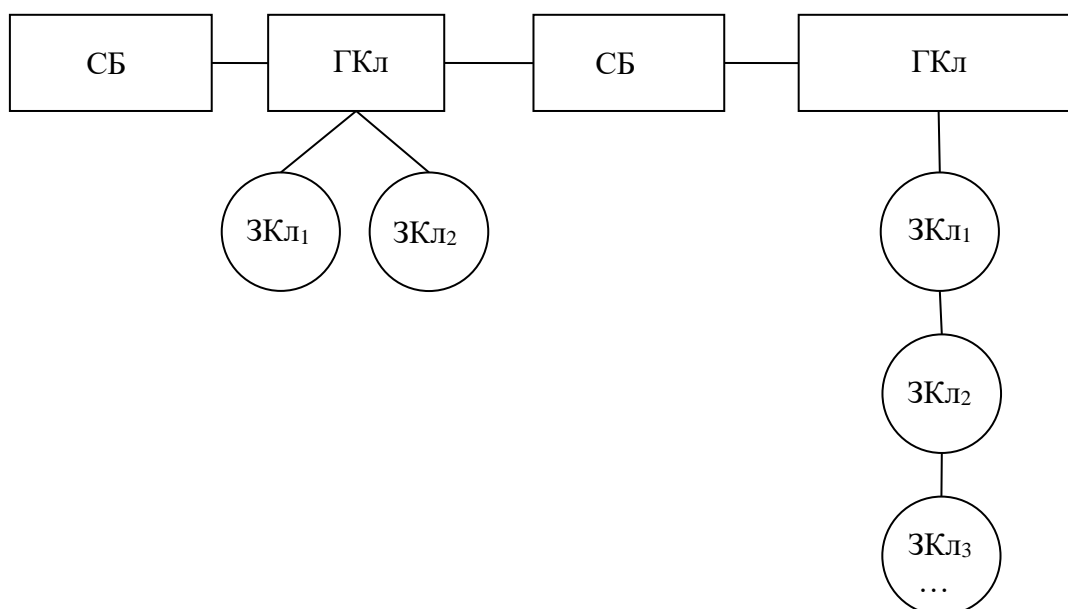

Рис. А.3. Модель СПР з одним ПБ та трьома СБ

**Рис. А.4. Модель СПР з двома ПБ
(гомогенний та гетерогенний зв'язки) та двома СБ**

**Рис. А.5. Модель СПР з двома ПБ
(гомогенний та консек'ютивний зв'язки) та двома СБ**

Додаток Б

Ієрархізація клаузових вузлів у гіпотаксичній конструкції

(a) *Herry believes [that Jane's attorney is honest]* (b) *Beth told [that the cow left the pasture]*

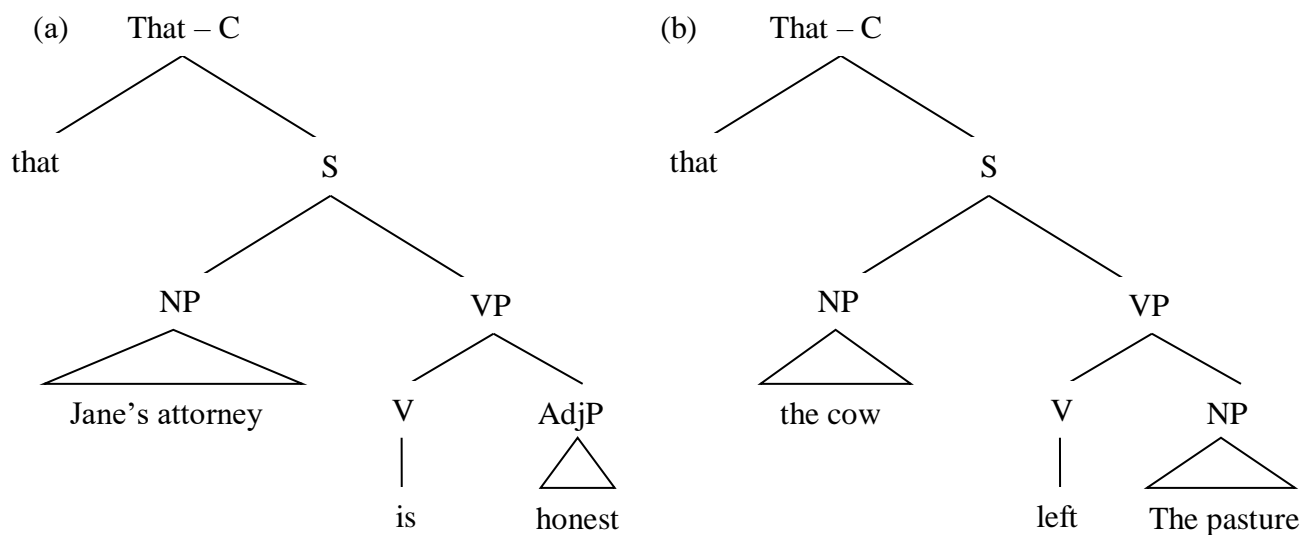

Рис. Б.1. Залежна клауза як комплемент ментального модусу

(c) *I insist [that he guards the paintings]*

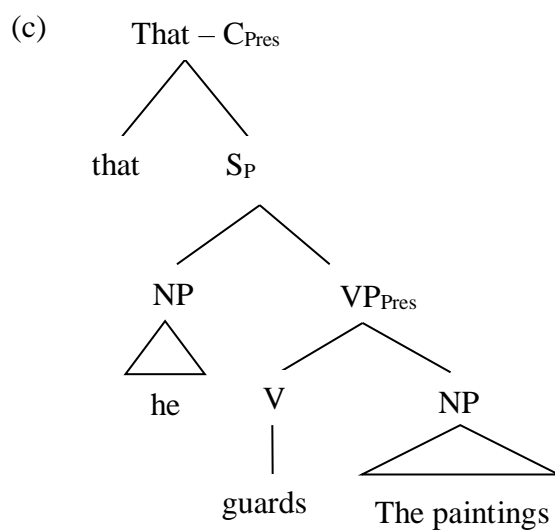

Рис. Б.2. Залежна клауза як комплемент волітивного модусу

(f) *Janet told me [how many employees Karen introduced to the visitors]*

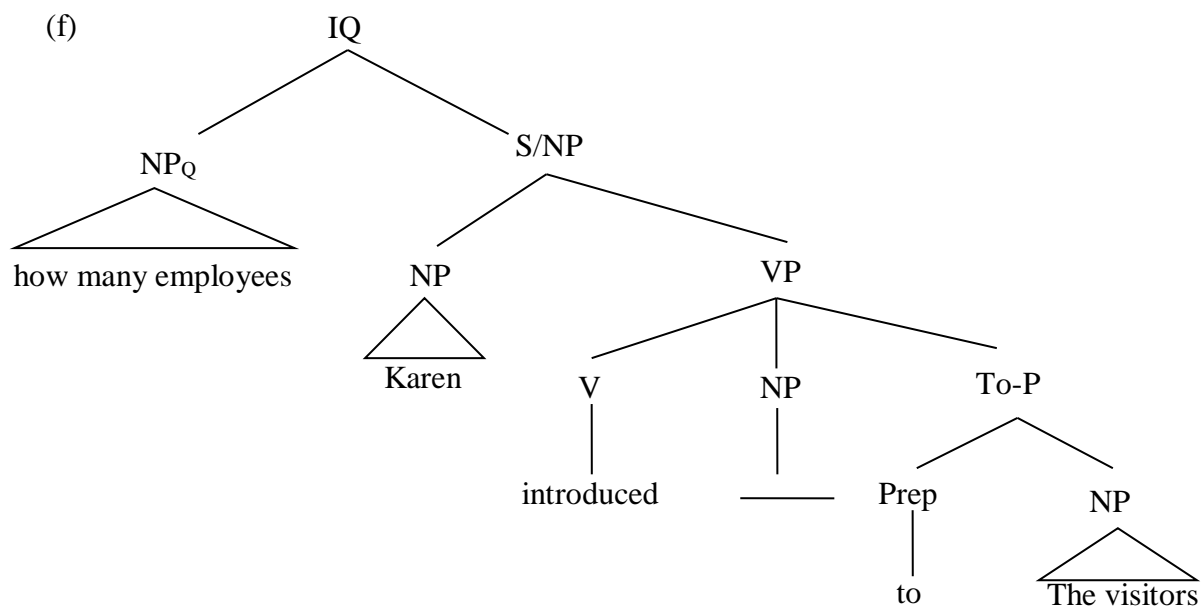

Рис. Б.3. Залежна клауза як комплементний вузол

(h) *Beth told Bill that the cow left the pasture*

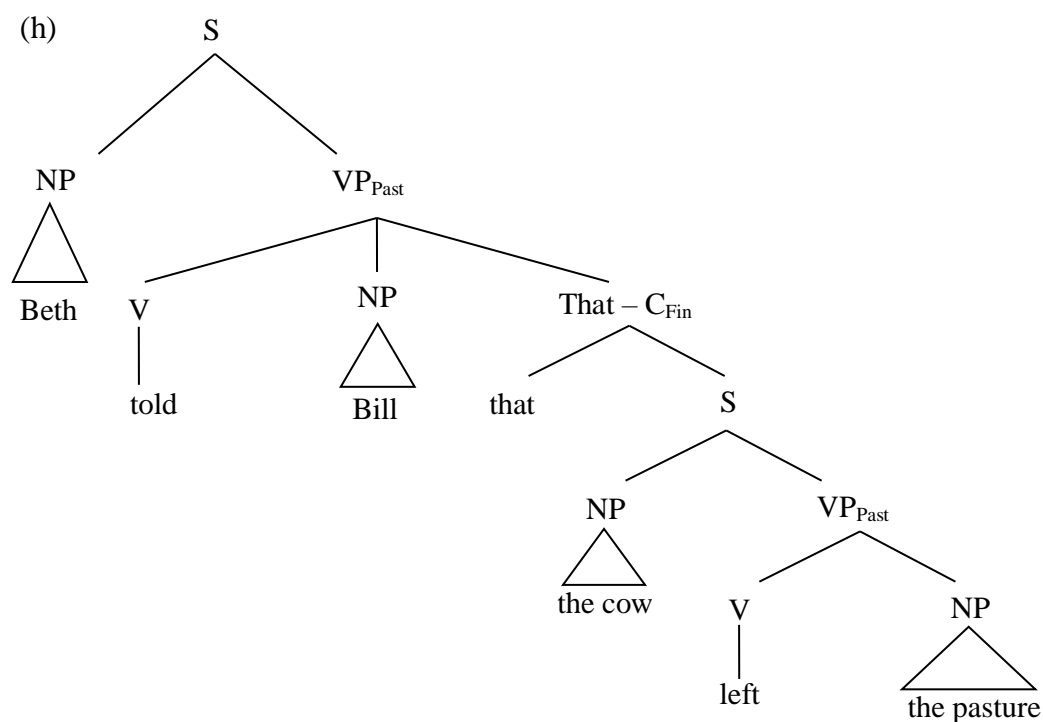

Рис. Б.4. СПР з двома комплементними вузлами

Summary

Any developed language has many options for translating each work of the classics. It is a dynamic set that lives by internal interaction, replenishes and is constantly updated. That is why the study of the adequacy of translation has always been relevant at any stage of development of the science of translation. In addition, the work of such a writer as A. Haley is little studied, and therefore the translation of one of the key aspects and determinants of the style (ADS) of any writer is interesting and relevant.

Topicality. The study of grammatical transformations in translation from one language to another has always been relevant in linguistics. Interest in the study of such phenomena is due to the desire to explain language as a global phenomenon in terms of modern linguistics, as a holistic means of communication, to study more deeply the relationship of language with various aspects of human activity realized through the text. Within the framework of this issue, it is important to determine the ways of constructing sentences when transferred from one language to another so that it corresponds to the norms to which the translation is carried out and the genres of style.

The **object** of research is a complex sentence.

The **subject** of research - are the types and kinds of transformation in the translation of complex sentences.

The **aim** of the research is to describe the main characteristics of the structure of ADS, their classification, systematization of grammatical and lexical transformations, translation of ADS, establishment of grammatical and lexical transformations performed during translation into Ukrainian.

According to the aim in the thesis the following **tasks** are set:

- to investigate the structure of SPR;
- to characterize the grammatical transformations used to transfer syntactic units into the Ukrainian language;
- to establish features of translation of ADS;
- describe grammatical difficulties in translation;

- to analyze the received Ukrainian translation of ADS and
- to indicate the grammatical transformations that were used in the translation from English.

Research **methods** include comparative analysis of ADS and the method of synthesis of the obtained results, inductive method and statistical, on the basis of which data on the quantitative use of transformations in the translation of ADS were obtained.

Theoretical **significance**. The obtained results and conclusions contribute to the further development of the theory of grammar, supplement and deepen the linguistic characteristics of ADS and theoretical aspects of lexical and grammatical transformations.

The practical **significance** of the work lies in the use of the obtained results in practical classes and seminars on translation practice.

Paper **structure**. The set goal and tasks determined the structure of work. The paper consists of an introduction, two chapters, conclusions and a list of references. The total volume of work is 120 pages, the main text is set out for 114 pages, and two Annexes Annex A and Annex B.

Having analyzed the translation of A. Haley's story "The Final Diagnosis" and considered all cases of lexical and grammatical transformations in the translation of ADS, we came to the following conclusions:

1. In the vast majority of transformations occur within the utterance: the meaning of sentences remains unchanged in translation;
2. The reasons for the use of transformations in translation can be:
 - 1) the need for a more detailed explanation of the information contained in the sentence;
 - 2) installation on the addressee, when the translation may have additional relevant members, or one of the components is removed due to the awareness of the addressee;
 - 3) preservation of pragmatic adaptation of textual material;
 - 4) differences in the nature and types of languages that are analyzed;

5) the presence of allomorphic features in the structure of the original language and the language of translation.

Differences in the semantic systems of different languages are an indisputable fact, which is a source of many difficulties. The most common problem with translation is the lack of certain grammatical structures in the language of translation, which is due to differences in the structural types of languages. As a result of comparison of morphological and syntactic units we allocate:

1. Isomorphic structures (those that are translated, mostly verbatim);
2. Allomorphic structures (those for the translation of which we find analogues by transformations).

Therefore, we can conclude that all parts of the sentence in the compared languages have an isomorphic functional meaning and lexical and grammatical nature.

The completeness, accuracy and correctness of the translation of literary texts largely depends on how correctly the translator determines and understands the grammatical forms, syntactic constructions and sentence structure. The task of the translator is to find a communicatively equivalent language of the original unit in the language of translation. In order to avoid inadequate literal translation, it is necessary to apply translation grammatical transformations, as a result of which the literal translation adapts to the norms of the translation language and becomes adequate.

The study revealed the following causes of transformations:

1. Lack of appropriate grammatical constructions, forms in one of the languages;
2. Features of compatibility and functioning of words in phrases and sentences;
3. The difference in the ways of transmitting information in English and Ukrainian sentences. In one language, information can be transmitted by grammatical means, and in another - lexical;
4. Optional expression of grammatical information in one of the languages (for example, in the Ukrainian language there is no grammatically expressed information that the action is currently taking place at the time of speaking (English verb form Present Continuous)).

Thus, as a result of comparison and comparison of the original text of A. Haley's novel "The Final Diagnosis" the following grammatical transformations are revealed:

Substitutions recorded during the translation are as follows:

- 1) substitution of the sentence type;
- 2) substitution of sentence members;
- 3) substitution of parts of speech.

Such grammatical transformation as substitution is caused by differences in the structure of the compared languages, the inventory of their grammatical categories, forms and constructions;

1. Permutation - the use of permutation is due to features at the morphological and syntactic levels of the recipient language, which is syntactic in nature;

2. Addition - is a means of compensating for structural elements that are present in the original language, but are not reflected in the metalanguage;

3. Withdrawal - due to the reduction of elements of the original language in terms of structural connections and style of the recipient language;

4. Zero transformation - can be used due to the fact that in the nature and types of analyzed languages are isomorphic features;

5. Articulation - the use of articulation is due to the difference in syntactic structures in English and Ukrainian, as well as the genre of the text and style;

6. Integration - due to stylistic features and communicative intentions of the recipient;

7. Antonymous translation.

The study revealed that the most widely used grammatical transformations are sentence type replacement, sentence member replacement, speech part replacement, transposition, addition and subtraction.

Анотація

Будь-яка розвинена мова має множину варіантів перекладу кожного твору класики. Це динамічна множина, що живе внутрішньою взаємодією, поповнюється й постійно оновлюється. Саме тому дослідження адекватності перекладу завжди було актуальним на будь-якому етапі розвитку науки про переклад. До того ж творчість такого письменника як А. Хейлі є малодослідженою, а тому здійснення перекладу одного з ключових аспектів та детермінантів стилю будь-якого письменника – СПР – цікаве та актуальне.

Актуальність. Дослідження граматичних трансформацій при перекладі з однієї на іншу мову завжди було актуальним у лінгвістиці. Інтерес до дослідження таких явищ зумовлений прагненням пояснити мову як глобальне явище з точки зору сучасного мовознавства, як цілісний засіб комунікації, глибше вивчити зв'язок мови з різними сторонами людської діяльності, що реалізується через текст. У рамках зазначеної проблематики важливе місце посідає визначення шляхів конструювання речень при передачі з однієї мови на іншу так, щоб це відповідало нормам, на яку здійснюється переклад, та жанрам стилю.

Об'єктом дослідження є складнопідрядне речення.

Предметом дослідження – є типи та види трансформації при перекладі складнопідрядних речень.

Метою дослідження є опис основних характеристик структури СПР, їх класифікація, систематизація граматичних та лексичних трансформацій, переклад СПР, встановлення граматичних та лексичних трансформацій, здійснених при перекладі на українську мову.

Згідно з метою у дипломній роботі ставляться такі **завдання**:

- дослідити структуру СПР;
- схарактеризувати граматичні трансформації, які використовуються для передачі синтаксичних одиниць на українську мову;
- встановити особливості перекладу СПР;

- описати граматичні труднощі при перекладі;
- проаналізувати отриманий український переклад СПР та
- вказати граматичні трансформації, які були використані при перекладі з англійської мови.

Методи дослідження включають компаративний аналіз СПР та метод синтезу отриманих результатів, індуктивний метод та статистичний, на базі якого було отримано дані про кількісне використання трансформацій при перекладі СПР.

Теоретичне значення. Отримані результати та висновки сприяють подальшому розвитку теорії граматики, доповнюють та поглиблюють лінгвістичну характеристику СПР та теоретичні аспекти лексичних та граматичних трансформацій.

Практичне значення роботи полягає у використанні отриманих результатів на практичних заняттях та семінарах з практики перекладу.

Структура роботи. Поставлена мета та завдання зумовили структуру роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та переліку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 120 с., основний текст викладено на 114 с. та два додатки Додаток А та Додаток Б.

Проаналізувавши переклад оповідання А. Хейлі «Остаточний діагноз» та розглянувши всі випадки лексичних та граматичних трансформацій при перекладі СПР, ми дійшли таких висновків:

3. У переважаючій більшості трансформації відбуваються в рамках висловлюваного: зміст речень залишається незмінним при перекладі;
4. Причинами використання трансформацій при перекладі можуть бути:
 - 1) необхідність детальнішого пояснення закладеної у реченні інформації;
 - 2) установка на адресата, коли при перекладі можуть виникнути додаткові актуальні члени, або вилучається один з компонентів через поінформованість адресата;
 - 3) збереження прагматичної адаптації текстового матеріалу;
 - 4) розходження у характері та типах мов, які аналізуються;

5) наявність аломорфних рис у структурі мови оригіналу та мови перекладу.

Розбіжності в семантичних системах різних мов – безсумнівний факт, який є джерелом численних труднощів. Найчастіше під час перекладу виникає така проблема: відсутність у мові перекладу певних граматичних структур, що пов'язано з розбіжностями у структурних типах мов. У результаті зіставлення морфологічних та синтаксичних одиниць виділяємо:

3. Ізоморфні структури (ті, що перекладаються, переважно, дослівно);

4. Аломорфні структури (ті, для перекладу яких знаходимо аналоги шляхом трансформацій).

Тож, можна зробити висновок, що усі частини речення в порівнюваних мовах мають ізоморфне функційне значення і лексико-граматичну природу.

Повнота, точність і правильність перекладу художніх текстів значною мірою залежить від того, наскільки правильно перекладач визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення. Завданням перекладача є пошук комунікативно рівноцінної мові оригіналу одиниці в мові перекладу. Задля уникнення неадекватного буквального перекладу, потрібно застосовувати перекладацькі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу і стає адекватним.

В результаті проведеного дослідження виявлено наступні причини трансформацій:

5. Відсутність в одній з мов відповідних граматичних конструкцій, форм;

6. Особливості сполучуваності й функціонування слів у словосполученнях та реченнях;

7. Різниця у способах передачі інформації англійським та українським реченням. В одній мові інформація може передаватися граматичними засобами, а в іншій – лексичними;

8. Необов'язковість вираження граматичної інформації в одній з мов (наприклад, в українській мові граматично не виражена інформація про те, що дія в теперішньому часі відбувається в момент говоріння (англійська дієслівна форма Present Continuous)).

Таким чином, у результаті порівняння та зіставлення оригінального тексту роману А. Хейлі «Остаточний діагноз» виявлені такі граматичні трансформації:

Заміни, зафіксовані під час перекладу, такі:

- 4) заміна типу речення;
- 5) заміна членів речення;
- 6) заміна частин мови.

Така граматична трансформація як заміна викликана розбіжностями у будові порівнюваних мов, інвентарем їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій;

8. Перестановка – використання перестановки зумовлено особливостями на морфологічному та синтаксичному рівнях мови-реципієнту, яка носить синтаксичний характер;

9. Додавання – є засобом компенсації структурних елементів, котрі присутні в мові оригіналу, але не знаходять свого відображення в метамові;

10. Вилучення – зумовлене скороченням елементів мови оригіналу з точки зору структурних зв'язків та стилістики мови-реципієнта;

11. Нульова трансформація – може використовуватися у зв'язку з тим, що у характері та типах аналізованих мов спостерігаються ізоморфні риси;

12. Членування – використання членування зумовлено різницею синтаксичних структур в англійській та українській мовах, а також жанром тексту і стилем;

13. Інтеграція – зумовлено стилістичними особливостями та комунікативними інтенціями адресата;

14. Антонімічний переклад.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що найбільш широко вживаними граматичними трансформаціями є заміна типу речення, заміна членів речення, заміна частин мови, транспозиція, додавання та вилучення.